

Nr ewid.: 173/2004/P/04/079/KNO
KNO-41002/2004

**Informacja
o wynikach kontroli
funkcjonowania
szkół mniejszości
narodowych i etnicznych**

Warszawa październik 2004 r.

Misją: *Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość
o gospodarność i skuteczność w służbie
publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej*

Wizją: *Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się
powszechnym autorytetem najwyższy organ
kontroli państwowej, którego raporty będą
oczekiwanym i poszukiwanym źródłem
informacji dla organów władzy i społeczeństwa*

**Informacja
o wynikach kontroli
funkcjonowania szkół
mniejszości narodowych i etnicznych**

Dyrektor Departamentu Nauki, Oświaty
i Dziedzictwa Narodowego

Grzegorz Buczyński

**Akceptuję:
Zbigniew Wesołowski**

Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:
Miroslaw Sekuła

Prezes
Najwyższej Izby Kontroli

Warszawa, dnia 29 października 2004 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
00-950 Warszawa
tel./fax: 0-prefiks-22-825 44 81
www.nik.gov.pl

Spis treści

1. Wprowadzenie	3
2. Podsumowanie wyników kontroli	5
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	5
2.2. Synteza wyników kontroli	6
2.3. Uwagi końcowe i wnioski	9
3. Ważniejsze wyniki kontroli	11
3.1. Charakterystyka stanu prawnego	11
3.2. Uwarunkowania organizacyjne i ekonomiczne	13
3.3. Istotne ustalenia kontroli	18
3.3.1. W Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu	18
3.3.1.1. Zakres i formy pomocy udzielonej szkołom mniejszości narodowych i etnicznych	18
3.3.1.2. Finansowanie szkół mniejszości narodowych i etnicznych	25
3.3.1.3. Nadzór nad działalnością kuratorów oświaty	26
3.4.1. W szkołach mniejszości narodowych i etnicznych	27
3.4.1.1. Organizacja zajęć edukacyjnych	27
3.4.1.2. Dobór programów nauczania i podręczników szkolnych	32
3.4.1.3. Nadzór pedagogiczny dyrektorów szkół	34
3.4.1.4. Finansowanie zajęć edukacyjnych służących podtrzymaniu i rozwijaniu tożsamości narodowej, etnicznej i językowej	37
4. Informacje dodatkowe o przeprowadzonej kontroli	42
5. Załączniki	
5.1. Wykaz skontrolowanych jednostek.	
5.2. Wykaz ważniejszych aktów prawnych.	
5.3. Szczegółowe omówienie przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania szkół mniejszości narodowych i etnicznych.	
5.4. Bibliografia (wybrane publikacje).	
5.5. Słowniczek ważniejszych pojęć.	
5.6. Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych w roku szkolnym 2003/2004	
5.7. Organizacja nauczania i sposobu finansowania edukacji mniejszości narodowych i etnicznych na Białorusi, Czechach, Litwie, Niemczech, Słowacji i Ukrainie.	
5.8. Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.	
5.9. Wykaz osób odpowiedzialnych.	

1. Wprowadzenie

Kontrola pn. *Funkcjonowanie szkół mniejszości narodowych i etnicznych* (P/04/079) została przeprowadzona z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli (NIK) od 3 lutego do 30 czerwca 2004 r.

Celem kontroli była ocena realizacji zadań przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (MENiS) i szkoły publiczne¹ w zakresie umożliwiania uczniom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych (zwane dalej „mniejszościami”) podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej poprzez naukę języka mniejszości oraz historii, geografii i kultury kraju pochodzenia bądź, w odniesieniu do mniejszości etnicznych, regionu zamieszkania.

W Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu zbadano działania dotyczące realizacji zadań związanych ze wspomaganie kształcenia uczniów należących do mniejszości, w szczególności w zakresie programów nauczania i podręczników szkolnych, w tym finansowanie tej działalności, a także:

- 1) współdziałanie z organami państwowymi, wojewodami (kuratorami oświaty) i jednostkami samorządu terytorialnego (zwanymi dalej „j.s.t.”) w realizacji projektów edukacyjnych związanych z podtrzymywaniem poczucia tożsamości uczniów należących do mniejszości,
- 2) nadzór nad kuratorami oświaty w zakresie skuteczności nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez nich nad szkołami mniejszości.

Tematyka kontroli w szkołach mniejszości obejmowała w szczególności:

- 1) zakres, organizację i prowadzenie obowiązkowych zajęć edukacyjnych z języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej,
- 2) dobór programów nauczania i podręczników szkolnych z przedmiotów służących podtrzymaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej,
- 3) skuteczność nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektorów szkół w zakresie realizacji zadań na rzecz uczniów mniejszości.

Kontrolę w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 1 i art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli², z uwzględnieniem kryteriów legalności, gospodarności, celowości i rzetelności, a w 16 szkołach publicznych na podstawie art. 2 ust. 2 i art. 5 ust. 2 przywołanej ustawy, z uwzględnieniem kryteriów legalności, gospodarności i rzetelności.

¹ Wykaz skontrolowanych szkół stanowi załącznik nr 5.1. do niniejszej informacji.

² Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2001 r. Nr 85, poz. 937, ze zm.).

Badaniami kontrolnymi w zakresie realizacji przez szkoły zadań edukacyjnych na rzecz uczniów mniejszości objęto lata szkolne 2002/2003 i 2003/2004, natomiast w odniesieniu do spraw finansowych lata 2001 - 2004 (I kwartał).

Kontrola została przeprowadzona przez Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego NIK z udziałem Delegatur NIK w Opolu, Gdańsku, Rzeszowie, Olsztynie i Białymstoku.

W informacji zostały wykorzystane ustalenia z 3 kontroli rozpoznawczych, przeprowadzonych przez Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego NIK: w czerwcu 2002 r. w Zespole Szkół Dwujęzycznych w Oleśnie w woj. opolskim (z niemieckim językiem nauczania), w maju 2003 r. w Zespole Szkół z Polskim i Litewskim Językiem Nauczania w Puńsku (woj. podlaskie) oraz w czerwcu 2003 r. w Zespole Szkół z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Bielsku Podlaskim (woj. podlaskie).

Edukacja jest jednym z najważniejszych czynników służących zachowaniu i rozwijaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej. Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości narodowych stanowi integralną część polskiego systemu oświatowego.

Nauką języka mniejszości narodowych i etnicznych objęto w roku szkolnym 2003/2004 (według danych Głównego Urzędu Statystycznego) 48.797 uczniów mniejszości narodowych: białoruskiej, litewskiej, niemieckiej, słowackiej i ukraińskiej oraz mniejszości etnicznej łemkowskiej i kaszubskiej, co stanowiło 0,8% ogółu 6.481.545 uczniów w Polsce. Zajęcia edukacyjne z języka mniejszości zorganizowano w 607 publicznych i niepublicznych szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, tj. w 1,8% spośród ogółem 34.539 szkół tego typu. Ponadto nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych prowadzono w 43 zespołach międzyszkolnych, a w 56 szkołach odbywały się dodatkowe zajęcia dla uczniów romskich.

2. Podsumowanie wyników kontroli

2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działania Ministra Edukacji Narodowej i Sportu dotyczące organizacji kształcenia uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz realizację przez zbadane szkoły zadań w zakresie umożliwiania uczniom należącym do mniejszości podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej, mimo stwierdzonych uchybień.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu określił zasady funkcjonowania szkół mniejszości, włączył te szkoły w system sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych, wprowadził mechanizm finansowania zajęć edukacyjnych służących podtrzymywaniu i rozwijaniu poczucia tożsamości, a także realizował zadania edukacyjne w ramach programów rządowych na rzecz mniejszości litewskiej i romskiej.

Dyrektorzy skontrolowanych szkół mniejszości prowadzili naukę języka oraz historii i kultury krajów pochodzenia mniejszości, jak i pozalekcyjne zajęcia artystyczne i inne, służące podtrzymywaniu i rozwijaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów, a także współpracowali z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych.

Stwierdzone w działalności Ministra Edukacji Narodowej i Sportu uchybienia, polegały na:

- 1) niewystarczającym wsparciu udzielanym szkołom mniejszości w opracowywaniu programów nauczania z języków mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, wobec wprowadzenia wymogu odbywania zajęć z powyższych przedmiotów na podstawie programów i podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty,
- 2) niedostatecznym nadzorze nad kuratorami oświaty w zakresie sprawowanego przez nich nadzoru pedagogicznego nad szkołami mniejszości, wskutek czego Ministerstwo nie dysponowało informacjami dotyczącymi jakości pracy tych szkół w przedmiotowym zakresie.

Uchybienia w działalności skontrolowanych szkół mniejszości dotyczyły:

- 1) prowadzenia przez dyrektorów szkół nauki języka mniejszości i innych zajęć bez wymaganych w ustawie o systemie oświaty pisemnych wniosków złożonych w tej sprawie przez rodziców lub prawnych opiekunów dzieci albo uczniów, którzy ukończyli 16 lat – w 9 szkołach,
- 2) nieprzestrzegania wymaganego wymiaru godzin obowiązkowych zajęć z języka mniejszości - w 4 szkołach,

- 3) posługiwania się w procesie kształcenia programami nauczania i podręcznikami szkolnymi do nauki języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, które nie posiadały wymaganego dopuszczenia do użytku szkolnego wydanego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania - w 14 szkołach,
- 4) niepełnej realizacji treści nauczania historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej bądź braku ich wprowadzenia – w 10 szkołach,
- 5) nierzetelnego sporządzania sprawozdania statystycznego GUS S-15 dotyczącego nauczania języka mniejszości, co spowodowało zawyżanie pięciu organom prowadzącym szkoły części oświatowej subwencji ogólnej - w 13 szkołach,
- 6) niedostatecznego nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektorów szkół w przedmiotowym zakresie – we wszystkich skontrolowanych szkołach.

2.2. Synteza wyników kontroli

1. **Minister Edukacji Narodowej i Sportu nie udzielał szkołom mniejszości wystarczającego wsparcia w zakresie opracowywania programów nauczania języków mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, w sytuacji wprowadzenia wymogu odbywania zajęć z tych przedmiotów na podstawie programów nauczania i podręczników szkolnych dopuszczonych przez niego do użytku szkolnego (str. 19-23).**

Ministerstwo sfinansowało wydanie w latach 2001-2003 łącznie siedmiu programów nauczania języków mniejszości wydając na ich opracowanie, druk i dystrybucję kwotę 65,7 tys. zł.

W ocenie NIK wsparcie udzielane mniejszościom przez MENiS w zakresie opracowywania programów nauczania było niewystarczające w stosunku do skali potrzeb i wprowadzonych wymogów. Ministerstwo w tym zakresie nie wykorzystowało w pełni posiadanych instrumentów organizacyjnych i finansowych.

Stwierdzono, że od czasu wprowadzenia reformy systemu oświaty w 1999 r. dopuszczono do użytku szkolnego łącznie 19 programów nauczania języków mniejszości oraz geografii i historii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, podczas gdy potrzeby w tym zakresie wynosiły co najmniej 58 programów niezbędnych w szkole podstawowej, gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych.

Ponadto żadna ze szkół mniejszości nie dysponowała kompletem dopuszczonych do użytku szkolnego podręczników szkolnych z przedmiotów służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej.

- 2. W statutach większości skontrolowanych szkół mniejszości nie zawarto celów i zadań związanych z podtrzymywaniem poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej oraz nie określono zasad organizacji nauczania języka mniejszości (str. 29-31).**

W statutach 3 skontrolowanych szkół mniejszości nie uwzględniono wymagań wynikających z przepisów prawnych, dotyczących celów i zadań tych szkół, a w 11 ograniczono się do wprowadzenia w statucie ogólnego celu odnoszącego się do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej. W żadnej ze szkół nie określono w sposób wyczerpujący zasad związanych z organizacją nauczania języków mniejszości.

- 3. Stwierdzono, że w 9 szkołach mniejszości prowadzono naukę języka mniejszości i innych zajęć służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej, etnicznej i językowej bez wymaganych ustawą o systemie oświaty wniosków w tej sprawie złożonych przez rodziców lub prawnych opiekunów dzieci, albo przez uczniów, którzy ukończyli 16 lat (str. 29, 37-38).**

- 4. W części skontrolowanych szkół w procesie kształcenia posługiwano się programami nauczania i podręcznikami szkolnymi do nauki języków mniejszości oraz historii i geografii mniejszości narodowych, które nie zostały dopuszczone do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (str. 32-34).**

W latach szkolnych 2002/2003 i 2003/2004 w 8 skontrolowanych szkołach nie posługiwano się programami nauczania języków mniejszości dopuszczonymi do użytku szkolnego po wdrożeniu reformy programowej w oświacie w 1999 r. W pozostałych szkołach spełniono ten wymóg częściowo, w zależności od etapu edukacji, na którym dopuszczono odpowiednie programy nauczania. W 14 zbadanych szkołach nie dopełniono wymogu dotyczącego posługiwania się w procesie kształcenia podręcznikami do nauki języków mniejszości dopuszczonymi do użytku szkolnego.

W 3 szkołach z językiem nauczania mniejszości narodowych, w których prowadzono nauczanie historii jako odrębne zajęcia edukacyjne oraz w 2, gdzie w tej formie nauczano geografii, nauczyciele nie stosowali z tych przedmiotów programów nauczania i podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego.

W ocenie NIK dyrektorzy skontrolowanych szkół nie wykazali dostatecznej aktywności, aby opracować odpowiednie programy nauczania przy pomocy kuratorów oświaty i wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli oraz organizacji mniejszości.

- 5. W części szkół nie zrealizowano obowiązującego wymiaru godzin zajęć edukacyjnych języka mniejszości (str. 29-30).**

W 4 szkołach obniżono liczbę godzin zajęć z języka mniejszości, nie dopełniając obowiązku realizacji wymiaru zajęć, wynikającego z przyjętej w szkole formy nauczania języka mniejszości, natomiast w jednej nie realizowano zajęć z języka mniejszości zgodnie z obowiązującymi wymogami.

- 6. W części skontrolowanych szkół stwierdzono brak, bądź tylko częściową realizację treści nauczania historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, tj. niedopełnienie jednego z zadań warunkujących podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości uczniów należących do mniejszości narodowych (str. 33-34).**

W roku szkolnym 2003/2004 w 4 z 10 szkół mniejszości narodowych, w których nie prowadzono odrębnych zajęć z historii (i odpowiednio w 5 z 11 z geografii), w ogóle nie określono w planach dydaktycznych dodatkowych treści nauczania historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, zaś realizowane przez nauczycieli (odpowiednio w 3 i 4 szkołach) dodatkowe treści nauczania z powyższych przedmiotów miały charakter fragmentaryczny.

- 7. W 13 spośród zbadanych szkół mniejszości nierzetelnie sporządzano sprawozdania GUS S-15 pn. *Sprawozdanie o nauczaniu języka ojczystego w przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży mniejszości narodowych i grup etnicznych*, w szczególności poprzez wykazywanie nieprawidłowej liczby uczniów należących do mniejszości. W sytuacji niewystarczającej skuteczności prowadzonej przez MENiS weryfikacji danych statystycznych dochodziło do zawyżania części oświatowej subwencji ogólnej j.s.t. prowadzącym szkoły mniejszości (str. 25-26, 37-39).**

Minister Edukacji Narodowej i Sportu wprowadził w algorytmie podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla j.s.t. dodatkowe wagi, uwzględniające finansowanie szkół mniejszości. Kwota z powyższego tytułu przekazana j.s.t. wzrosła z 17.530,5 tys. zł w 2001 r. do 30.616,2 tys. zł³ w 2004 r., tj. o 74,6 %.

Stosowany przez b. MEN i MENiS tryb weryfikacji danych dotyczących liczby uczniów mniejszości, wykazywanych przez szkoły w sprawozdaniach GUS S-15, nie zapewniał uzyskiwania rzetelnych informacji. Aktualizacja danych GUS przeprowadzona w latach 2001-2004 przez Ministerstwo w organach prowadzących spowodowała dodatnią korektę liczby uczniów mniejszości łącznie o 546 osób. Tymczasem kontrola NIK wykazała, że w powyższych latach dyrektorzy skontrolowanych szkół zawyżyli dane statystyczne łącznie o 2.557 uczniów (w kolejnych latach o 497, 879, 657 i 524).

Podawanie przez szkoły nierzetelnych danych spowodowało zarówno zniekształcenie statystyki prowadzonej przez GUS, jak i wpłynęło na zawyżenie naliczonej j.s.t. kwoty subwencji oświatowej łącznie o 1.042,2 tys. zł. Najwyższa Izba Kontroli podjęła działania w celu odzyskania do budżetu państwa kwoty 905.8 tys. zł (po ponownym naliczeniu przez MENiS należnych środków części oświatowej subwencji ogólnej organom prowadzącym skontrolowane szkoły mniejszości).

³ Kwota ta stanowiła 0,12% środków subwencji oświatowej przewidzianej w ustawie budżetowej, podlegających podziałowi ogółem w 2004 r. w wysokości 24.832.022 tys. zł (po odliczeniu z niej 1% przeznaczonego na rezerwę pozostającą w dyspozycji Ministra Finansów).

- 8. Nadzór MENiS nad kuratorami oświaty w zakresie sprawowanego przez nich nadzoru pedagogicznego nad działalnością szkół mniejszości, jak również nadzór pedagogiczny sprawowany przez dyrektorów zbadanych szkół nad realizacją zadań na rzecz uczniów mniejszości był niedostateczny (str. 28-29, 37-40).**

Ministerstwo nie przeprowadziło w latach 2001-2004 żadnej kontroli dotyczącej skuteczności nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty nad szkołami mniejszości. Nie dysponowało także wystarczającymi informacjami dotyczącymi jakości ich pracy, niezbędnymi do wdrożenia działań korygujących i doskonalących system kształcenia uczniów mniejszości.

Ponadto we wszystkich zbadanych szkołach mniejszości stwierdzono niewykonanie lub tylko wycinkowe działania dyrektorów w zakresie sprawowania nadzoru pedagogicznego poprzez mierzenie jakości pracy w przedmiotowym zakresie.

2.3. Uwagi końcowe i wnioski

Dążąc do zapewnienia realizacji zadań związanych z organizacją kształcenia uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych, należy rozważyć opracowanie przez MENiS strategii rozwoju oświaty tych mniejszości.

W celu wyeliminowania stwierdzonych podczas kontroli uchybień, należy podjąć odpowiednie działania. I tak:

Minister Edukacji Narodowej i Sportu powinien:

- 1) skontrolować jakość nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty nad szkołami mniejszości w zakresie wypełniania przez nie zadań na rzecz uczniów mniejszości,
- 2) zapewnić skuteczne wsparcie szkołom mniejszości, w szczególności w zakresie opracowywania programów nauczania,
- 3) rozważyć uelastycznienie, w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych, przepisów prawnych dotyczących form składanych przez rodziców wniosków w sprawie prowadzenia nauki uczniów mniejszości, ułatwiającej rodzicom i dyrektorom spełnianie tego wymogu.

Kuratorzy oświaty, na których terenie funkcjonują szkoły mniejszości narodowych i etnicznych, powinni:

- 1) wspomagać szkoły mniejszości w zakresie opracowywania programów nauczania oraz uwzględniać w wojewódzkich programach doskonalenia specyfikę potrzeb zespołów nauczycieli tych szkół,

- 2) wprowadzić, w ramach organizacji mierzenia jakości pracy szkół mniejszości, problematykę dotyczącą zachowania i rozwijania tożsamości narodowej, etnicznej i językowej,
- 3) opracować, w uzgodnieniu z MENiS, jednolite wskaźniki oceny jakości pracy szkół mniejszości oraz wspomagać dyrektorów tych szkół w opracowaniu metodyki tej oceny.

Organy prowadzące szkoły mniejszości powinny:

- 1) przekazywać otrzymane dodatkowe kwoty subwencji oświatowej z tytułu prowadzenia szkół mniejszości na rzecz realizacji obowiązkowych zajęć edukacyjnych i pozalekcyjnych zajęć artystycznych (i innych) służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości,
- 2) zapewnić nadzór nad przestrzeganiem przez szkoły mniejszości wymagań dotyczących zasad i warunków organizacji kształcenia uczniów należących do mniejszości.

Dyrektorzy szkół mniejszości powinni:

- 1) dostosować statuty do obowiązujących przepisów poprzez określenie celów i zadań szkół związanych z podtrzymywaniem i rozwijaniem poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej oraz określić warunki organizacji nauczania języka mniejszości,
- 2) organizować nauczanie języków mniejszości na podstawie pisemnych wniosków rodziców lub prawnych opiekunów dzieci albo uczniów, którzy ukończyli 16 lat,
- 3) realizować wymiar godzin zajęć edukacyjnych języków mniejszości zgodnie z przyjętą formą nauczania,
- 4) doprowadzić do odbywania zajęć edukacyjnych z języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej w oparciu o programy nauczania i podręczniki szkolne dopuszczone do użytku szkolnego,
- 5) realizować określone w planach dydaktycznych treści nauczania historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej lub, w miarę możliwości, organizować nauczanie z tych przedmiotów w formie odrębnych zajęć edukacyjnych,
- 6) rzetelnie sporządzać sprawozdanie statystyczne w zakresie dotyczącym wskazywania właściwego trybu nauczania języka mniejszości oraz liczby uczniów należących do mniejszości,
- 7) prowadzić wewnętrzne mierzenie jakości pracy szkoły w zakresie wypełniania zadań na rzecz uczniów mniejszości, zgodnie z przepisami normującymi zasady sprawowania nadzoru pedagogicznego.

3. Ważniejsze wyniki kontroli

3.1. Charakterystyka stanu prawnego⁴

1. W prawodawstwie polskim nie zdefiniowano pojęcia *mniejszości narodowe i etniczne*⁵. W *Deklaracji interpretacyjnej*, stanowiącej załącznik do *Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych*⁶, Rzeczypospolita Polska oświadczyła, że pod powyższym pojęciem rozumie mniejszości narodowe zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których członkowie są obywatelami polskimi.

2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997⁷ zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych - zgodnie z art. 35 ust. 1 - wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowanie obyczajów, tradycji i rozwoju własnej kultury, a także prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

3. W ostatnim dziesięcioleciu Rzeczypospolita Polska ratyfikowała kilka konwencji międzynarodowych odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do praw (w tym edukacyjnych) osób należących do mniejszości, m. in.: *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych*⁸, *Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*⁹, *Konwencję praw dziecka*¹⁰, *Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych*¹¹ i wspomnianą wyżej *Konwencję ramową*.

Polska zawarła również traktaty dwustronne o przyjaźni i współpracy wzajemnej ze wszystkimi państwami sąsiednimi. W treści traktatów umieszczono klauzule odnoszące się do praw osób należących do mniejszości narodowych, a także obowiązki, jakie bierze na siebie w związku z tym każde z państw¹².

⁴ Szczegółowe omówienie stanu prawnego dotyczącego szkolnictwa mniejszości przedstawiono w załączniku nr 5.3. Wyjaśnienie pojęć zawiera załącznik nr 5.5.

⁵ W literaturze funkcjonuje wiele definicji *mniejszości narodowych i etnicznych*. W szerszym ujęciu *mniejszością* nazywa się grupy ludności danego państwa różniące się od większości jego obywateli swą przynależnością narodową, językiem, religią i kulturą. Pojęcie *mniejszości narodowej* odnoszone jest do grupy ludzi utożsamiających się z narodem posiadającym własne państwo, zaś termin *mniejszości etnicznej* do zbiorowości, która nie wytworzyła swojej państwowości. *Mniejszość kulturowa* to grupa ludzi posiadająca swoją wyrazistą specyfikę kulturową, lecz w ramach kultury danego narodu, jak np. górale podhalańscy. W odniesieniu do społeczności kaszubskiej mówi się o grupie etnicznej o charakterze regionalnym, lub o obywatelach polskich posługujących się językiem kaszubskim jako językiem regionalnym - zob. B. Jałowiecki, *Regiony etniczno-lingwistyczne i kulturowe w Polsce*. [w:] *Języki Obce w Szkole. Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych*. Numer specjalny 6/2001. CODN 2001 r., s. 5-7; por. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003*. Pod red. L. M. Nijakowskiego i S. Łodzińskiego. Wyd. Sejmowe. Wyd. II. Warszawa 2003 r., s. 76-80 oraz *Prawo do nauki. Raport z monitoringu*. [red. merytoryczna]. E. Czyż, J. Ciechanowski, E. Szewczyk. Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Warszawa 2002 r. *Aneks – prawo do nauki osób należących do mniejszości narodowych*, s.135 - 136.

⁶ Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 579. W akcie tym nie zdefiniowano pojęcia mniejszości narodowej. Polska, zgodnie z art. 21. ust. 1 *Konwencji ramowej*, sporządziła *Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych* (MSWiA, Warszawa 2002 r.) oraz *Aneks* (www.mswia.gov.pl/spr_oby). Komitet Ministrów Rady Europy przyjął 30 września 2004 r. rezolucję w sprawie realizacji przez Polskę postanowień *Konwencji ramowej* - Resolution ResCMN(2004)10 (www.coe.int).

⁷ Dz. U. Nr 78, poz. 483; sprost. Dz. U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319. W Sejmie RP trwają prace nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

⁸ Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 168.

⁹ Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 285.

¹⁰ Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 527.

¹¹ Polska podpisała *Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych* 12 maja 2003 r.

¹² Białoruś-Polska. Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Warszawa 1992.06.23 (Dz. U. z 1993 r. Nr 118, poz. 527); Czechosłowacja-Polska. Układ o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej

Traktaty zostały uszczegółowione w umowach międzyrządowych o współpracy w dziedzinie kultury i oświaty, podpisanych z państwami sąsiadującymi z Polską oraz innymi państwami, których narodowości stanowią mniejszość w Polsce. Także polskie ministerstwo edukacji zawarło porozumienia i programy współpracy z ministerstwami oświaty sąsiednich państw. W powyższych dokumentach strony, m.in. ujęły kwestie dotyczące kształcenia nauczycieli i dostępności podręczników, zapewnienia odpowiednich warunków do nauczania języka mniejszości narodowej i uczenia się w tym języku oraz nauczania w szkołach publicznych historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości.

4. Wymagania regulujące organizację kształcenia uczniów mniejszości narodowych i etnicznych określone zostały w przepisach art. 13 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹³.

Szkoła i placówka publiczna, zgodnie z art. 13 ust. 1 powyższej ustawy, umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Postanowienia art. 13 ust. 2 przyznają rodzicom prawo decydowania o nauczaniu umożliwiającym podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej ich dzieci i jego formie organizacyjnej. Na ich wniosek, lub prawnych opiekunów uczniów, nauka w tym zakresie może być prowadzona w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach, w grupach, oddziałach lub szkołach – z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury i w międzyszkolnych zespołach nauczania. Ponadto szkoły publiczne w pracy dydaktyczno-wychowawczej, w myśl art. 13 ust. 4 ustawy, zapewniają podtrzymywanie kultury i tradycji regionalnej. Podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mogą być dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania (art. 13 ust. 5).

Zgodnie z art. 21 ust. 1 ustawy o systemie oświaty minister właściwy do spraw oświaty i wychowania koordynuje i realizuje politykę oświatową państwa i współdziała w tym zakresie z wojewodami oraz z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi właściwymi w sprawach funkcjonowania systemu oświaty. Nadzoruje on również działalność kuratorów oświaty w zakresie wykonywania przez nich nadzoru pedagogicznego (art. 35 ust. 1 pkt 2 ww ustawy).

5. W okresie objętym kontrolą sposób realizacji uprawnień mniejszości narodowych i etnicznych określali przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r.¹⁴, wydanego na podstawie delegacji zawartej w art. 13 ust. 3 ustawy o systemie oświaty.

Jedną z istotnych zmian w powyższym rozporządzeniu, w porównaniu do obowiązującego do dnia 31 grudnia 2002 r. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r., polegała na wprowadzeniu terminu „język

współpracy. Kraków 1991.10.06 (Dz. U. z 1992 r. Nr 59, poz. 296); Litwa-Polska. Traktat o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy. Wilno 1994.04.26 (Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71); RFN-Polska. Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. Bonn. 1991.06.17 (Dz. U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56); Rosja-Polska. Traktat o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy. Moskwa 1992.05.22 (Dz. U. 1993 r. Nr 61, poz. 291).

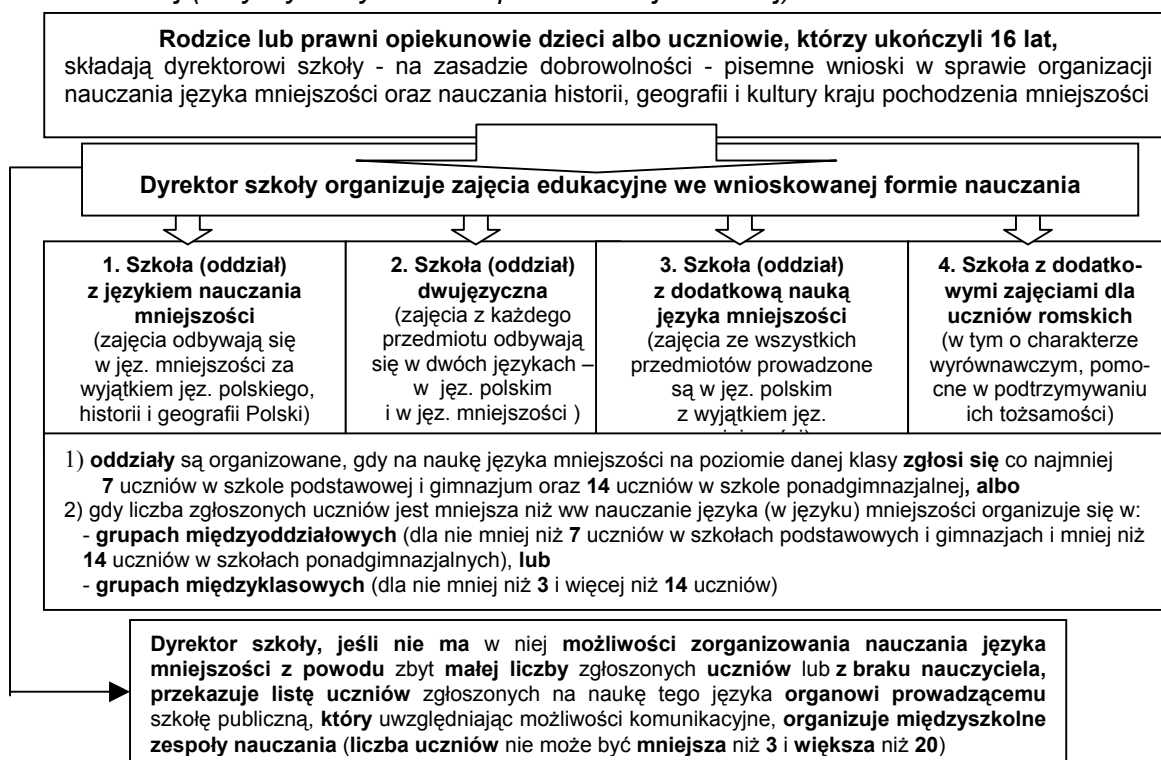
¹³ Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329, ze zm.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych (Dz. U. Nr 220, poz. 1853), zwane dalej „rozporządzeniem z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej”. Poprzednio obowiązywało w tym zakresie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych (Dz. U. Nr 34, poz. 150), zwane dalej „rozporządzeniem z 1992 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej”.

mniejszości narodowej lub grupy etnicznej” zamiast „język ojczysty mniejszości”. Sformułowanie to, używane także w innych rozporządzeniach MENiS dotyczących organizacji pracy szkoły, nie uwzględnia treści art. 35 Konstytucji RP, gdzie jest mowa o „mniejszościach narodowych i etnicznych”, a nie o „grupach etnicznych”.

W rozporządzeniu z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej rozszerzeniu uległy typy szkół umożliwiające podtrzymanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej w rozumieniu przepisów art. 2 ustawy o systemie oświaty. Uściślono ponadto przepisy (w § 3), określające formy organizowania nauki języków mniejszości. Sprecyzowano w § 5 i 6 kryterium liczby uczniów mniejszości, dla których można w oddziale organizować naukę języka (zob. schemat nr 1). Zawarto także w § 12 postanowienie umożliwiające szkołom, do których uczęszczają uczniowie romscy, uzyskanie dodatkowych środków finansowych, które pozwalałyby na organizowanie zajęć służących podtrzymywaniu ich poczucia tożsamości¹⁵.

Schemat nr 1 *Procedura organizacji nauczania języków mniejszości narodowej lub etnicznej (dotyczy wszystkich etapów edukacji szkolnej)*

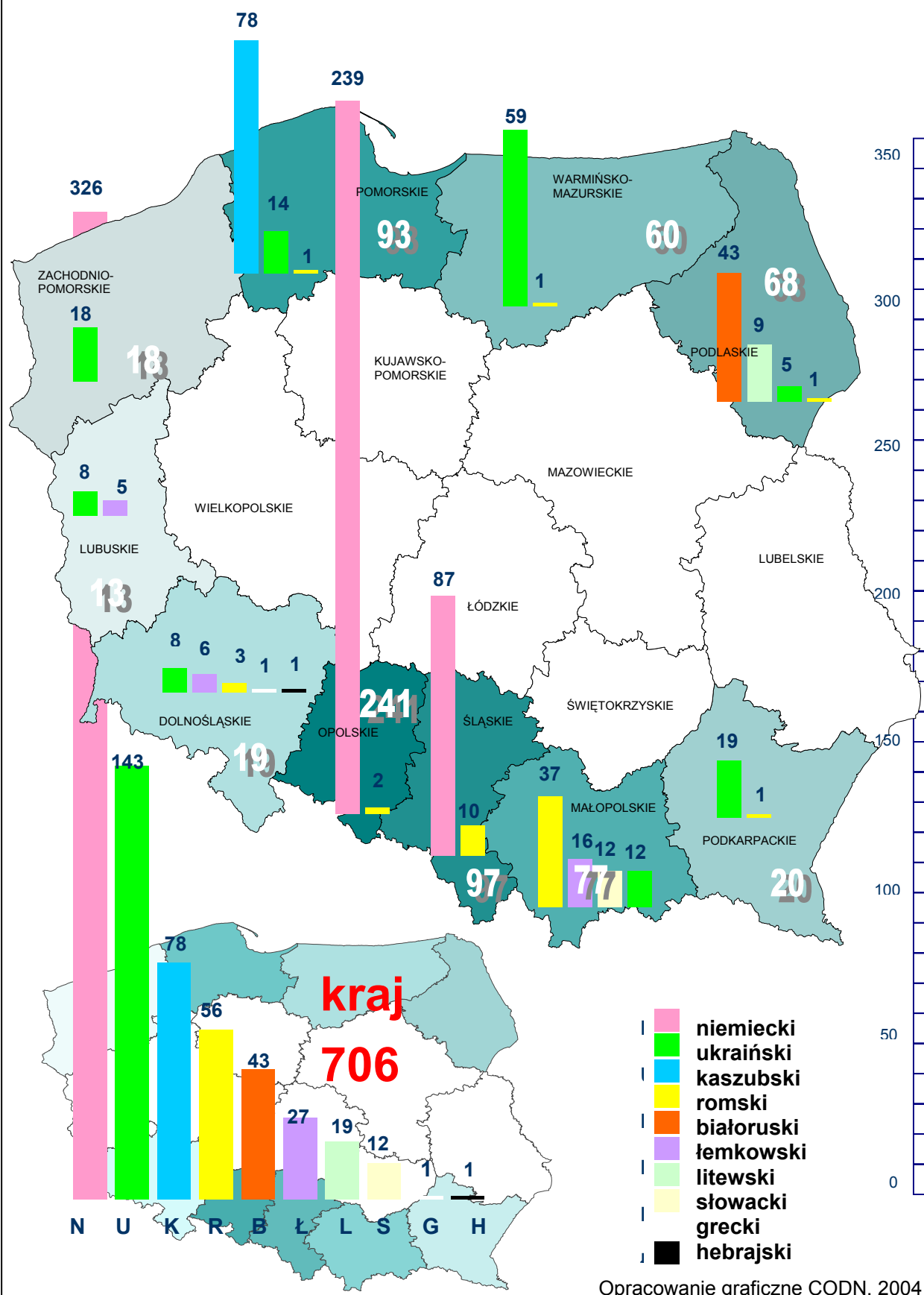
3.2. Uwarunkowania organizacyjne i ekonomiczne

1. W roku szkolnym 2003/2004 objęto kształceniem łącznie 48.797 uczniów¹⁶ mniejszości w 607 szkołach podstawowych, gimnazjach, ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Ponadto w 43 zespołach międzyszkolnych (mniejszości narodowej ukraińskiej i litewskiej oraz łemkowskiej mniejszości etnicznej) prowadzono zajęcia dla 604 osób, a w 56 szkołach odbywały się dodatkowe zajęcia dla 605 uczniów romskich (zob. załącznik 5.6 do informacji). Układ przestrzenny występowania szkół mniejszości w Polsce przedstawia wykres nr 1.

¹⁵ Szczegółowe przepisy zawarte w rozporządzeniu z 1992 r. przeniesione zostały do odrębnych rozporządzeń regulujących funkcjonowanie szkół publicznych (zob. zał. nr 5.3.).

¹⁶ Liczba uczniów po przeprowadzonej przez MENiS weryfikacji danych statystycznych, zawartych w sprawozdaniu S-15, była większa o 373 osoby i wynosiła 49.170 uczniów.

Wykres nr 1 Szkoły i zespoły międzyszkolne mniejszości narodowych i etnicznych oraz szkoły z dodatkowymi zajęciami dla uczniów romskich w roku szkolnym 2003/2004 (według województw)

Opracowanie graficzne CODN, 2004

2. W ramach administracji rządowej sprawami mniejszości zajmuje się międzyresortowy Zespół ds. Mniejszości Narodowych¹⁷, kolegialny organ opiniotwórczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, którego celem jest kształtowanie i koordynowanie polityki państwa wobec mniejszości.

W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji działa Wydział ds. Mniejszości Narodowych w Departamencie Wyznań i Mniejszości Narodowych, zaś w Ministerstwie Kultury Departament Kultury Mniejszości Narodowych. W strukturze organizacyjnej Biura Rzecznika Praw Obywatelskich funkcjonuje Zespół Administracji Lokalnej, Mniejszości Narodowych i Współpracy z Organizacjami Społecznymi. W MENiS nie wyodrębniono komórki organizacyjnej prowadzącej sprawę mniejszości - zajmują się nimi poszczególni wizytatorzy i urzędnicy Departamentu Kształcenia Ogólnego, Specjalnego i Profilaktyki Społecznej. Wojewodowie wyznaczyli osoby odpowiedzialne za sprawy mniejszości narodowych, zaś w 7 województwach, w których występują największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych, działają pełnomocnicy wojewodów ds. mniejszości narodowych i etnicznych. W ramach jednostek samorządu terytorialnego powołano pełnomocnika ds. mniejszości narodowych przy samorządzie województwa warmińsko-mazurskiego oraz pełnomocników w Nowym Sączu oraz powiecie nowosądeckim.

3. Nadzór pedagogiczny nad szkołami, w tym szkołami mniejszości, sprawuje w imieniu wojewody kurator oświaty. Zakres nadzoru oraz uprawnienia i kompetencje organów i osób sprawujących nadzór pedagogiczny normują przepisy art. 31 ustawy o systemie oświaty. Podstawowe zadania wykonywane w ramach tego nadzoru przez kuratorów oświaty oraz dyrektorów szkół i placówek określały w kontrolowanym okresie przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 1999 r.¹⁸

W 9 z 10 województw, w których funkcjonują szkoły mniejszości, kuratorzy oświaty wyznaczyli wizytatorów zajmujących się problematyką szkolnictwa mniejszości, np. w Podlaskim Kuratorium Oświaty funkcjonują dwaj wizytatorzy: ds. nauczania języków mniejszości białoruskiej i ukraińskiej oraz języka mniejszości litewskiej.

Zgodnie z art. 34a ust. 1 i 2 ustawy o systemie oświaty organ prowadzący szkołę sprawuje nadzór nad jej działalnością w zakresie spraw finansowych i administracyjnych z uwzględnieniem odrębnych przepisów.

W myśl art. 5 ust. 7 ww. ustawy organ prowadzący szkołę lub placówkę oświatową odpowiada za jej działalność. Do zadań organu prowadzącego szkołę lub placówkę należy m.in. zapewnienie warunków działania szkoły lub placówki (pkt 1) oraz wyposażenie szkoły lub placówki w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych (pkt 4).

4. Środki niezbędne na realizację zadań oświatowych, w tym na wynagrodzenia nauczycieli oraz utrzymanie szkół i placówek, zagwarantowane są - w myśl art. 5a

¹⁷ Zespół ds. Mniejszości Narodowych został powołany zarządzeniem nr 15 Prezesa Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2002 r. (przejął sprawy Międzyresortowego Zespołu ds. Mniejszości Narodowych, działającego od 1997 r.). W ramach Zespołu działa Podzespół ds. Edukacji Mniejszości Narodowych oraz Podzespół ds. romskich. Organy administracji państwowej zajmujące się sprawami mniejszości i ich zadania przedstawiono m.in. w cytowanej publikacji Sejmu RP, p.t. *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003*, s. 155-161.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz (Dz. U. Nr 67, poz. 759), zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego”. Od 1 września 2004 r. kwestie te reguluje rozporządzenie MENiS z dnia 23 kwietnia 2004 r. o takim samym tytule (Dz. U. Nr 89, poz. 845).

ust. 3 ustawy o systemie oświaty - w dochodach jednostek samorządu terytorialnego. Przekazywane są one organom prowadzącym szkoły z budżetu państwa w części oświatowej subwencji ogólnej.

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania uwzględnił zwiększone koszty prowadzenia szkół mniejszości przez j.s.t., wynikające z obniżonego kryterium liczebności oddziałów (lub grup) i realizacji dodatkowych godzin zajęć z języka mniejszości, i wprowadził w ramach obowiązującego w latach 2001-2004 algorytmu podziału subwencji oświatowej dodatkowe wagi przeliczeniowe (część szkół mniejszości funkcjonuje w gminach o niskich wskaźnikach demograficznych, słabo zurbanizowanych oraz o stosunkowo niskich dochodach własnych).

Szkołom mniejszości zwiększono o 20% kwotę standardowej subwencji przypadającej na jednego ucznia należącego do mniejszości poprzez dodanie wagi P14 w 2001 r. (w 2002 r. i w 2003 r. oznaczono ją symbolem P15, zaś w 2004 r. P11). Od 2003 r. wagą P15 objęto uczniów romskich, dla których organizuje się dodatkowe zajęcia edukacyjne. W 2002 r. wyodrębniono nową wagę P16 (w 2004 r. oznaczając ją jako P12), zwiększając kwotę standardowej subwencji przypadającej na jednego ucznia o 50% dla uczniów klas/szkół mniejszości, dla których podstawowym językiem nauczania jest język mniejszości, a liczba uczniów w szkole nie przekracza 42 (wymienione wagi wykluczają się)¹⁹.

Wysokość naliczonych j.s.t. w latach 2001 – 2004 r. kwot subwencji oświatowej na uczniów mniejszości (z uwzględnieniem poszczególnych wag) przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela nr 1 Kwoty części oświatowej subwencji ogólnej przekazane j.s.t. w latach 2001-2003 i naliczone na 2004 r. z tytułu prowadzenia szkół mniejszości [w tys. zł]

Język mniejszości narodowej/ etnicznej	2001 r.		2002 r.				2003 r.				2004 r.			
	P14 =0,2	P14	P15 =0,2	P15	P16 =0,5	P16	P15 =0,2	P15	P16 =0,5	P16	P11 =0,2	P11	P12 =0,5	P12
1 białoruski	3.733	1.584,6	3.092	1.408,9	450	512,6	3.209	1.542,7	455	546,9	3.318	1.754,7	431	569,8
2 kaszubski	2.651	1.125,3	3.275	1.492,3	515	586,6	3.577	1.719,7	648	778,8	3.791	2.004,9	978	1.293,0
3 litewski	743	315,4	475	216,4	262	298,5	471	226,4	249	299,7	457	241,7	270	357,0
4 niemiecki	31.113	13.207,0	35.151	16.016,8	1.182	1.346,5	35.849	17.234,6	1.207	1.450,7	34.548	18.270,6	1.238	1.636,8
5 słowacki	292	124,0	112	51,0	181	206,2	104	50,0	227	272,8	98	51,8	229	302,8
6 ukraiński	2.563	1.088,0	1.162	529,5	1.546	1.761,1	955	459,0	1.819	2.186,2	986	521,4	1.873	2.476,3
7 hebrajski	44	18,7	58	26,4	0	0	59	28,4	0	0	65	34,4	0	0
8 łemkowski	127	53,9	0	0	129	147,0	0	0	177	212,7	0	0	267	353,0
9 romski	0	0	0	0	0	0	0	0	131	157,4	92	48,6	511	675,6
10 grecki	32	13,6	0	0	37	42,1	0	0	22	26,4	0	0	18	23,8
Ogółem	41.298	17.530,5	43.325	19.741,4	4.302	4.900,6	44.224	21.260,8	4.935	5.931,6	43.355	22.928,1	5.815	7.688,1

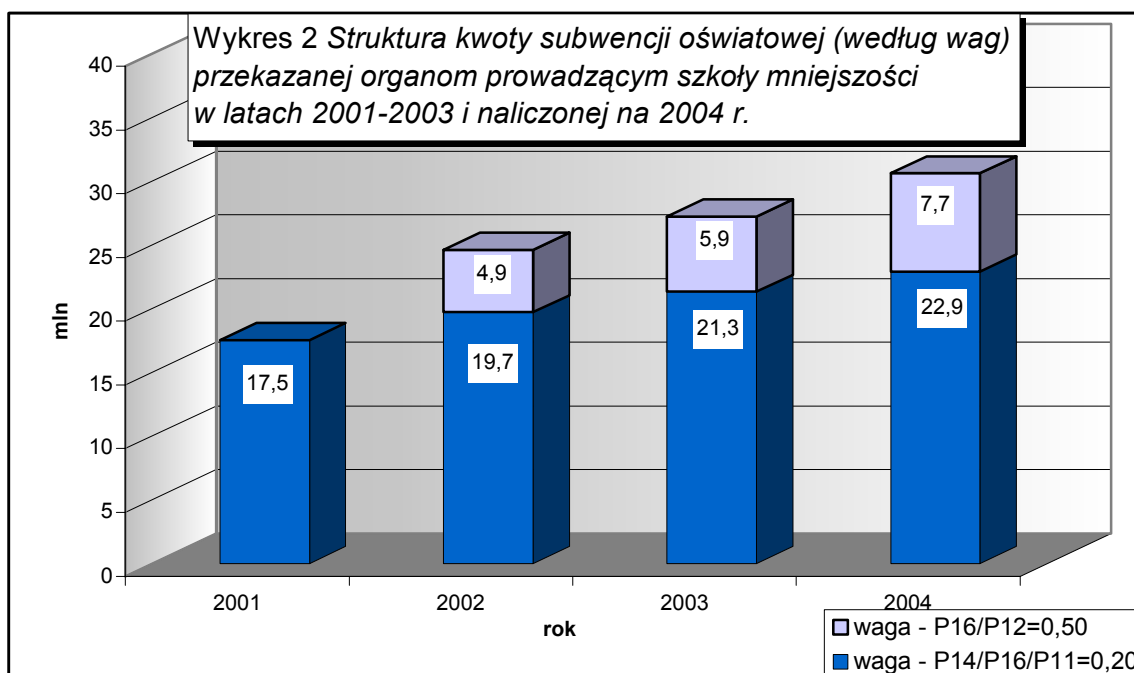
P = (...) liczba uczniów przeliczana daną wagą
P (...) kwota subwencji oświatowej naliczona daną wagą
Źródło: dane Centrum Obliczeniowego MENiS

W latach 2001-2004 odnotowano systematyczny wzrost kwot części oświatowej subwencji ogólnej przekazanych j.s.t. z tytułu prowadzenia przez nie szkół mniejszości²⁰. Z tytułu wzrostu kwoty wynikającej z podziału subwencji

¹⁹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego, odpowiednio: z dnia 29 grudnia 2000 r. – na 2001 r. (Dz. U. Nr 122, poz. 1330 ze zm.), z dnia 27 grudnia 2001 r. – na 2002 r. (Dz. U. Nr 156, poz. 1822), z dnia 20 grudnia 2002 r. - na 2003 r. (Dz. U. Nr 234, poz. 1966), z dnia 22 grudnia 2003 r. - na 2004 r. (Dz. U. Nr 225, poz. 2231) – zob. też załącznik nr 5.3. do informacji.

²⁰ Dodatkowe środki subwencji oświatowej z tytułu prowadzenia szkół mniejszości naliczono na 2004 r. 188 gminom i 19 powiatom (według danych Centrum Obliczeniowego MENiS).

oświatowej w 2002 r., jak również znacznego wzrostu liczby uczniów szkół mniejszości z 41.298 w 2001 r. do 49.170 w 2004 r. (dane po weryfikacji MENiS), dodatkowe środki finansowe dla gmin i powiatów rozdzielone algorytmem w ramach części oświatowej subwencji ogólnej wzrosły z 17.530,5 tys. zł w 2001 r. (z tytułu wagi P₁₄) do 30.616,2 tys. zł w 2004 r. (łącznie z tytułu wag P₁₁ i P₁₂) tj. o 74,6 % (zob. wykres nr 2). Ta ostatnia kwota stanowiła 0,12% środków subwencji oświatowej przewidzianej w ustawie budżetowej, podlegających podziałowi ogółem w 2004 r. w wysokości 24.832.022 tys. zł (po odliczeniu z niej środków 1% rezerwy pozostającej w dyspozycji Ministra Finansów).

Środki naliczone w 2001 r. (według wagi P₁₄) w kwocie 17.530,5 tys. zł wzrosły do kwoty 22.928,1 tys. zł w 2004 r. (według wagi P₁₁), co oznaczało wzrost o 30,8%. Ponadto z tytułu dodania wagi P₁₆ organy prowadzące szkoły mniejszości otrzymały w 2002 r. kwotę 4.900,6 tys. zł, natomiast środki skalkulowane w ramach odnośnej wagi P₁₂ wyniosły w 2004 r. 7.688,1 tys. zł, co stanowiło wzrost o 56,9%.

Dodatkowym źródłem finansowania j.s.t. prowadzących szkoły mniejszości począwszy od 2001 r., były środki z 1% rezerwy subwencji oświatowej pozostającej w gestii Ministerstwa Finansów. Powiaty i gminy prowadzące te szkoły złożyły w latach 2001-2003 łącznie 9 wniosków dotyczących zwiększenia subwencji oświatowej ze wzmiankowanej rezerwy na realizację zadań oświatowych związanych z edukacją mniejszości. Otrzymały one w latach 2001-2003 kwotę w łącznej wysokości 2.255,8 tys. zł, przy czym nastąpiło jej zwiększenie z 30,0 tys. zł w 2001 r. do kwoty 1.825,8 tys. zł w 2003 r. (ta ostatnia kwota stanowiła 0,7% rezerwy wydzielonej w 2003 r. w wysokości 244.390,4 tys. zł)²¹.

²¹ Najwyższą kwotę przyznano gminie Puńsk - 880,1 tys. zł w 2003 r. Dwukrotnie środki z 1% rezerwy w 2002 i 2003 r. otrzymywały Miasto i Gmina Biały Bór i Powiat Szczecinecki wspólnie prowadzące Zespół Szkół

3.3. Istotne ustalenia kontroli

3.3.1. W Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu

3.3.1.1. Zakres i formy pomocy udzielonej szkołom mniejszości narodowych i etnicznych

1. W latach 2001–2003 Ministerstwo w części 30 budżetu państwa *Oświata i wychowanie* (w dz. 801 *Oświata i wychowanie*) sfinansowało wyodrębnione zadania edukacyjne na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych zawarte w planach rzeczowo-finansowych resortu²² w kwocie ogółem 7.975,4 tys. zł, w poszczególnych latach odpowiednio: 3.037,1 tys. zł, 3.137,5 zł i 1.800,8 tys. zł (tabela nr 2). Wydatki te, w stosunku do wykonania wydatków ogółem w dziale 801 (w cz. 30) w latach 2001-2003, stanowiły odpowiednio: 1,0% w 2001 r., 1,1% w 2002 r. i 0,8% w 2003 r.

Tabela nr 2 *Wydatki z budżetu b. MEN i MENiS na realizację zadań edukacyjnych na rzecz mniejszości ujęte w planach rzeczowo-finansowych w latach 2001-2003 i planowane na 2004 r.* [w tys. zł]

Nr zad.	Zadanie (dział 801)	Wykonanie
2001 r.		
8.16	Rządowy program na rzecz społeczności romskiej województwa małopolskiego	*431,9
15.5	Programy nauczania języków mniejszości narodowych	** 0
39.	Podręczniki dla mniejszości narodowych	2.599,6
65.	Korekta świadectw szkolnych w języku litewskim	5,6
Razem		3.037,1
2002 r.		
31	Rozdz. 80146 Doksztalcanie i doskonalenie nauczycieli Pilotażowy program rządowy na rzecz społeczności romskiej województwie małopolskim na lata 2001-2003	500,0
41.3	Rozdz. 80195 Pozostała działalność Pilotażowy program rządowy na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003	102,2
52.	Opracowanie, druk i dystrybucja programów nauki języków mniejszości narodowych oraz historii i geografii	19,4
61.	Podręczniki dla szkół mniejszości narodowych i etnicznych	2.510,7
73.	Opracowanie, druk i dystrybucja świadectw dwujęzycznych dla mniejszości narodowych	5,1
Razem		3.137,5
2003 r.		
24.2	Rozdz. 80195 Pozostała działalność Pilotażowy program rządowy na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003	250,0
34.4	Opracowanie, druk i dystrybucja programów nauki języków mniejszości narodowych i etnicznych	*** 24,7
50.	Zakup i dystrybucja podręczników dla szkół mniejszości narodowych i etnicznych	1.499,9
71.	Opracowanie i wydanie świadectw szkolnych w wersjach dwujęzycznych	26,2
Razem		1.800,8
Ogółem		7.975,4
2004 r. (plan)		
52.5	Rozdz. 80195 Pozostała działalność Ogólnopolski program rządowy na rzecz społeczności romskiej	1.000.000
60.1	Opracowanie, druk i dystrybucja programów nauczania dla mniejszości narodowych (proponycja sfinansowania z rezerwy celowej Nr 16)	0
67.	Zakup podręczników i środków dydaktycznych dla mniejszości narodowych i etnicznych	1.500.000
91.	Opracowanie i wydanie świadectw szkolnych w wersjach dwujęzycznych	30.000
Razem:		2.530 000

* w dokumencie *Wykonanie planu realizacji zadań edukacyjnych z cz. 30 Oświata i wychowanie* wpisano kwotę 475,7 tys. zł (nie uwzględniono wszystkich zwrotów środków dotacji)

** w ww. dokumencie wpisano kwotę 2,0 tys. zł, która została wydatkowana na recenzję projektu programu nauczania języka polskiego pt. *Programy nauczania języka polskiego w szkołach polskich na Łotwie (I-IX)*

*** w ww. wykonaniu planu wpisano pod numerem zadania kwotę 49,7 tys. zł, z czego 25,0 tys. zł wydatkowano na opracowanie i druk książki *Rodzice uczniowie i nauczycieli w procesie wychowania*

Ogólnokształcących w Białym Borze (łącznie 600,0 tys. zł) oraz w 2001 r. i w 2003 r. Gmina Sejny (łącznie 337,6 tys. zł).

²² W klasyfikacji budżetowej nie wyodrębniono zadań finansowych i rodzajów wydatków (rozdziałów i paragrafów) do klasyfikowania wydatków na rzecz mniejszości.

Źródło: ustalenia kontroli

2. Istotne znaczenie dla organizacji nauczania języków mniejszości miało wprowadzenie przez Ministra na wszystkich etapach edukacji, w ramach reformy programowej w oświacie, podstawy programowej przedmiotu *Język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej*.

W rozporządzeniu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół²³ na poszczególnych etapach edukacji zawarto podstawę programową *Języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej*. W celach i zadaniach szkoły realizowanych w ramach tego przedmiotu na poszczególnych etapach kształcenia między innymi uwzględniono: możliwość poznania przez uczniów kraju ojczystego oraz jego kultury (w przypadku grupy etnicznej odnosi się to do dziejów i kultury regionu), rozwijanie w nich własnej wartości, tożsamości narodowej lub etnicznej oraz postawy otwartości i poszanowania innych kultur i eliminowanie postaw ksenofobicznych, wprowadzenie ucznia w dziedzictwo literackie i kulturowe własnego narodu, jak i ukazywanie wkładu danej mniejszości w kulturę polską. Realizacja powyższych celów i zadań ma służyć najistotniejszemu osiągnięciu uczniów - rozbudzeniu zamiłowania do języka, historii i kultury ojczystej i sprawnemu posługiwaniu się językiem danej mniejszości narodowej lub etnicznej.

Wdrożenie powyższych podstaw programowych, jak i usprawnianie procedur dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania i podręczników szkolnych, w tym przeznaczonych dla mniejszości, m.in. poprzez powołanie rzeczoznawców - specjalistów z zakresu języków poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz historii i geografii krajów pochodzenia mniejszości narodowych, jak i wymóg dodatkowej recenzji dotyczącej poprawności językowej, stworzyło odpowiednie warunki do zapewnienia ich jakości.

Ministerstwo w skontrolowanym okresie zrealizowało złożone przez mniejszości wnioski i sfinansowało opracowanie, druk i dystrybucję łącznie siedmiu programów nauczania. Wydatkowało na ten cel w latach 2001-2004 (I kwartał) kwotę 65,7 tys. zł.

Na wydanie trzech programów nauczania języka ukraińskiego wydatkowano w 2001 r. kwotę 21,6 tys. zł, zaś na wydanie programu nauczania języka słowackiego w gimnazjach i programu nauczania języka łemkowskiego w szkołach średnich w 2002 r. kwotę 19,4 tys. zł. Ponadto w 2003 r. na edycję programu nauczania historii Litwy dla szkoły podstawowej i programu nauczania języka litewskiego do gimnazjum przeznaczono kwotę 24,7 tys. zł.

Od wprowadzenia reformy oświaty w 1999 r. dopuszczono do użytku szkolnego ogółem 19 programów nauczania z języków mniejszości na poszczególnych etapach edukacyjnych oraz geografii i historii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, spośród ogółem 58 niezbędnych na wszystkich etapach edukacji (zob. tabela nr 3).

W szkołach mniejszości nauczanie języków narodowych i etnicznych powinno odbywać się na podstawie 28 programów nauczania dopuszczonych do użytku szkolnego (licząc po co najmniej jednym programie dla siedmiu mniejszości narodowych i etnicznych na czterech etapach edukacji – z wyłączeniem mniejszości romskiej)²⁴. Tymczasem do czasu zakończenia kontroli dopuszczono

²³ Załączniki nr 2, 4 i 5 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458, ze zm.). Poprzednio obowiązywało w tym zakresie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz kształcenia w profilach w liceach profilowanych ujmujące opisywane zagadnienie w podobny sposób (Dz. U. Nr 61, poz. 625).

²⁴ Przyjęta liczba programów nauczania określa dolną granicę potrzeb i odnosi się do szkół z dodatkową nauką języka mniejszości (nie uwzględniono kwestii formy organizacji nauczania języka mniejszości narodowej). I tak na przykład, jeżeli nauczanie języka danej mniejszości odbywa się w trzech formach nauczania, to istniałaby konieczność opracowania na czterech etapach edukacji łącznie 12 programów

19 programów (bez programu nauczania języka ukraińskiego dla międzyszkolnych zespołów nauczania). Jedynie szkoły litewskiej mniejszości narodowej i łemkowskiej mniejszości etnicznej mogą użytkować odpowiednie programy nauczania języka tych mniejszości na wszystkich etapach edukacji.

Tabela nr 3 *Zestawienie programów nauczania języków mniejszości* oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej dopuszczonych do użytku szkolnego po wprowadzeniu reformy programowej w 1999 r.*

Mniejszość narodowa/ etniczna	Etap edukacji									Razem	
	szkoła podstawowa				gimnazjum			szkoły ponadgimnazjalne			
	kl. I-III		kl. IV-VI		J	H**	G**	J	H**		G**
	J	J	H**	G**							
niemiecka	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3
białoruska	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
ukraińska	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
litewska	1	1	1	-	1	-	-	1	-	-	5
słowacka	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2
kaszubska	1	1			-			-			2
łemkowska	1	1			1			1			4***
Razem	6	5	1	-	4	-	-	3	-	-	19

J - język mniejszości H – historia G – geografia

* bez programu nauczania języka ukraińskiego dla międzyszkolnych zespołów nauczania na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum

** nie dotyczy mniejszości etnicznych

*** w tym jeden program obejmujący I, II i III etap edukacji

Źródło: ustalenia kontroli

Stwierdzono, że na łącznie 30 programów nauczania z historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, tak istotnych dla zachowania tożsamości (dotyczy to pięciu mniejszości narodowych na II i III etapie edukacji i szkołach ponadgimnazjalnych), dopuszczono do użytku szkolnego od 1999 r. zaledwie jeden program - z historii Litwy dla szkoły podstawowej.

Spośród pięciu mniejszości narodowych najwięcej, bo 5 dopuszczonych programów nauczania z języka mniejszości, historii i geografii (na 10 niezbędnych) użytkują szkoły mniejszości litewskiej, zaś najmniej – jeden program nauczania (na 10 niezbędnych) - stosują nauczyciele mniejszości białoruskiej.

Należy także podkreślić brak rozstrzygnięć ze strony MENiS dotyczących programów nauczania, które zostały złożone w celu ich dopuszczenia do użytku szkolnego w latach 1999-2000. Dotyczyło to programu nauczania języka niemieckiego dla II etapu edukacyjnego, dwóch programów języka białoruskiego - dla I oraz dla III etapu edukacyjnego, programów geografii Litwy w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum oraz programu języka ukraińskiego dla gimnazjum. Programy te posiadały usterki redakcyjne, merytoryczne i językowe i miały być poddane korekcie zgodnie z obowiązującą ówczas procedurą. Ostatnie wystąpienie Ministerstwa w sprawie kontynuacji bądź rezygnacji z procedury ich dopuszczenia pochodzi z 29 maja 2001 r., po czym zaniechano działań wobec podmiotów je zgłaszających.

W ocenie NIK pomoc resortu udzielana szkołom mniejszości w zakresie opracowywania programów nauczania była niewystarczająca w stosunku do istniejących potrzeb i w kontekście wymogu wynikającego z § 8 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej stanowiącego, że nauczanie języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości odbywa się na podstawie programów nauczania i podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego

nauczania, ze względu na różny wymiar godzin zajęć edukacyjnych tego języka i specyfikę kształcenia. W tabeli nr 3 nie ujęto także (ewentualnych) programów z zakresu dziedzictwa kulturowego mniejszości łemkowskiej i kaszubskiej.

do spraw oświaty i wychowania²⁵. Sygnalizowały to także organizacje mniejszości narodowych, m.in. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie i Niemieckie Towarzystwo Oświatowe.

Ministerstwo posiadało odpowiednie instrumenty organizacyjne i finansowe, a mimo to nie zorganizowało systemowej pomocy dla autorów programów nauczania w postaci zaplanowanych, konsekwentnie realizowanych i efektywnych działań, takich jak np. specjalistyczny kurs z zakresu opracowywania programów nauczania²⁶. Z ustaleń kontroli wynika, że szkoły mniejszości nie posiadają odpowiednich warunków organizacyjnych, kadrowych i finansowych, aby samodzielnie je opracować.

Brak programów nauczania doprowadził do sytuacji, że - jak wykazała kontrola - szkoły mniejszości naruszają wymogi wynikające z przepisu § 8 przywołanego rozporządzenia. Ponadto MENiS, wobec braku ogólnodostępnych programów nauczania i podręczników szkolnych, nie posiada informacji czy realizowane w szkołach (w ramach własnych programów) treści nauczania języków mniejszości są zgodne z podstawą programową tych języków, jak również (w przypadku historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości) z ustaleniami komisji dwustronnych ds. programów nauczania i podręczników szkolnych. Brak powyższych programów może utrudnić m.in. przygotowanie uczniów do wprowadzonych (od 2005 r.) egzaminów zewnętrznych po szkole podstawowej i gimnazjum (zob. załącznik nr 5.3.).

MENiS stosowało praktykę dopuszczania do użytku szkolnego podręczników szkolnych przed uprzednim dopuszczeniem programu nauczania z danego przedmiotu. W latach 2000-2002 dotyczyło to podręczników do nauki języka białoruskiego dla klas IV-VI szkoły podstawowej, podręcznika do historii Białorusi dla liceum ogólnokształcącego w 2001 r. Do czasu zakończenia kontroli w ogóle nie złożono w Ministerstwie stosownych programów nauczania z powyższych przedmiotów.

W 2000 r. MEN dopuścił do użytku szkolnego podręczniki do nauki geografii Litwy w szkole podstawowej oraz do gimnazjum, podczas gdy programy nauczania z tego przedmiotu oczekują na dopuszczenie blisko sześć lat (od 1999 r.)²⁷.

3. Ministerstwo w badanym okresie sfinansowało wydanie i dystrybucję pełnych nakładów podręczników szkolnych dla uczniów mniejszości na kwotę ogółem 6.588,6 tys. zł, za którą zakupiono łącznie 69 tytułów podręczników szkolnych i środków dydaktycznych (w 2001 r. 29 tytułów podręczników i książek pomocniczych, w 2002 r. 22 tytuły, a w 2003 r. 18 tytułów i kasety audio dla mniejszości słowackiej)²⁸. Wydatki związane ze sfinansowaniem zakupu

²⁵ Wymóg ten ujęto również w § 9 obowiązującego do dnia 31 grudnia 2002 r. rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej, z tym że dotyczył on wyłącznie szkół z ojczystym językiem nauczania. Prace nad rozporządzeniem z 3 grudnia 2002 r. rozpoczęły się w 1998 r., stąd też Ministerstwo wcześniej posiadało wiedzę o wymogach, które będą obowiązywać po jego wejściu w życie.

²⁶ Na przykład Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży i Kuratorium Oświaty w Białymstoku zorganizowały w 2003 r. na wniosek nauczycieli szkół litewskich warsztaty metodyczne dotyczące tworzenia programów nauczania, lecz było to wsparcie jednostkowe. Na konieczność pomocy w przedmiotowym zakresie wskazywali niektórzy recenzenci programów nauczania dla szkół mniejszości.

²⁷ Nadrzędność programu nauczania nad obudową dydaktyczną akcentowana jest w pragmatyce kształcenia, jak i literaturze – zob. np. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Wyd. III poprawione. Wydawnictwo Żak Warszawa 1996 r. oraz A. C. Ornstein, F. P. Hunkins, *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*. Tłum. K. Kruszewski, WSiP Warszawa 1998 r.

²⁸ Przepis art. 13 ust. 5 ustawy o systemie oświaty, stanowiący o możliwości dofinansowywania podręczników szkolnych i książek pomocniczych do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, wszedł w życie 1 stycznia 2004 r. (art. 13 ust. 5 został

podręczników szkolnych i książek pomocniczych stanowiły w latach 2001-2003 ponad 80% ogółu wydatków resortu na rzecz mniejszości (zob. tabela nr 2).

Mimo powyższych działań żadna z mniejszości narodowych i etnicznych nie dysponuje kompletem dopuszczonych do użytku szkolnego podręczników szkolnych na wszystkich etapach edukacji (tabela nr 4).

Tabela nr 4 Zestawienie podręczników szkolnych do nauki języków mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej dopuszczonych do użytku szkolnego od 1999 r.

Mniejszość narodowa/ etniczna	Etap edukacji															Razem			
	szkoła podstawowa						gimnazjum					szkoły ponadgimnazjalne*							
	język/klasa						H	G	język/klasa			H	G	język/klasa					
	I	II	III	IV	V	VI			I	II	III			I	II		III		
niemiecka	1	1	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
białoruska	-	-	-	1	1	1	-	-	1	1	1	-	-	1	1	1	1	-	10
ukraińska	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
litewska	1	1	1	-	1	1	-	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	10
słowacka	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	3
kaszubska	1	1	1	-	-	-			-	-	-			-	-	-			1**
łemkowska	1	1	1	-	-	-			1	1	1			1	1	1			3**

J- język mniejszości H – historia G – geografia

* dotyczy trzyletniego liceum ogólnokształcącego i liceum profilowanego

** dotyczy jednego podręcznika dla trzech klas na danym etapie edukacji

Źródło: ustalenia kontroli

Najwięcej, bo 10 podręczników szkolnych (z 18 niezbędnych na czterech poziomach edukacji) do nauki języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej (za normę do wyliczeń przyjęto jeden podręcznik na etap edukacji), odnotowano w odniesieniu do mniejszości litewskiej i białoruskiej. Najmniejszą ich liczbą, bo jedynie 3 (z 18) podręczniki niezbędne w procesie kształcenia, mogą użytkować szkoły słowackiej mniejszości narodowej.

Ministerstwo wspierało również finansowo wydawnictwa mniejszości, udzielając w 2003 r. dotacji podmiotowych Zrzeszeniu Kaszubsko – Pomorskiemu w wysokości 52,0 tys. zł (na drugą część podręcznika szkolnego dla pierwszego etapu edukacyjnego) i wydawnictwu Orthdruk w Białymstoku w kwocie 60,0 tys. zł na przygotowanie podręcznika szkolnego do nauki geografii Białorusi.

Stwierdzono uchybienia w zakresie finansowania przez Ministerstwo podręczników i książek pomocniczych dla mniejszości polegające na braku czytelnej procedury w zakresie koordynacji zakupów i ich dystrybucji. Resort nie dysponował pełną informacją o ich zapasach posiadanych przez wydawnictwa, a także o stanie zaspokojenia potrzeb szkół mniejszości w tym zakresie. Wynikało to z nieegzekwowania od części wydawców wymaganych umowami sprawozdań i rozliczeń (wydawnictwu Orthdruk z Białegostoku Ministerstwo udzieliło dotacji podmiotowej w 2003 r. w kwocie 60,0 tys. zł, mimo niezłożenia przez nie sprawozdań za 2001 r. i 2002 r.)²⁹. Nie żądano również od kuratorów oświaty

dodany przez art. 1 pkt 15 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r., zmieniającej ustawę o systemie oświaty z dniem 1 stycznia 2004 r. - Dz. U. Nr 137, poz. 1304).

²⁹ W latach 2001-2003 wydawcy przekazali Ministerstwu w terminie przewidzianym umowami 5 rocznych sprawozdań wobec niezbędnych 11 (z wyłączeniem wydawnictwa REA z Warszawy, w umowach z którym nie uregulowano kwestii sprawozdań). W badanym okresie MENiS tylko raz skorzystało z przysługującego uprawnienia i zażądało od WSiP w 2002 r., przedstawienia ewidencji zapasów podręczników. Z własnej inicjatywy jedynie wydawnictwo Aušra i Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie poinformowało MENiS, którym szkołom i ile podręczników przekazano.

informacji na temat zgłaszanych przez szkoły zamówień na podręczniki i nie skontrolowano wykorzystywania podręczników w szkołach.

4. W szkołach mniejszości w roku szkolnym 2002/2003 zajęcia języka mniejszości prowadziło 576 nauczycieli pełnozatrudnionych i 163 nauczycieli niepełnozatrudnionych (w przeliczeniu na pełne etaty, według danych GUS z września 2002 r.). Pod względem poziomu wykształcenia (uwzględniono nauczycieli pełnozatrudnionych) we wszystkich typach szkół przeważali nauczyciele z wykształceniem wyższym, którzy w szkołach podstawowych stanowili 77,2% (312 osoby), w gimnazjach 79,7% (114 osób) a w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych 96,1% (28 osób)³⁰.

Ministerstwo w latach 2000-2004 dofinansowało dwa projekty podyplomowych kwalifikacyjnych studiów pedagogiczno-metodycznych nauczania języka kaszubskiego prowadzone przez Uniwersytet Gdański w łącznej kwocie 248,6 tys. zł. Pierwszą edycję ukończyła w 2001 r. grupa 41 nauczycieli, przy czym dofinansowano projekt w kwocie 93,8 tys. zł. Na realizację drugiej edycji, której zakończenie nastąpiło we wrześniu 2004 r. przyznano kwotę 154,8 tys. zł, obejmując nią 50 nauczycieli.

Kontrola wykazała (w oparciu o dokumentację posiadaną przez Ministerstwo), że kuratorzy oświaty nie organizowali w latach 2001-2004 (do czasu zakończenia kontroli) dla nauczycieli szkół mniejszości odrębnych form doskonalenia zawodowego w ramach realizacji wojewódzkich zadań edukacyjnych. MENiS nie zlecało takich zadań Centralnemu Ośrodkowi Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, zaś placówki wojewódzkie doskonalenia nauczycieli podejmowały je sporadycznie.

Należy podkreślić, że Minister uwzględnił postulaty środowisk mniejszości i wprowadził regulację, w § 13 ust. 2 pkt 7b rozporządzenia w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli³¹, dotyczącą organizacji i prowadzenia przez wojewódzkie placówki, w ramach ich zadań obowiązkowych i stosownie do potrzeb, doradztwa metodycznego dla nauczycieli szkół organizujących nauczanie języka mniejszości.

W roku szkolnym 2003/2004 w wojewódzkich placówkach doskonalenia zatrudniano czterech doradców języków mniejszości: w Warmińsko-Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie i w Podkarpackim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Rzeszowie po jednym doradcy ds. języka ukraińskiego, w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach doradcę ds. języka litewskiego, w Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku doradcę ds. języka białoruskiego. Ponadto w Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym w Opolu funkcjonował konsultant ds. języka mniejszości niemieckiej a w Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku konsultant ds. edukacji regionalnej (obejmujący m.in. problematykę kultury kaszubskiej)

5. Ministerstwo wspomagało działania stowarzyszeń, fundacji i innych jednostek organizacyjnych mniejszości narodowych i etnicznych spoza sektora finansów publicznych w ramach corocznie podejmowanego zadania p.n. *Realizowanie programów oświatowych mniejszości narodowych i etnicznych*.

³⁰ *Nauczanie języka ojczystego mniejszości narodowych i grup etnicznych w roku szkolnym 2002/2003. Raport.* Wyd. CODN 2003 r.

³¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2003 r. w sprawie warunków i trybu tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizacji i sposobu działania placówek doskonalenia nauczycieli, w tym zakresu ich działalności obowiązkowej oraz zadań doradców metodycznych, warunków i trybu powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego (Dz. U. Nr 84, poz. 779).

Minister udzielił w latach 2001-2003 organizacjom mniejszości łącznie 52 dotacje celowe. Organizacje te zrealizowały zadania zlecone w kwocie ogółem 249,2 tys. zł, odpowiednio: 51,1 tys. zł w 2001 r., 93,5 tys. zł w 2002 r. i 104,7 tys. zł w 2003 r. (w dziale 801 *Oświata i wychowanie* i dziale 854 *Edukacyjna opieka wychowawcza*). Najwięcej środków dotacji przekazano mniejszości: ukraińskiej – 74,0 tys. zł, romskiej - 65,1 tys. zł i łemkowskiej - 39,2 tys. zł (o dotacje w badanych latach nie ubiegały się organizacje mniejszości niemieckiej). Wśród zrealizowanych zadań należy wymienić m.in.: konkursy i przeglądy szkolne, festiwale folklorystyczne i imprezy artystyczne, wymianę młodzieży, obozy harcerskie, warsztaty metodyczne dla nauczycieli i animatorów kultury oraz wydawnictwa cykliczne.

6. Działania MENiS w latach 2001-2004 uwzględniały, wynikające z przepisów art. 21 ustawy o systemie oświaty, obowiązki dotyczące współdziałania z innymi organami administracji publicznej i jednostkami właściwymi w sprawach funkcjonowania systemu oświaty oraz koordynowania działań w tym zakresie.

Pozytywnie należy ocenić współpracę MENiS z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Małopolskim Kuratorem Oświaty i j.s.t. w trakcie przygotowania i realizacji *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001 – 2003*. MENiS na realizację modułu edukacyjnego - priorytetowego w powyższym projekcie udzieliło 14 gminom województwa małopolskiego w latach 2001-2003 dotacje celowe w kwocie ogółem 1.284,1 tys. zł (431,9 tys. zł w 2001 r., 602,2 tys. zł w 2002 r. i 250,0 tys. zł w 2003 r.)³².

Ministerstwo przekazywało środki m.in. na zatrudnienie tzw. asystentów romskich i nauczycieli wspomagających, organizowanie nauki dla dzieci sześciolatków, zajęć wyrównawczych z przedmiotów ogólnokształcących i zajęć artystycznych oraz wyposażenie uczniów romskich w podręczniki i pomoce szkolne. W latach 2001-2003 j.s.t. uczestniczące w programie zorganizowały dodatkowe zajęcia edukacyjne, odpowiednio w poszczególnych latach: dla 590 uczniów romskich w 67 szkołach i przedszkolach, 520 uczniów w 72 szkołach i przedszkolach oraz 585 uczniów w 74 szkołach i przedszkolach.

Realizacja programu, w ocenie MSWiA i MENiS³³, przyczyniła się do poznania potrzeb i problemów środowiska Romów przez nauczycieli i władze oświatowe. Wśród Romów wzrosła świadomość znaczenia edukacji ich dzieci, poprawił się kontakt z rodzicami dzieci romskich, wzrosła frekwencja dzieci na zajęciach i uzyskiwane przez nie wyniki nauczania.

MENiS od 2004 r. współrealizuje przyjęty 16 sierpnia 2003 r. przez Radę Ministrów ogólnopolski wieloletni *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Na jego wykonanie w 2004 r. przeznaczono w ustawie budżetowej rezerwę celową pn. *Pomoc dla społeczności romskiej* w kwocie 5.000,0 tys. zł, którą uzupełniają środki z budżetu MENiS w wysokości 1.000,0 tys. zł³⁴.

³² Na realizację pozostałych zadań programu pilotażowego przeznaczono w latach 2001-2003 w rezerwie celowej budżetu państwa pn. *Pomoc dla społeczności romskiej w woj. małopolskim* środki w łącznej wysokości 4.987,0 tys. zł. Na zadania edukacyjne z ww. rezerwy, pozostającej w gestii MSWiA, wydatkowano w latach 2002-2003 łącznie 194,8 tys. zł (informacja uzyskana w MSWiA w oparciu o art. 29. pkt 2 lit. f) ustawy o NIK).

³³ W informacji uzyskanej przez NIK w Biurze RPO (w oparciu o art. 29 pkt. 2 lit. f) ustawy o NIK) stwierdzono, że obecny system edukacyjny nie zapewnia młodym Romom szans startu w dorosłe życie na równi z pozostałymi obywatelami. Nie daje on możliwości efektywnego kształcenia dzieci romskich nawet na poziomie podstawowym. Na dramatyczną sytuację Romów Rzecznik zwrócił uwagę MEN w wystąpieniu z 15 czerwca 2001 r. (RPO-380 895-XV/01), przekazując jednocześnie wnioski w tym zakresie. MEN w lipcu 2001 r. poinformował o poszukiwaniu rozwiązań systemowych problemów podnoszonych przez Rzecznika. Deklaracje te, według Rzecznika, budzą wątpliwości, ponieważ na trudności we współpracy z Ministerstwem skarżył się wielokrotnie Prezes Stowarzyszenia Romów w Krakowie oraz Prezes Stowarzyszenia Kobiół Romskich w Polsce. Na poprawę sytuacji zaczął pozytywnie wpływać program rządowy na rzecz społeczności romskiej w woj. małopolskim, rozszerzony w 2004 r. na cały kraj. Nadal brak jest systemowych rozwiązań dotyczących kształcenia nauczycieli dla dzieci romskich, co stanowi jeden z podstawowych warunków powodzenia wysiłków edukacyjnych w tym zakresie.

³⁴ Programy koordynowane były przez Międzyresortowy Zespół ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a następnie od 2002 r. przez Zespół ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

Ministerstwo współdziałało z MSWiA, Podlaskim Kuratorem Oświaty i j.s.t. prowadzącymi szkoły litewskie przy opracowaniu i realizacji, przyjętej w styczniu 2002 r. jako dokument rządowy *Strategii rozwoju oświaty litewskiej w Polsce*³⁵.

MENiS, wypełniając sukcesywnie postulaty strony litewskiej w sferze edukacji, m.in. sfinansowało w latach 2002-2003 wydanie 15 tytułów podręczników szkolnych (osiem tytułów wydawniczych w 2002 r. na kwotę 507,8 tys. zł i siedem tytułów w 2003 r. na kwotę 459,1 tys. zł) i dwóch programów nauczania (w 2003 r.) w kwocie 24.7 tys. zł. Ponadto zatrudniono doradcę metodycznego ds. języka litewskiego oraz wprowadzono (od 2005 r.) sprawdziany i egzaminy w języku litewskim (odpowiednio po szkole podstawowej i gimnazjum). Dodatkowe wagi ujęte w algorytmie podziału subwencji oświatowej umożliwiły zachowanie sieci szkół litewskich³⁶. Ponadto Gminy Puńsk i Sejny oraz Powiat Sejny uzyskały w latach 2001-2003 środki z 1% rezerwy subwencji oświatowej w kwocie ogółem 1.187.6 tys. zł.

3.3.1.2. Finansowanie szkół mniejszości narodowych i etnicznych

1. Na podkreślenie zasługują działania MENiS związane z wdrożeniem systemowego wsparcia finansowego j.s.t. prowadzących szkoły mniejszości poprzez uwzględnienie w algorytmie podziału subwencji oświatowej w latach 2001-2004 dodatkowych wag. W efekcie tych działań nastąpił w ww latach wzrost kwot subwencji oświatowej przekazanej j.s.t. o blisko 75 %.

Ministerstwo - w ramach aktualizacji informacji otrzymany z GUS - występowało corocznie do j.s.t. o weryfikację danych wykazanych przez szkoły w sprawozdaniach statystycznych typu „S”, w tym w przedmiotowym dla niniejszej kontroli sprawozdaniu S-15. Ministerstwo nie skorzystało jednak z możliwości sprawdzenia danych przez kuratorów oświaty w ramach sprawowanego przez nich nadzoru pedagogicznego³⁷ nad stosunkowo nielicznymi szkołami mniejszości, np. poprzez kontrolę przestrzegania wymogu organizacji nauczania języków mniejszości przez dyrektorów szkół po złożeniu pisemnych wniosków rodziców lub prawnych opiekunów uczniów.

Wyniki sprawdzania danych dotyczących liczby uczniów szkół mniejszości przeprowadzonej przez Ministerstwo w latach 2001-2004 zakończyły się wykazaniem przez j.s.t. większej liczby uczniów niż deklarowali to pierwotnie dyrektorzy szkół w sprawozdaniach S-15 łącznie o 546 uczniów (tabela nr 5).

³⁵ W dniu 4 listopada 2003 r. odbyło się spotkanie Podzespołu ds. Edukacji Mniejszości Narodowych w sprawie opracowania strategii rozwoju oświaty niemieckiej w Polsce. Ustalono, że konieczne jest przeprowadzenie diagnozy stanu oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce. Siedmiu wojewodów, na których terenie mieszka mniejszość niemiecka, przekazało MSWiA (w odpowiedzi na pismo resortu z 20 listopada 2003 r.) dane dotyczące oświaty tej mniejszości.

³⁶ Do MENiS wpłynęły od posłów i senatorów na Sejm RP IV kadencji: interwencja w 2003 r. w sprawie finansowania małych szkół mniejszości litewskiej zagrożonych likwidacją oraz lokalizacji działki pod budowę gimnazjum litewskiego w Sejnach (jako reakcja na list zastępcy przewodniczącego Sejmu Republiki Litwy) oraz oświadczenie w 2003 r. w sprawie planowanego przez gminy Puńsk i Sejny ograniczenia sieci szkół z językiem litewskim.

W marcu 2003 r. Rzecznik Praw Obywatelskich podjął z urzędu postępowanie w sprawie zagrożenia likwidacją szkół litewskich na terenie gminy Puńsk ze względu na brak środków na ich utrzymanie. Uzgodnienia pomiędzy MENiS i Wójtem Gminy Puńsk oraz środki z 1% rezerwy subwencji oświatowej pozwoliły Gminie na podjęcie decyzji o niezamykaniu zagrożonych szkół (informacja uzyskana w Biurze RPO w oparciu o art. 29 pkt 2 lit. f) ustawy o NIK).

³⁷ Zgodnie z art. 35 ust. 1, pkt 2 ustawy o systemie oświaty, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania nadzoruje i koordynuje wykonywanie nadzoru pedagogicznego, w szczególności działalność kuratorów w tym zakresie. W celu realizacji zadań minister może żądać od kuratorów oświaty m.in. dokumentów i sprawozdań okresowych oraz informacji dotyczących określonej sprawy.

Tabela nr 5 Wyniki weryfikacji liczby uczniów mniejszości przeprowadzonej przez b. MEN i MENiS w latach 2001-2004

Rok szkolny	Liczba uczniów według bazy danych GUS (stan na 30.09.)	Liczba uczniów ustalona w wyniku weryfikacji MEN/MENiS	kol. 3-2	Liczba uczniów wykazanych nierzetelnie przez badane szkoły (dane zweryfikowane przez NIK)*	kol. 5:3 (%)
1	2	3	4	5	6
2000/2001	41.214	41.298	84	497	1,2
2001/2002	47.618	47.627	9	879	1,9
2002/2003	49.079	49.159	80	657	1,3
2003/2004	48.797	49.170	363	524	1,1
		Razem	546	2.557	X

* dotyczy wyłącznie liczby uczniów w kontekście nienależnie naliczonych j.s.t. środków subwencji oświatowej

Źródło: dane GUS i MENiS oraz ustalenia kontroli

W ocenie NIK funkcjonujący tryb aktualizacji danych o liczbie uczniów mniejszości był niewystarczający. Kontrola wykazała, że liczba tych uczniów była w badanych latach niższa od wykazanej o co najmniej 2.557 uczniów. W rezultacie naliczono organom prowadzącym skontrolowane szkoły mniejszości (Miastu i Gminie Dobrodzień i Krapkowice, Gminie Kartuzy oraz Powiatowi Nowotarskiemu) środki subwencji oświatowej wyższe od należnych w kwocie ogółem 1.042,2 tys. zł³⁸. Najwyższa Izba Kontroli podjęła działania w celu odzyskania kwoty 905,8 tys. zł do budżetu państwa (kwota po ponownym naliczeniu przez MENiS środków subwencji oświatowej wymienionym j.s.t.).

MENiS zwrócił się we wrześniu 2004 r. do Ministra Finansów o wszczęcie postępowania administracyjnego³⁹ wobec ww organów prowadzących w sprawie zwrotu nienależnie otrzymanych kwot subwencji w kwocie ogółem 905,8 tys. zł. Dotyczyło to szkół, które zawiązyły liczbę uczniów, jak Gimnazjum w Dobrodzieniu (kwota 158,8 tys. zł za lata 2002-2004), Gimnazjum w Krapkowicach (kwota 172,9 tys. zł za lata 2001-2004) oraz szkół, które w ocenie NIK nie wykonywały zgodnie z obowiązującymi wymaganiami zadań związanych z nauczaniem języka danej mniejszości, jak Szkoła Podstawowa nr 2 w Kartuzach (kwota 497,0 tys. zł za lata 2002-2004) i Zespół Szkół w Jabłonce (kwota 77,1 tys. zł za lata 2002-2003). Należy dodać, że w trakcie kontroli rozpoznawczej w Zespole Szkół w Olesnie w 2002 r. także ujawniono zawiązenie liczby uczniów, co spowodowało nieuprawnione zwiększenie Miastu i Gminie Olesno kwoty subwencji za 2002 r. o 116,3 tys. zł (kwota po przeliczeniu subwencji oświatowej przez MENiS)⁴⁰.

3.3.1.3. Nadzór nad działalnością kuratorów oświaty

1. W ocenie NIK za niedostateczny należy uznać nadzór b. MEN i MENiS w zakresie skuteczności sprawowanego przez kuratorów oświaty nadzoru pedagogicznego nad szkołami mniejszości.

³⁸ W przypadku Miasta i Gminy Krapkowice i Dobrodzień oraz Powiatu Nowotarskiego ponowne naliczenie subwencji oświatowej za 2001 r., przy uwzględnieniu prawidłowej liczby uczniów danej mniejszości, nie prowadziło do zmiany należnej kwoty subwencji, ponieważ zastosowano korektę w części szkolnej, powodującą, że subwencja nie mogła być niższa od jej dolnego progu - 104%.

³⁹ Pisma MENiS: z 15.09.2004 r. (DE-III-3117/543/TP/2004) i z 17.09.2004 r. (DE-III-3117/616/WCh/2004). Stosownie do art. 37 ust. 1 ustawy z 2003 r. o dochodach j.s.t., w przypadku stwierdzenia, że j.s.t. otrzymała część oświatową subwencji ogólnej w kwocie wyższej od należnej minister właściwy do spraw finansów publicznych w drodze decyzji zobowiązuje do zwrotu nienależnej kwoty tej części subwencji chyba, że jednostka ta dokonała wcześniej zwrotu nienależnie otrzymanych kwot. W latach 2001-2003 obowiązywały w powyższej kwestii przepisy ustawy z 1998 r. o dochodach j.s.t. w latach 1999 – 2003, a mianowicie w 2001 r. art. 42, a w latach 2002-2003, od dnia 1 stycznia 2002 r., art. 42a ust. 1, regulujący tę kwestię podobnie.

⁴⁰ Należy podkreślić piętnastomiesięczną zwłokę MENiS w sprawie pisma Burmistrza Olesna z 29 listopada 2002 r., dotyczącego umorzenia gminie nienależnej kwoty subwencji oświatowej. Stosowną odpowiedź Ministerstwa uzyskał Burmistrz Olesna 18 marca 2004 r. Resort wystąpił do Ministra Finansów pismem z 19 kwietnia 2004 r. o wszczęcie wobec Miasta i Gminy Olesno postępowania administracyjnego w sprawie zwrotu kwoty 116,3 tys. zł za 2002 r.

Stwierdzono, że Ministerstwo nie przeprowadziło w badanym okresie żadnych kontroli sprawności nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty. Nie żądało również informacji i sprawozdań z mierzenia jakości pracy szkół mniejszości prowadzonego przez kuratorów oświaty w zakresie wypełniania przez te szkoły zadań, wynikających z treści art. 13 ustawy o systemie oświaty i rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej.

2. W badanym okresie nie wpłynęły do MENiS⁴¹ i Rzecznika Praw Dziecka⁴² (RPD) skargi dotyczące utrudniania dostępności do nauczania języka mniejszości i innych przedmiotów służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej i etnicznej, ze względu na przynależność do mniejszości.

Do Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO) wpłynęło łącznie 17 spraw dotyczących spraw edukacji mniejszości litewskiej, ormiańskiej, słowackiej i romskiej (na ponad 50 tys. listów kierowanych w skali roku do Rzecznika)⁴³. Na przykład:

Wprowadzone przez Wójta Gminy Sejny zmiany w organizacji nauczania w klasie I i II Gimnazjum nr 2 w Sejnach (w roku szkolnym 2001/2002) przyjęte zostały przez społeczność litewską, jako zmierzające do likwidacji nauczania w języku litewskim. Zaangażowanie MEN w rozwiązanie konfliktu i przyznanie Gminie środków z 1% rezerwy pozwoliło przywrócić naukę w języku litewskim dla zainteresowanych nią uczniów. Biuro RPO uznało, że brak jest podstaw do podjęcia interwencji przez Rzecznika, wobec nie stwierdzenia faktów świadomej dyskryminacji na tle narodowościowym i dążenia do ograniczania prawa mniejszości litewskiej do nauki języka.

Stowarzyszenie Koło Zainteresowań Kulturą Ormian przy Polskim Towarzystwie Ludoznawczym zwróciło się do Rzecznika ze skargą na przedłużającą się procedurę utworzenia w jednej ze szkół w Warszawie międzyszkolnego zespołu nauki języka i kultury dla dzieci należących do mniejszości ormiańskiej. Wyjaśniono, że zajęcia odbywają się od roku szkolnego 2003/2004, natomiast problem formalny w powołaniu zespołu dotyczył kwestii zatrudnienia nauczycielki w sytuacji przedłużającej się procedury nostryfikacji jej dyplomu.

3.4.1. W szkołach mniejszości narodowych i etnicznych

3.4.1.1. Organizacja zajęć edukacyjnych

1. W ramach 16 jednostek organizacyjnych skontrolowanych przez NIK (w tym dziewięciu zespołów szkół) funkcjonowało łącznie 27 różnego typu szkół mniejszości (zob. tabela nr 6). Stanowiło to 4,3% ogółu 607 szkół ujętych⁴⁴ -

⁴¹ Do Ministerstwa wpłynęła od posłów i senatorów na Sejm RP IV kadencji w zakresie spraw oświaty mniejszości (zgodnie z kwalifikacją Biura Dyrektora Generalnego): jedna interpelacja (w 2003 r.) i jedna interwencja w sprawie mniejszości niemieckiej (w 2002 r.), jedna interwencja i jedno oświadczenie w sprawie mniejszości litewskiej (w 2003 r.), dwa oświadczenia (w 2001 r.) i jedno zapytanie w sprawie mniejszości ukraińskiej (w 2002 r.) oraz jedno oświadczenie w sprawie mniejszości kaszubskiej (w 2002 r.).

⁴² Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęła jedna sprawa zgłoszona przez Dolnośląski Urząd Wojewódzki, dotycząca zwiększonej liczby orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego wśród dzieci romskich w Kłodzku. Wizytacja przeprowadzona przez RPD w marcu 2004 r. nie wykazała w szkołach przypadków konfliktów i incydentów na podłożu etnicznym (informację uzyskano w Biurze RPO i w Biurze RPD na podstawie art. 29 pkt. 2 lit. f) ustawy o NIK).

⁴³ Kwestie przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych są prezentowane w corocznych Biuletynach RPO: Materiały - *Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2003 r.* Materiały nr 47 - *Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2002 r.*, Materiały nr 44 - *Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich za 2001 r.* (www.brpo.gov.pl).

⁴⁴ Wymienione 607 szkół działa (według szacunkowych informacji przekazanych przez kuratorów oświaty na podstawie art. 29 pkt 2 lit. f) ustawy o NIK) łącznie w ramach 427 jednostek organizacyjnych (szkół i zespołów szkół). W tym wymiarze 15 skontrolowanych jednostek (bez uwzględnienia Liceum

według ich typów - w sprawozdawczości statystycznej prowadzonej przez GUS (bez 43 zespołów międzyszkolnych i 56 szkół z dodatkowymi zajęciami dla uczniów romskich). W zbadanych szkołach uczyło się w roku szkolnym 2003/2004 łącznie 4.327 osób, co stanowiło 8,9% spośród ogółem 48.797 uczniów wykazanych w sprawozdaniach S-15 przez szkoły prowadzące nauczanie języków mniejszości.

2. Pod względem formy nauczania języka mniejszości 4 (z 16) jednostki, to szkoły z językiem mniejszości narodowej, jedna jest szkołą dwujęzyczną, natomiast 10 to szkoły z dodatkową nauką języka (nie uwzględniono Szkoły Podstawowej nr 2 w Kartuzach, ponieważ w ocenie NIK nie prowadziła ona nauczania w żadnej z form określonych wymogami prawa).

Tabela nr 6 Wykaz skontrolowanych szkół mniejszości z uwzględnieniem typu szkoły, formy nauczania języka oraz liczby uczniów mniejszości wykazanych przez szkoły w sprawozdaniu GUS S-15 (stan na 30 września 2003 r.)

Lp.	Jednostka organizacyjna	Typ szkoły	Forma nauczania języka	Liczba uczniów
1	SP nr 2 w Kartuzach	szkoła podstawowa	nie realizowano żadnej z form nauczania	362
2	Gimnazjum w Uściu Gorlickim	gimnazjum	szkoła z dodatkową nauką języka łemkowskiego i ukraińskiego	język łemkowski - 6 język ukraiński - 2
3	ZS w Jablonce	licem ogólnokształcące, technikum	szkoła z dodatkową nauką języka słowackiego	32
4	ZSO w Puńsku	licea: ogólnokształcące, profilowane, techniczne	szkoła z językiem mniejszości narodowej – język litewski	126
5	ZS w Hajnówce	gimnazjum, liceum ogólnokształcące	szkoła z dodatkową nauką języka białoruskiego	538
6	ZS w Parchowie	szkoła podstawowa, gimnazjum	szkoła z dodatkową nauką języka kaszubskiego	307
7	LO w Brusach	liceum ogólnokształcące	szkoła z dodatkową nauką języka kaszubskiego	232
8	ZS w Bartoszycach	szkoła podstawowa, gimnazjum	szkoła z językiem mniejszości narodowej – język ukraiński	123
9	ZS w Górowie Iławieckim	gimnazjum, liceum profilowane, liceum ogólnokształcące	szkoła z językiem mniejszości narodowej – język ukraiński	282
10	Gimnazjum w Dobrodzieniu	gimnazjum	szkoła z dodatkową nauką języka niemieckiego	370
11	Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach	gimnazjum	szkoła z językiem mniejszości narodowej – język niemiecki (faktycznie z dodatkową nauką)	536
12	SP w Walcach	szkoła podstawowa	szkoła z dodatkową nauką języka niemieckiego	232
13	LO nr 2 w Opolu	liceum ogólnokształcące	szkoła z językiem mniejszości narodowej – język niemiecki (nie zorganizowano nauczania języka mniejszości w roku 2003/2004)	
14	ZS w Komańczy	szkoła podstawowa, gimnazjum	szkoła z dodatkową nauką języka ukraińskiego	23
15	ZSO nr 2 w Przemyślu	szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum	szkoła dwujęzyczna – język ukraiński	230
16	ZS w Bielsku Podlaskim	szkoła podstawowa, gimnazjum	szkoła z dodatkową nauką języka ukraińskiego	916

Źródło: ustalenia kontroli

3. Kontrola wykazała, że część szkół nie wykonywała wszystkich zadań na rzecz uczniów mniejszości, w tym nie stworzyła właściwych warunków nauczania języka mniejszości.

Ogólnokształcącego nr 2 w Opolu, w którym nie zorganizowano w roku szkolnym 2003/2004 nauczania języka mniejszości narodowej) stanowiło 3,6% ich ogółu.

Żadna ze skontrolowanych szkół nie znowelizowała statutu zgodnie z wymogami rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej (po 16 miesiącach od jego wejścia w życie z dniem 1 stycznia 2003 r.)⁴⁵.

W statutach wszystkich skontrolowanych szkół stwierdzono brak wystarczających unormowań, dotyczących celów i zadań szkoły związanych z podtrzymywaniem i rozwijaniem tożsamości narodowej i etnicznej, wynikających z przepisów prawa i uwzględniających w tym względzie założenia programu wychowawczego szkoły, lub też postanowienia te były niepełne.

I tak, w statutach 3 szkół brakowało obowiązujących regulacji⁴⁶, a w 11 szkołach ograniczono się jedynie do sformułowania ogólnego celu (lub zadania) w przedmiotowym zakresie⁴⁷.

W żadnym ze statutowych badanych szkół nie unormowano w sposób dostateczny zasad i warunków dotyczących organizacji nauczania języka mniejszości narodowej lub etnicznej (m.in. formy nauczania i związanego z nią wymiaru godzin, kryterium liczebności oddziałów lub grup, statusu języka jako przedmiotu obowiązkowego dla ucznia w sytuacji złożenia stosownego wniosku)⁴⁸. Regulacje ograniczały się (w 7 przypadkach) jedynie do podania formy nauczania języka.

W statucie Liceum Ogólnokształcącego nr 2 w Opolu zawarto postanowienie wprowadzające egzamin z języka niemieckiego dla kandydatów do oddziałów z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej, co stanowiło pozaprawne ograniczenia dostępności uczniów do nauki języka mniejszości.

Uchybieniem było również nieuwzględnienie w statutach 15 szkół trybu odwoławczego w przypadku naruszenia praw ucznia⁴⁹.

4. Stwierdzono, że w 9 skontrolowanych szkołach⁵⁰ zorganizowano nauczanie przedmiotów służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej uczniów bez stosownych wniosków rodziców lub prawnych opiekunów, albo uczniów którzy ukończyli 16 lat.

W 4 szkołach nie przestrzegano wymaganego wymiaru godzin zajęć z języków mniejszości stosownie do przyjętej formy organizacji jego nauczania⁵¹.

⁴⁵ Kontrola wykazała, że Gimnazjum w Dobrodzieniu, Zespół Szkół w Bartoszycach, Zespół Szkół w Jabłonce oraz Zespół Szkół w Puńsku nie posiadały aktów założycielskich. Organy prowadzące nie nadały tej ostatniej szkole i Zespołowi Szkół w Hajnówce (z chwilą ich utworzenia w 1999 r.) pierwszego statutu. Stanowiło to naruszenie art. 58 ust. 1 i 6 ustawy o systemie oświaty.

⁴⁶ Dotyczyło to Zespołu Szkół w Komańczy, Liceum Ogólnokształcącego nr 2 w Opolu, Szkoły Podstawowej w Walcach.

⁴⁷ Niewystarczające regulacje stwierdzono także w szkołach objętych kontrolami rozpoznawczymi - Zespole Szkół w Puńsku i w Zespole Szkół w Olesnie.

⁴⁸ Warunki organizacji nauczania języków mniejszości, wynikające z rozporządzeń regulujących organizację pracy szkół publicznych, przedstawiono w załączniku nr 5.3. do informacji.

⁴⁹ W badanych szkołach, jak również w organach prowadzących te szkoły, nie odnotowano skarg rodziców i uczniów wskazujących na utrudnianie dostępu do nauczania języka mniejszości.

⁵⁰ Zgodnie z wnioskami wymaganymi przepisami ustawy o systemie oświaty zorganizowano nauczanie języków mniejszości w Liceum Ogólnokształcącego nr 2 w Opolu, Szkole Podstawowej w Walcach, Gimnazjum w Dobrodzieniu, Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach, Zespole Szkół w Parchowie i Gimnazjum w Uściu Gorlickim (Zespole Szkół w Bielsku Podlaskim wymóg ten został spełniony częściowo).

⁵¹ W Zespole Szkół w Puńsku nie zapewniono realizacji zajęć języka litewskiego w nauczaniu zintegrowanym w oddziałach z litewskim językiem nauczania. W szkolnym planie nauczania w roku szkolnym 2001/2002

W Gimnazjum w Uściu Gorlickim⁵², w Zespole Szkół w Komańczy i w Zespole Szkół w Jabłonce obniżono wymiar zajęć z języka mniejszości z 3 do 2 godzin⁵³.

W statucie Liceum Ogólnokształcącego w Brusach zapisano, że w szkole wprowadza się jako przedmiot język kaszubski w wymiarze 2 godzin tygodniowo, nie określając formy nauczania ani też warunków organizacji nauczania języka kaszubskiego. Faktycznie w latach 2002/2003 i 2003/2004 realizowano po 2 godziny zajęć w oddziałach klas pierwszych i klasie drugiej o profilu humanistycznym oraz jedną godzinę zajęć w klasie drugiej o profilu matematyczno-przyrodniczym.

W Szkole Podstawowej nr 2 w Kartuzach nie prowadzono zajęć języka kaszubskiego w żadnej z form i w wymiarze godzin określonych przepisami. Realizowano natomiast przedmiot *Edukacja regionalna* na podstawie własnego programu nauczania pn. *Słowo o Kaszëbach* opartego o treść modułu *Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie* zawartą w ścieżce edukacyjnej *Wychowanie do życia w społeczeństwie* i poszerzoną o elementy treści podstawy programowej przedmiotu *Język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej*. Zajęcia prowadzono w wymiarze jednej godziny tygodniowo w ramach godzin do dyspozycji dyrektora.

Należy podkreślić, w kontekście powyższych uchybień, że arkusze organizacji we wszystkich zbadanych szkołach zostały pozytywnie zaopiniowane przez kuratorów oświaty i zatwierdzone przez organy prowadzące⁵⁴.

W 3 szkołach zorganizowano naukę języków mniejszości w oddziałach, do których uczęszczali zarówno uczniowie tych mniejszości, jak i uczniowie narodowości polskiej.

W Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach i w Gimnazjum w Dobrodzieniu, a także w Zespole Szkół w Olesnie, uczniowie polscy, kształcący się w oddziałach wspólnie z uczniami niemieckiej mniejszości narodowej, zostali objęci nauczaniem języka mniejszości oraz nauczaniem elementów historii i geografii Niemiec jako kraju macierzystego. W przypadku powyższych szkół liczba uczniów mniejszości pozwalała na utworzenia odrębnych oddziałów z nauczaniem języka tej mniejszości na poziomie poszczególnych klas. Identyczna sytuacja występowała

5. W ocenie NIK, na występowanie powyższych nieprawidłowości miało wpływ wydanie rozporządzenia z 3 grudnia 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej dopiero po ponad trzech latach po przeprowadzeniu reformy strukturalnej i programowej w oświacie.

nie ujęto w kl. I czterech godzin nauczania języka litewskiego. W kl. II i III w roku szkolnym 2001/2002 zatwierdzono do realizacji po 5 godzin języka litewskiego, a w 2002/2003 w kl. I-III odpowiednio po 4, 5 i 5 godzin, zaś faktycznie prowadzono zajęcia z języka polskiego. Skutkowało to niezrealizowaniem zajęć języka litewskiego w wymiarze: 716 godzin w kl. II i III w roku szkolnym 2001/2002 oraz 823 godzin w kl. I-III w roku szkolnym 2002/2003. Dyrektor szkoły wyjaśniał tę sytuację chęcią pogłębienia u uczniów znajomości języka polskiego, niezbędnej na następnych etapach edukacji.

⁵² W Gimnazjum w Uściu Gorlickim, w konsekwencji obniżenia tygodniowego wymiaru godzin nauczania języka łemkowskiego i ukraińskiego, wydatkowano od września 2001 r. do czerwca 2004 r. dotację ogółem 23,1 tys. zł., tj. o jedną trzecią mniejszą (11,6 tys. zł.), niż przy zakładanej realizacji trzech godzin.

⁵³ Rzecznik Praw Obywatelskich otrzymał w lutym 2003 r. kopię listu skierowanego do Sejmu RP i Rządu RP przez Sekretarza Generalnego Towarzystwa Słowaków w Polsce, zawierającego uchwałę XI Zjazdu TSP. Zjazd wyraził zaniepokojenie sytuacją w szkolnictwie słowackim i zobowiązał Zarząd Główny do większej dbałości w kwestii nauczania języka słowackiego w szkołach tej mniejszości (w tym w LO w Jabłonce). Zjazd zwrócił się do MENiS m.in. o wsparcie dydaktyczne tych działań.

⁵⁴ Zgodnie z art. 31 pkt. 6b ustawy o systemie oświaty kurator oświaty opiniuje arkusze organizacji publicznych szkół i placówek, z wyjątkiem szkół i placówek prowadzonych przez ministrów, w zakresie ich zgodności z przepisami, przedstawiane przez organy prowadzące szkoły i placówki przed zatwierdzeniem arkuszy - art. 31 pkt 6a dodany przez art. 1 pkt 24 ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. (Dz. U. Nr 111, poz. 1194) zmieniającej powyższą ustawę z dniem 21 października 2001 r.; zmieniony przez art. 1 pkt 30 lit. a) ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. (Dz. U. Nr 137, poz. 1304), zmieniającej ww ustawę z dniem 21 sierpnia 2003 r.

Wójt Gminy Sejny wobec faktu, że od roku szkolnego 2001/2002 w Gimnazjum nr 2 w Sejnach do kl. I uczęszczało 14 uczniów, zaś do kl. II - 7, dokonał zmian w organizacji nauczania poprzez połączenie niektórych zajęć dla klasy I i II, a także prowadzenie w języku polskim nauki części przedmiotów, prowadzonych dotychczas w języku litewskim. Wójt prezentował pogląd, oparty o treść § 6 obowiązującego ówczas rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, że liczba 7 uczniów nie uprawnia do prowadzenia nauki w języku ojczystym w klasie II Gimnazjum, będącym jego zdaniem szkołą ponadpodstawową, ponieważ ww. przepis mówi o 14 uczniach, by można było utworzyć odrębny oddział⁵⁵. W przywołanym rozporządzeniu z 2002 r. została pominięta kwestia statusu języka mniejszości. W myśl § 13 ust. 3 rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej, zgłoszenie ucznia na naukę języka ojczystego mniejszości w szkole lub w zespole międzyszkolnym było równoznaczne z zaliczeniem tego języka do przedmiotów obowiązkowych dla tego ucznia, ze wszystkimi konsekwencjami wynikającymi z regulaminu oceniania, klasyfikowania i promowania, a w odniesieniu do uczniów szkół średnich - także z regulaminu egzaminu dojrzałości⁵⁶ (m.in. przedmiot ten umieszczano na świadectwie w części dotyczącej zajęć obowiązkowych a ocenę wliczano do końcoworocznej średniej ocen ucznia). W 9 (z 10) zbadanych szkołach z dodatkową nauką języka mniejszości traktowano ten język jako przedmiot dodatkowy a nie obowiązkowy (zob. załącznik nr 5.3.)

6. Dyrektorzy skontrolowanych szkół podkreślali w wyjaśnieniach do NIK trudności w interpretacji przepisów dotyczących organizacji nauczania języków mniejszości, m.in. ze względu na ich usytuowanie w kilku rozporządzeniach (por. załącznik 5.3. do informacji) oraz brak dostatecznej pomocy ze strony kuratorów oświaty.

Brak odpowiedniej regulacji w rozporządzeniu z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej, jak i niezdecydowana postawa MENiS⁵⁷, spowodowała, że w Gimnazjum w Dobrodzieniu na skutek działań rodziców wymieniono w końcu czerwca 2003 r. 33 świadectwa absolwentów dwóch oddziałów kl. III, wpisując w nich język niemiecki mniejszości jako obowiązkowe zajęcia edukacyjne. Rodzice argumentowali m.in., że uczniowie rozpoczynali naukę języka w oparciu o rozporządzenie z 1992 r., które regulowało, że język niemieckiej mniejszości narodowej jest językiem obowiązkowym. Dyrektor Gimnazjum nie wymienił świadectw, mimo wystosowanego do niego pisma Rady Miejskiej w przedmiotowej sprawie (po pisemnej interpelacji rodziców uczniów klasy I i II skierowanej do Rady Miejskiej 27 czerwca 2003 r.). Dyrektor w wyjaśnieniach dla NIK stwierdził, że nie dokonał stosownych zmian, ze względu na brak podstawy prawnej oraz wytycznych władz oświatowych (Opolski Kurator Oświaty przekazał wraz z pismem z 27 czerwca nr WEPIG-4210/1/03 wzór zaakceptowany przez MENiS, i zwrócił się do dyrektorów szkół z prośbą o dokonanie zmian na świadectwach ukończenia gimnazjum). W toku dalszej korespondencji Urzędu Miasta i Gminy z Opolskim Kuratorem Oświaty w sprawie statusu przedmiotu, Kurator przekazał faksem kopię pisma MENiS w tej sprawie z 9 czerwca 2003 r. do Podlaskiego Kuratora Oświaty.

⁵⁵ Rzecznik Praw Obywatelskich (Biuro RPO badało tę sprawę we wrześniu 2001 r.) nie uznał poglądu za trafny, ponieważ pojęcie „szkoły ponadpodstawowej” zawarte w ww. przepisie odnosiło się do sytuacji sprzed reformy w oświacie, natomiast nieuprawnione było stosowanie tego pojęcia - w poprzednim rozumieniu - w realiach systemu oświaty po reformie.

⁵⁶ W kontrolowanym okresie obowiązywało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 marca 2001 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów” (Dz. U. Nr 29, poz. 323 ze zm.). Aktualnie obowiązuje rozporządzenie MENiS z dnia 7 września 2004 r. pod tą samą nazwą (Dz. U. Nr 199, poz. 2046).

⁵⁷ Ministerstwo najpierw poinformowało zainteresowanych kuratorów oświaty, że język mniejszości należy traktować jako przedmiot obowiązkowy (pismo z 9 czerwca 2003 r. do Podlaskiego Kuratora Oświaty nr DKOS-I/ZF-500-25/03), a następnie, że są to dodatkowe zajęcia edukacyjne (pismo z 28 maja 2004 r. do Opolskiego Kuratora Oświaty nr DKOS-5/GP-512-31/04).

MENiS uzupełnił tę lukę w drodze nowelizacji rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych - § 4 ust. 1a został dodany przez § 1 pkt 4 lit. b) rozporządzenia z dnia 26 lutego 2004 r. (Dz. U. Nr 43, poz. 393) i wszedł w życie z dniem 1 września 2004 r.

3.4.1.2. Dobór programów nauczania i podręczników szkolnych

1. W roku szkolnym 2002/2003 i 2003/2004 we wszystkich zbadanych szkołach, w zróżnicowanym wymiarze, posługiwano się programami nauczania i podręcznikami szkolnymi do nauki języków mniejszości oraz historii i geografii kraju mniejszości niedopuszczonymi do użytku szkolnego (tabela nr 7).

Tabela nr 7 *Programy i podręczniki szkolne do nauki języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej użytkowane w roku szkolnym 2003/2004 (dopuszczone do użytku szkolnego od 1999 r.)*

Lp.	Szkoła	Etap edukacji (typ szkoły)																			
		I - szkoła podstawowa - II								III - gimnazjum				szkoły ponadgimnazjalne							
		język		język		hist.		geogr.		język		hist.		geogr.		język		hist.		geogr.	
pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd	pn	pd		
1.	SP nr 2 w Kartuzach	-	+	-	-																
2.	Gim. w Uściu Gorlickim																				
3.	ZS w Jabłonce																				
4.	ZSO w Puńsku																				
5.	ZS w Hajnówce																				
6.	ZS w Parchowie	+	+	+	-																
7.	LO w Brusach																				
8.	ZS w Bartoszycach	+	+	+	+	X	X	X	X	-	-	X	X	X	X						
9.	ZS w Górowie Ławieckim																				
10.	Gimnazjum w Dobrodzieniu																				
11.	Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach																				
12.	SP w Walcach	+	+	-	-	X	X	X	X												
13.	LO nr 2 w Opolu																				
14.	ZS w Komańczy	+	+	+	+	X	X	X	X	nie organizowano nauczania języka ukraińskiego											
15.	ZS nr 2 w Przemyślu	+	+	+	+	X	X	X	X	+	-	X	X	X	X	-	-	-	-	-	-
16.	ZS w Bielsku Podlaskim	-	-	-	+	X	X	X	X	-	+	X	X	X	X						

pn – program nauczania pd – podręcznik szkolny

X – szkoła mniejszości narodowej, w której nie nauczano historii i geografii w postaci odrębnego przedmiotu

Źródło: ustalenia kontroli

Uchybienia w zakresie posługiwania się programami nauczania polegały głównie na:

- 1) prowadzeniu zajęć edukacyjnych wyłącznie w oparciu o programy nauczania języków obcych, a nie jako języków mniejszości – w 4 szkołach⁵⁸.

W Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach i Gimnazjum w Dobrodzieniu zajęcia odbywały się w oparciu o programy nauczania i podręczniki do języka niemieckiego jako języka obcego, mimo że dla tego etapu edukacji dopuszczono zarówno program nauczania, jak i podręczniki do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości. Dyrektorzy obydwu szkół podali w wyjaśnieniach, że nie widzą różnicy pomiędzy nauczaniem języka niemieckiego jako języka obcego i jako języka mniejszości w sytuacji, gdy posługują się programami nauczania (języka niemieckiego jako języka obcego) dopuszczonymi do użytku szkolnego.

⁵⁸ Dotyczyło to także Szkoły Podstawowej w Walcach na drugim etapie nauczania. W Zespole Szkół w Jabłonce nauczano języka słowackiego na podstawie autorskiego programu nauczania jako języka obcego z 1997 r.

- 2) prowadzeniu zajęć edukacyjnych wyłącznie w oparciu o własne, lub pochodzące sprzed reformy programowej w oświacie, programy nauczania – w 3 szkołach.

W Zespole Szkół w Górowie Iławieckim z językiem ukraińskim, spośród sześciu przedmiotów służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej (na III i IV etapie edukacji) żadne z zajęć nie odbywało się na podstawie programów nauczania dopuszczonych do użytku szkolnego od 1999 r. W Zespole Szkół w Bielsku Podlaskim z dodatkową nauką języka białoruskiego nie posługiwano się na trzech pierwszych etapach edukacji programami nauczania tego języka spełniającymi wymagania MENiS. Także w Liceum Ogólnokształcącym nr 2 w Opolu, w oddziałach z językiem mniejszości niemieckiej, posługiwano się w roku szkolnym 2002/2003 własnym programem nauczania⁵⁹. Szkoła nie posiadała jednak wspomnianego programu w swojej dokumentacji.

- 3) jedynie częściowym, w zależności od poziomu edukacji i typów szkół wchodzących w skład kontrolowanej jednostki, posługiwaniem się przez szkołę programami do nauki języka mniejszości dopuszczonymi do użytku szkolnego – w 8 szkołach⁶⁰.
- 4) nauczaniu historii i geografii w 3 szkołach, w których wprowadzono te zajęcia w formie odrębnych przedmiotów, na podstawie programów nauczania i podręczników niedopuszczonych do użytku szkolnego - w Zespole Szkół w Górowie Iławieckim, Zespole Szkół nr 2 w Przemyślu i Zespole Szkół Ogólnokształcących w Puńsku (w tej ostatniej szkole nie odbywały się zajęcia z geografii Litwy).

Stwierdzono brak dostatecznej aktywności dyrektorów skontrolowanych szkół w dążeniu do opracowania programów nauczania spełniających wymagania MENiS. Nie wykorzystywano możliwości występowania, w myśl § 9 rozporządzenia MENiS z 2002 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania, do kuratorów oświaty oraz do publicznych placówek doskonalenia nauczycieli o udzielenie niezbędnej pomocy metodycznej w sprawach szkolnego zestawu programów, jak również wsparcia w zakresie opracowywania programów nauczania⁶¹.

2. Spośród 4 szkół z językiem nauczania mniejszości jedynie w Zespole Szkół w Górowie Iławieckim nauczano historię i geografię w formie odrębnych zajęć (w Zespole Szkół w Puńsku nauczano jedynie historię), natomiast w Zespole Szkół w Bartoszczykach i Liceum Ogólnokształcącym nr 2 w Opolu nie prowadzono odrębnych zajęć z tych przedmiotów).

3. W roku szkolnym 2002/2003 w żadnej spośród 9 zbadanych szkół z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej i jednej szkoły dwujęzycznej nie wyodrębniono dodatkowych treści nauczania z historii i geografii określonych przez radę pedagogiczną, zgodnie z § 10 rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej (w Zespole Szkół nr 2 w Przemyślu prowadzono zajęcia historii i geografii Ukrainy na poziomie liceum).

⁵⁹ W Zespole Szkół w Górowie Iławieckim i w Zespole Szkół nr 2 w Przemyślu posługiwano się programami historii Ukrainy sprzed reformy programowej. W Liceum Ogólnokształcącym w Brusach wykorzystywano zmodyfikowany przez nauczycieli program nauczania języka kaszubskiego dopuszczony przez MEN w 1996 r.

⁶⁰ Tylko w Zespole Szkół w Komańczy i w Gimnazjum w Uściu Gorlickim posługiwano się programami języka ukraińskiego i łemkowskiego dopuszczonymi do użytku szkolnego. Ponadto w Zespole Szkół w Puńsku z litewskim językiem nauczania w roku szkolnym 2002/2003 spośród siedmiu programów nauczania z ww przedmiotów, tylko jeden – z historii Litwy na II etapie edukacyjnym - został dopuszczony do użytku szkolnego przez MENiS.

⁶¹ W § 25 rozporządzenia z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania przedmiotową kwestię uregulowano podobnie.

4. W roku szkolnym 2003/2004 w 4 (z 10) szkołach mniejszości narodowych, w których nie prowadzono odrębnych zajęć z historii (i odpowiednio w 5 z 11 szkół z geografii), nie rozszerzono treści nauczania historii (i geografii) o zagadnienia związane z krajem pochodzenia mniejszości narodowej⁶².

W ocenie NIK wskutek nierealizowania przez wymienione szkoły zajęć na podstawie programów nauczania dopuszczonych do użytku szkolnego, opartych o podstawę programową języka mniejszości, jak również tylko częściowej realizacji treści nauczania z historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości, nie zostały w pełni zrealizowane zadania szkół warunkujące rozwijanie i podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej.

5. W 14 szkołach prowadzono zajęcia z języka mniejszości na podstawie podręczników szkolnych nie dopuszczonych do użytku szkolnego.

Jedynie w 2 szkołach - w Zespole Szkół w Hajnówce i Zespole Szkół w Komańczy - posługiwano się podręcznikami dopuszczonymi do użytku szkolnego (w Gimnazjum w Uściu Gorlickim stosowano jedynie odpowiednie podręczniki do nauki języka łemkowskiego). Z braku odpowiednich podręczników szkolnych w Zespole Szkół w Górowie łąwieckim, Zespole Szkół w Bartoszycach i w Zespole Szkół nr 2 w Przemyślu posługiwano się podręcznikami i książkami pomocniczymi wydanymi na Ukrainie, natomiast w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Puńsku podręcznikami wydanymi na Litwie.

Kontrola wykazała w dwóch szkołach niegospodarne wykorzystywanie zakupionych przez MENIS podręczników i książek pomocniczych.

W Gimnazjum w Dobrodzieniu nie użytkowano otrzymanych w lutym 2003 r. nieodpłatnie 150 podręczników do kl. I pt.: *Fantastich*, przeznaczonego dla uczniów uczących się języka niemieckiego jako języka mniejszości (nie wpisano ich do ewidencji majątku szkoły).

Zespół Szkół w Przemyślu otrzymał w latach 2001-2004 nieodpłatnie 1.100 podręczników oraz 700 zeszytów ćwiczeń. Potrzeby szkoły w tym okresie zaspokojone zostały 384 podręcznikami i 275 zeszytami ćwiczeń. Na stanie magazynowym w czerwcu 2004 r. pozostała nadwyżka 716 podręczników i 425 zeszytów ćwiczeń.

3.4.1.3. Nadzór pedagogiczny dyrektorów szkół

1. W skontrolowanych szkołach mniejszości stwierdzono brak nadzoru pedagogicznego prowadzonego przez mierzenie jakości pracy w przedmiotowym zakresie. Z powyższego względu żaden z dyrektorów tych szkół nie przedstawił zobiektywizowanej informacji dotyczącej oceny jakości działań w zakresie podtrzymywania i rozwijania tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów (zob. załącznik nr 5.3.).

W żadnej ze szkół nie opracowano – w ramach procedur organizacji mierzenia jakości pracy szkoły - wskaźników i narzędzi służących badaniu jej działań związanych z zachowaniem i rozwijaniem poczucia tożsamości narodowej, etnicznej lub językowej uczniów. Dyrektorzy szkół stosowali tradycyjne metody sprawowania nadzoru pedagogicznego nad pracą nauczycieli języków mniejszości, tj. hospitacje, przegląd dokumentów i badanie osiągnięć uczniów. Zwracali przy tym uwagę jedynie na warstwę merytoryczną działań nauczycieli. Dyrektorzy sygnalizowali brak wspomaganie ze strony kuratorów oświaty w organizacji mierzenia jakości pracy szkół w przedmiotowym zakresie.

⁶² W szczególności dotyczyło to - w odniesieniu do geografii i historii - Szkoły Podstawowej w Walcach, Gimnazjum w Dobrodzieniu i Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach, Zespołu Szkół w Jabłonce i w Komańczy oraz Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Puńsku (geografia).

Należy nadmienić, że jedynie w 4 zbadanych szkołach – w Zespole Szkół nr 2 w Przemysłu, Zespole Szkół w Bartoszycach, Zespole Szkół w Górowie Iławieckim i w Zespole Szkół w Hajnówce - ujęto w programach rozwoju szkoły priorytety (projekty edukacyjne) z obszaru objętego kontrolą NIK. Wiązało się to przede wszystkim z brakiem doskonalenia zespołu nauczycieli w budowania ich umiejętności związanych z opracowywaniem, wdrażaniem i ewaluacją projektów wychowawczych o charakterze międzykulturowym.

Kuratoria oświaty przeprowadziły w 9 skontrolowanych szkołach mierzenie jakości ich pracy, bądź badania problemowe zakończone w pięciu przypadkach raportem. Jednak żadna ze szkół nie została poddana zewnętrznemu mierzeniu jakości w zakresie wypełniania zadań na rzecz uczniów mniejszości⁶³.

2. Cztery szkoły, tj. Szkoła Podstawowa nr 2 w Kartuzach, Gimnazjum w Dobrodzieniu, Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach i Zespół Szkół w Jabłonce, sporządzały sprawozdania GUS S-15 jako placówki mniejszości w sytuacji, gdy nie spełniały one większości wymagań określonych w przepisach prawnych.

W Szkole Podstawowej nr 2 w Kartuzach nie spełniono żadnego z wymogów upoważniających do prezentowania Szkoły w sprawozdaniu GUS S-15 jako placówki organizującej naukę języka kaszubskiego. Żaden z rodziców lub prawnych opiekunów uczniów nie złożył stosownego wniosku w sprawie nauczania języka kaszubskiego, nie prowadzono zajęć w żadnej spośród form nauczania określonych w § 3 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, jak i wymiarze godzin określonych w § 4 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania. Język kaszubski jako obowiązkowy przedmiot nauczania nie został w ogóle ujęty w szkolnym zestawie programów nauczania, szkolnym planie nauczania ani też w arkuszu organizacji szkoły. Szkoła prowadziła natomiast kilka form zajęć pozalekcyjnych służących zachowaniu i rozwijaniu tożsamości językowej uczniów.

Część szkół w sprawozdaniach GUS S-15 określała tryb nauczania niezgodnie ze sformułowaniami ujętymi w obowiązujących rozporządzeniach w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej (odpowiednio w § 4 i § 3).

W Zespołach Szkół: w Bielsku Podlaskim, Oleśnie i Puńsku określano nauczanie języka mniejszości jako nauczanie dwujęzyczne. Faktycznie zadanie to realizowano odpowiednio w formie dodatkowej nauki języka białoruskiego i niemieckiego oraz szkoły z litewskim językiem nauczania. W Szkole Podstawowej nr 2 w Kartuzach nie tylko nie określano formy nauczania, lecz również w ogóle nie wskazywano nauczanego w niej języka mniejszości.

3. Stwierdzono, że 2 z 4 szkół z językiem nauczania mniejszości, tj. Zespół Szkół w Bartoszycach i Liceum Ogólnokształcące nr 2 w Opolu nie wypełniały wymogów określonych odpowiednio w § 5 ust. 1 i § 3 pkt 1 rozporządzeń z 1992 i z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej, w myśl których zajęcia w tych szkołach prowadzone są w języku danej mniejszości (z wyjątkiem języka polskiego, historii i geografii Polski).

W Liceum Ogólnokształcące nr 2 w Opolu w roku szkolnym 2001/2002 w języku niemieckim prowadzono jedynie zajęcia z biologii z ochroną środowiska, fizyki z astronomią (w kl. II K) i biologii z ochroną środowiska (w kl. III K). W roku szkolnym 2002/2003 nie prowadzono nauczania żadnych przedmiotów obowiązkowych w języku niemieckim. W powyższych latach prowadzono zajęcia historii Polski w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, z czego w języku niemieckim 0,5 godziny. W Zespole Szkół w Bartoszycach w roku szkolnym 2003/2004 prowadzono zajęcia w języku ukraińskim jedynie z czterech przedmiotów obowiązkowych: muzyki, religii, języka angielskiego i wychowania fizycznego (w tym ostatnim przypadku w kl. IV).

⁶³ Wyjątkiem są badania diagnostyczne przeprowadzone przez kuratorium oświaty w maju 2004 r. w Zespole Szkół w Komańczy w ramach badań szkół mniejszości na terenie woj. podkarpackiego.

4. Spośród 48 nauczycieli języków mniejszości i nauczycieli historii oraz geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej, zatrudnionych w skontrolowanych szkołach, jedynie nauczyciel prowadzący zajęcia z historii w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Puńsku nie posiadał odpowiednich kwalifikacji⁶⁴. Trzech nauczycieli w Liceum Ogólnokształcącym w Brusach nie posiadało kwalifikacji do nauczania języka kaszubskiego (brak potwierdzenia znajomości języka wystawionego w porozumieniu z właściwym stowarzyszeniem mniejszości przez organ zatrudniający).

5. Stwierdzono uchybienia w 12 skontrolowanych szkołach w zakresie organizowania doskonalenia zawodowego nauczycieli prowadzących zajęcia z języków mniejszości, dotyczące w szczególności:

- 1) braku rzetelnego rozpoznania potrzeb oraz organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli i zespołów nauczycieli szkół mniejszości,
- 2) nieujmowania w wieloletnich planach doskonalenia zawodowego nauczycieli i we wnioskach o dofinansowanie sporządzanych przez dyrektorów szkół problematyki doskonalenia z zakresu objętego kontrolą NIK.

W 10 zbadanych szkołach nie zorganizowano w ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli zajęć przeznaczonych dla zespołu nauczycielskiego, pozwalających na przygotowanie jednolitej strategii wychowawczej w związku z wypełnianymi zadaniami na rzecz uczniów określonej mniejszości. Dotyczyło to także istotnych dla tego typu szkół zagadnień np. edukacji regionalnej, w tym międzykulturowej.

W ocenie NIK główną przyczyną ww uchybień był brak właściwej organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli, jak również zbyt późne wydanie przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu rozporządzenia z dnia 29 marca 2002 r. w sprawie wspierania doskonalenia zawodowego nauczycieli⁶⁵.

6. Dyrektorzy skontrolowanych szkół współpracowali z organizacjami mniejszości w zakresie podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej uczniów należących do mniejszości (za wyjątkiem Szkoły Podstawowej w Walcach). W części szkół współdziałanie to nie było wystarczające.

W Liceum Ogólnokształcącym nr 2 w Opolu pod koniec lutego 2003 r. (na dwa i pół miesiąca przed egzaminem maturalnym) dyrektor szkoły podjął decyzję o zmianie profilu klasy IV „K” z językiem niemieckim jako językiem mniejszości i przeniesienia uczniów do oddziału dwujęzycznego z językiem niemieckim jako obcym. W konsekwencji uczniowie IV „K” na egzaminie dojrzałości w maju 2003 r. zdawali język niemiecki jako obcy. Dyrektor w wyjaśnieniu dla NIK stwierdził, że decyzję podjął uwzględniając rozgoryczenie uczniów i rodziców, którym działacze Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców (TSKN) na Śląsku Opolskim obiecywali na zebraniach przed wyborem szkoły, że oprócz „polskiej matury” uzyskają również „maturę niemiecką” umożliwiającą im studiowanie w krajach niemieckojęzycznych bez procedury nostryfikacyjnej. Gdy w kl. IV okazało się, że ich świadectwa w RFN będą wymagały nostryfikacji, uczniowie złożyli wnioski, że nie chcą aby język niemiecki był nauczany jako język ojczysty, lecz by był wykładany jako język obcy.

⁶⁴ Nauczanie historii Litwy powierzono magistrowi wychowania fizycznego, czym naruszono przepis § 2 ust. 1 rozporządzenia w sprawie kwalifikacji nauczycieli, zgodnie z którym nauczyciel powinien posiadać ukończone studia magisterskie bądź podyplomowe na kierunku zgodnym lub zbliżonym z nauczaniem przedmiotem.

⁶⁵ Rozporządzenie opublikowane zostało w Dz. U. Nr 46 z dnia 30 kwietnia 2002 r. i weszło w życie z dniem 15 maja 2002 r., a więc w toku wykonywania budżetu, co znacząco utrudniało wypełnienie wymogów wynikających z przepisu art. 70a ust.1 ustawy Karta Nauczyciela.

W Gimnazjum w Dobrodzieniu w kontrolowanym okresie brak było udokumentowanego współdziałania dyrektora szkoły z organizacjami mniejszości niemieckich. Zgodnie z oświadczeniem dyrektora dla NIK w roku szkolnym 2002/2003 grupa młodzież gimnazjalnej uczestniczyła w spotkaniu z niemieckim pisarzem zaproszonym przez koło TSKN w Dobrodzieniu.

3.4.1.4. Finansowanie zajęć edukacyjnych służących podtrzymywaniu i rozwijaniu tożsamości narodowej, etnicznej i językowej

1. W 9 skontrolowanych szkołach mniejszości, mimo braku stosownych wniosków rodziców, wykazywano w sprawozdaniach GUS S-15 wszystkich uczniów uczęszczających do szkoły jako osoby pobierające naukę języka mniejszości⁶⁶ (zob. tabela nr 8).

W roku szkolnym 2002/2003 jedynie 7 szkół wypełniło sprawozdanie GUS S-15 uwzględniając posiadane wnioski, przy czym dwie szkoły wykazały w ww sprawozdaniu liczbę uczniów zgodną z liczbą złożonych wniosków (Gimnazjum w Uściu Gorlickim i Zespół Szkół w Parchowie). W pozostałych 5 szkołach rozbieżności wynosiły od jednej osoby (w Szkole Podstawowej w Walcach) do 582 uczniów (w Zespole Szkół w Bielsku Podlaskim).

Część szkół w sprawozdaniu S-15 wykazywała wszystkie dzieci uczące się w szkole języka mniejszości zamiast wyłącznie uczniów, których rodzice złożyli stosowne wnioski. Dotyczyło to w szczególności Zespołu Szkół w Bielsku Podlaskim, Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach, Gimnazjum w Dobrodzieniu i Zespołu Szkół w Oleśnie. W trzech ostatnich szkołach ujmowano w sprawozdaniu zarówno uczniów należących do mniejszości niemieckiej, jak i uczniów polskich, którzy uczyli się języka niemieckiego jako języka obcego.

Tabela nr 8 Liczba uczniów pobierających naukę języka mniejszości wykazana przez skontrolowane jednostki w sprawozdaniach GUS S-15 w latach szkolnych 2002/2003 i 2003/2004 (stan na 30 września) oraz według złożonych wniosków

Lp.	Kontrolowana jednostka	2002/2003 r.			2003/2004 r.			Razem		
		Liczba uczniów według:								
		S-15	wniosków	kol. 3-4	S-15	wniosków	kol. 6-7	S-15	wniosków	kol. 9-10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	SP nr 2 w Kartuzach	374	-	374	362	-	362	736	-	736
2.	Gimnazjum w Uściu Gorlickim	12	12	0	16	15	1	28	27	1
3.	ZS w Jabłonce	32	-	32	32	-	32	64	-	64
4.	ZSO w Puńsku	134	-	134	126	-	126	260	-	260
5.	ZS w Hajnówce	568	-	568	538	-	538	1.106	-	1.106
6.	ZS w Parchowie	320	320	0	307	307	0	627	-	627
7.	LO w Brusach	232	-	232	186	-	186	418	-	418
8.	ZS w Bartoszycach	121	-	121	123	-	123	244	-	244
9.	ZS w Górowie Iławieckim	271	-	271	282	-	282	553	-	553
10.	Gimnazjum w Dobrodzieniu	373	270	103	346	294	52	719	564	564
11.	Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach	513	365	148	536	458	78	1.049	823	226
12.	SP w Walcach	245	244	1	232	231	1	477	475	2
13.	LO nr 2 w Opolu	54	51	3	X	X	X	54	51	3
14.	ZS w Komańczy	21	-	21	22	-	22	43	-	43
15.	ZS nr 2 w Przemyślu	252	-	252	230	-	230	482	-	482
16.	ZS w Bielsku Podlaskim	927	345	582	916	424	492	1.843	769	1.074
	Razem	4.449	1.607	2.842	4.254	1.749	2.525	8.703	3.336	5.367

Źródło: ustalenia kontroli

⁶⁶ W Zespole Szkół w Puńsku także zorganizowano nauczanie języka mniejszości bez pisemnych wniosków rodziców.

Na ogółem 8.703 uczniów wykazanych przez szkoły w latach 2002/2003 i 2003/2004 w sprawozdaniach GUS S-15, jako osoby pobierające naukę języka mniejszości, wnioski dotyczyły 3.336 osób, tj. 38,3% (w poszczególnych latach odpowiednio: 4.449 uczniów i 1.607 wniosków – 36,1% oraz 4.254 uczniów i 1.749 wniosków – 41,1%).

W 9 zbadanych szkołach brakowało stosownych wniosków rodziców dla odpowiednio 2.842 i 2.525 uczniów w latach 2002/2003 i 2003/2004, co stanowiło w ww latach odpowiednio 5,8% i 5,1% w relacji do 49.159 i 49.170 uczniów mniejszości ogółem.

Nieprawidłowe sporządzanie sprawozdania S-15 poprzez zawyżanie liczby uczniów należących do mniejszości (NIK wykazała to w odniesieniu do 2.557 uczniów w latach 2001-2004 – zob. tabela nr 5) wpłynęło na naliczenie i otrzymanie przez j.s.t. w latach 2001-2004 nienależnej kwoty subwencji oświatowej w wysokości ogółem 1.042,2 tys. zł⁶⁷. Po ponownym przeliczeniu przez MENiS środków subwencji oświatowej j.s.t. kwota ta wyniosła łącznie 905,8 tys. zł. Stanowiło to odpowiednio 12,4% (i 10,8%) w porównaniu do kwoty 8.382,3 tys. zł przekazanej j.s.t. w ww latach z tytułu prowadzenia skontrolowanych szkół mniejszości (bez uwzględnienia 1% środków rezerwy).

Należy podkreślić, że ogólna kwota części oświatowej subwencji ogólnej ustalona w ustawie budżetowej jest wartością stałą i uzyskane przez j.s.t. środki w kwocie wyższej niż kwoty należne powodowały uszczuplenie środków innym j.s.t. na realizację zadań oświatowych finansowanych z tej części subwencji.

W ocenie NIK powyższa sytuacja spowodowana była niepełną informacją udzielaną przez dyrektorów szkół rodzicom, na temat warunków organizacji zajęć z języka mniejszości, nierzetelnym wypełnianiem przez dyrektorów szkół sprawozdań statystycznych S-15 oraz brakiem ich weryfikacji przez organy prowadzące kontrolowane szkoły, o którą corocznie występowało MENiS przed ostatecznym naliczeniem j.s.t. części oświatowej subwencji ogólnej.

Z ustaleń kontroli wynika, że żadna z gmin i powiatów (na terenie których funkcjonowały skontrolowane szkoły) w ramach uprawnień organu prowadzącego, wynikających z art. 34a ust. 2 pkt 3 ustawy o systemie oświaty, nie przeprowadziła kontroli przestrzegania obowiązujących przepisów dotyczących organizacji pracy szkoły w zakresie objętym badaniami NIK. Należy zaznaczyć, że j.s.t. miały sprawdzić rzetelność sprawozdań S-15, do czego zobowiązywały je coroczne pisma MENiS dotyczące weryfikacji zakresu zadań oświatowych realizowanych przez j.s.t. w oparciu o sprawozdania GUS.

3. Kwota subwencji oświatowej w wysokości 8.382,3 tys. zł, którą otrzymały w latach 2001-2004 j.s.t. prowadzące skontrolowane szkoły mniejszości, stanowiła w powyższym okresie 8,4% w porównaniu do kwoty 99.981,1 tys. zł, jaką otrzymały wszystkie gminy i powiaty prowadzące szkoły tego rodzaju (tabela nr 9).

⁶⁷ Nie uwzględniono kwoty 116,3 tys. zł za 2002 r., dotyczącej Zespołu Szkół w Olesnie (kwota nienależnie otrzymanych środków subwencji oświatowej przez Miasto i Gminę Olesno po ich ponownym przeliczeniu MENiS).

Tabela nr 9 Uzyskane przez j.s.t. prowadzące skontrolowane szkoły mniejszości zwiększenie subwencji oświatowej w latach 2001 – 2004 (według wag) [w tys. zł]

Lp.	Szkoła	2001 r.		2002 r.		2003 r.		2004 r.		Razem
		P14	P15	P16	P15	P16	P11	P12		
1.	SP nr 2 w Kartuzach	-	125,8	-	179,8	-	191,4	-	497,0	
2.	Gimnazjum w Uściu Gorlickim	4,7	-	17,0	-	19,2	-	21,2	62,1	
3.	ZS w Jabłonce	20,0	-	38,6	-	38,5	-	42,3	139,4	
4.	ZSO w Puńsku	70,5	42,7	46,6	35,1	73,3	36,0	76,7	380,8	
5.	ZS w Hajnówce	286,1	268,9	-	272,6	-	283,5	-	1.111,1	
6.	ZS w Parchowiu	128,0	195,2	-	153,6	-	162,3	-	639,1	
7.	LO w Brusach	141,7	112,7	-	111,5	-	98,4	-	464,3	
8.	ZS w Bartoszycach	47,1	57,2	-	58,2	-	65,0	-	227,6	
9.	ZS w Górowie ławieckim	134,1	117,2	-	122,1	20,4	131,7	43,6	569,2	
10.	Gimnazjum w Dobrodzieniu	80,7	147,6	-	179,3	-	183,0	-	590,6	
11.	Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach	117,6	227,6	-	246,6	-	283,5	-	875,3	
12.	SP w Walcach	93,4	118,1	-	117,8	-	123,0	-	452,0	
13.	LO nr 2 w Opolu	22,9	24,5	-	26,0	-	-	-	73,4	
14.	ZS w Komańczy	8,9	-	23,8	-	27,6	-	29,1	89,5	
15.	ZS nr 2 w Przemyślu	104,8	108,6	-	109,6	28,8	89,4	80,6	521,9	
16.	ZS w Bielsku Podlaskim	345,5	413,4	-	445,7	-	484,4	-	1.689,0	
Razem		1.606,0	1.959,5	126,0	2.057,9	207,8	2.131,6	293,5	8.382,3	

Źródło: ustalenia kontroli

Zdaniem NIK zasada naliczania środków subwencji na ucznia nie była w pełni obiektywna dla części szkół mniejszości, w kontekście wprowadzenia od 2002 r. dwóch odrębnych wag dla szkół mniejszości: poniżej oraz powyżej progu 42 uczniów. W sytuacji, gdy w ramach danej jednostki organizacyjnej działają różne typy szkół, liczące poniżej 42 osób, środki subwencji naliczane są na uczniów z uwzględnieniem korzystniejszej wagi. Tymczasem zarządzanie i proces dydaktyczny jest wspólny i nie generuje dodatkowych kosztów, ponieważ odbywa się w tej samej jednostce organizacyjnej.

Powiat Sejneński z tytułu prowadzenia Zespołu Szkół Ogólnokształcących (ZSO) w Puńsku z litewskim językiem nauczania otrzymał w latach 2002-2004 kwotę ogółem 310,3 tys. zł (w poszczególnych latach 89,3 tys. zł, 108,4 tys. zł i 112,6 tys. zł). Środki subwencji oświatowej naliczono w kolejnych latach odrębnie dla trzech typów szkół wchodzących w skład ZSO (liceum ogólnokształcącego, liceum technicznego i liceum profilowanego), z których dwie ostatnie liczyły mniej niż 42 uczniów. W przypadku naliczenia środków na ogólną liczbę uczniów ZSO (jako jednostki organizacyjnej) a nie na trzy odrębne szkoły (według ich typów), subwencja wyniosłaby jedynie 192,3 tys. zł (w poszczególnych latach, z uwzględnieniem zmiany wag - 61,3 tys. zł, 64,4 tys. zł i 66,6 tys. zł), tj. 62,0 % kwoty przekazanej w ww latach Powiatowi Sejneńskiemu. W rezultacie na 126 uczniów ZSO w Puńsku naliczono na 2004 r. kwotę 112,6 tys. zł (36,0 tys. zł w ramach wagi P11 i 76,7 tys. zł w wadze P12), podczas gdy na zbliżoną liczbę uczniów (123) w Zespole Szkół w Bartoszycach (zarówno szkoła podstawowa, jak i gimnazjum powyżej 42 uczniów) naliczono kwotę o 57,7% niższą (65,0 tys. zł w ramach wagi P11).

4. Kwoty subwencji oświatowej otrzymane w latach 2001-2003 przez organy prowadzące skontrolowane szkoły mniejszości stanowiły, w zależności od liczby uczniów mniejszości na których ją naliczono, istotną część wydatków bieżących tych szkół⁶⁸ (zob. tabele nr 8, 9 i 10).

⁶⁸ Otrzymane kwoty subwencji oświatowej z tytułu prowadzenia szkół mniejszości stanowiły, w ramach budżetu j.s.t., liczącą się część wydatków bieżących j.s.t. na oświatę. Na przykład: Miasto i Gmina Dobrodzień, które w roku szkolnym 2003/2004 prowadziło 7 szkół z 985 uczniami należącymi (według sprawozdania S-15) do mniejszości niemieckiej (na 1.102 ogółem, tj. 89,4 %), otrzymało w latach 2001-2004 kwoty stanowiące odpowiednio 7,3%, 8,4 %, 8,9% i 8,6% (plan) wydatków bieżących na oświatę. Informacja w powyższej

Ważniejsze wyniki kontroli

W 2001 r. w budżecie Zespołu Szkół w Hajnówce kwota subwencji na uczniów mniejszości stanowiła 15,5% wydatków bieżących, natomiast w Liceum Ogólnokształcącego w Brusach 15,1%. Z kolei w 2002 r. kwota ta stanowiła 14,8% w przypadku Zespołu Szkół w Bielsku Podlaskim i 14,4% w Zespole Szkół w Hajnówce, zaś w 2003 r. 15,8 % w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Puńsku i 14,8 % w Zespole Szkół w Hajnówce

Tabela nr 10 *Wydatki bieżące skontrolowanych szkół, kwota subwencji oświatowej naliczona na uczniów szkoły i wydatki na organizację zajęć z języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej* [w tys. zł]

Lp.	Szkoła	2001 r.					2002 r.					2003 r.				
		wyd. bież.	subw.	J/G/H	kol. 2:1/%	kol. 3:2/%	wyd. bież.	subw.	J/G/H	kol. 2:1/%	kol. 3:2/%	wyd. bież.	subw.	J/G/H	kol. 2:1/%	kol. 3:2 %
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1.	SP nr 2 w Kartuzach	-	-	-	-	-	1.586,0	125,8	81,7	7,9	64,9	1.666,4	179,8	75,0	10,8	41,7
2.	Gimnazjum w Uściu Gorlickim	698,3	4,7	3,0	0,7	63,8	1.131,4	17,0	8,7	1,5	51,2	1.289,3	19,2	15,8	1,5	82,3
3.	ZS w Jablonce	1.844,4	20,0	b.d.	1,1	-	2.154,1	38,6	20,4	1,8	52,8	2.421,8	38,5	18,1	1,6	47,0
4.	ZSO w Puńsku	677,7	70,5	b.d.	10,4	-	664,0	89,3	9,7 (IX-XII)	13,4	-	687,9	108,4	22,3	15,8	20,6
5.	ZS w Hajnówce	1.850,0	286,1	b.d.	15,5	-	1.865,4	268,9	34,9 (IX-XII)	14,4	-	1.844,3	272,6	103,9	14,8	38,1
6.	ZS w Parchowie	b.d.	128,0	128,0	-	100	b.d.	195,2	195,2	-	100	b.d.	153,6	153,6	-	100
7.	LO w Brusach	936,7	141,7	43,0	15,1	30,3	805,6	112,7	40,6	14,0	30,6	867,0	111,5	36,7	12,9	32,9
8.	ZS w Bartoszycach	576,4	47,1	b.d.	8,2	-	558,1	57,2	b.d.	10,2	-	620,6	58,2	b.d.	9,4	-
9.	ZS w Górowie Iławieckim	1.900,0	134,1	b.d.	7,1	-	1.825,6	117,2	b.d.	6,4	b.d.	2.011,9	142,5	b.d.	7,1	-
10.	Gimnazjum w Dobrodzieniu	938,9	80,7	73,7	8,6	91,3	1.327,6	147,6	91,0	11,1	61,7	1.386,2	179,3	93,2	12,9	52,0
11.	Gimnazjum nr 2 w Krapkowicach	b.d.	117,3	58,8	-	50,1	b.d.	227,6	72,5	-	30,2	b.d.	246,6	82,7	-	33,5
12.	SP w Walcach	716,7	93,4	71,7	13,0	76,8	873,4	118,1	101,2	13,5	85,7	902,0	117,8	94,0	13,1	80,0
13.	LO nr 2 w Opolu	3.714,3	22,9	22,4	0,6	97,8	3.272,2	24,5	23,8	0,7	97,1	3.749,2	26,8	17,2	0,7	64,2
14.	ZS w Komańczy	632,9	8,9	7,7	1,4	86,0	527,8	23,8	7,4	4,5	31,0	574,8	27,6	7,9	4,8	28,6
15.	ZS nr 2 w Przemyślu	962,3	104,8	154,0	10,9	146,9	964,1	108,6	143,7	11,3	132,3	1.046,1	138,4	176,8	13,2	127,7
16.	ZS w Bielsku Podlaskim	2.632,5	345,5	150,1	13,1	43,4	2.796,9	413,4	175,2	14,8	42,4	3.057,8	445,7	237,7	14,6	53,3

J/G/H – wydatki ogółem na prowadzenie języków mniejszości, historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości oraz inne zajęcia pozalekcyjne służące zachowaniu i rozwijaniu tożsamości (uwzględniono także wydatki na zajęcia realizowane w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły)

subw. – kwoty subwencji oświatowej przekazane j.s.t. z tytułu prowadzenia szkół mniejszości

b.d. – brak danych

Źródło: ustalenia kontroli

W 11 (z 14)⁶⁹ szkołach mniejszości wydatki na prowadzenie zajęć z języka mniejszości oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej i innych pozalekcyjnych zajęć nadobowiązkowych były znacząco niższe od kwoty subwencji oświatowej otrzymanej przez j.s.t. z tytułu prowadzenia tych szkół. Jedynie w przypadku Zespołu Szkół nr 2 w Przemyślu⁷⁰ wydatki na powyższy cel były w latach 2001-2003 wyższe (o odpowiednio 154,0%, 132,3% i 127,7%) w porównaniu do kwoty subwencji oświatowej naliczonej na uczniów szkoły. W Zespole Szkół w Parchowie wydatki w ww latach były równe kwocie subwencji a w Liceum Ogólnokształcącym nr 2 w Opolu były bliskie 100% (w 2001 r. i w 2002 r. wyniosły odpowiednio 97,8% i 97,1%).

sprawie została uzyskana od organów prowadzących skontrolowane szkoły w oparciu o art. 29 pkt 2 lit. f) ustawy o NIK.

⁶⁹ Brak danych z Zespołu Szkół w Bartoszycach i Zespołu Szkół w Górowie Iławieckim.

⁷⁰ Podstawą do obliczeń były wynagrodzenia nauczycieli wraz pochodnymi.

W pozostałych 11 szkołach relacja w latach 2001-2003 wynosiła odpowiednio: od 30,3% w Liceum Ogólnokształcącym w Brusach do 91,3% w Gimnazjum w Dobrodzieniu, od 31,0% w Zespole Szkół w Komańczy do 85,7% w Szkole Podstawowej w Walcach i od 28,6% w Zespole Szkół w Komańczy do 82,3% w Gimnazjum w Uściu Gorlickim.

W ocenie NIK częściowe przekazywanie środków przez organy prowadzące, miało wpływ na fakt, że w 10 (z 16) zbadanych szkołach nie zorganizowano pozalekcyjnych zajęć artystycznych i innych, służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości⁷¹.

⁷¹ Zajęcia pozalekcyjne (m.in. kółka teatralne i językowe, zespoły instrumentalne i taneczne, chóry) zorganizowano w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Przemyślu, Szkole Podstawowej nr 2 w Kartuzach, Zespole Szkół w Bartoszycach, Zespole Szkół w Górowie Iławeckim, Szkole Podstawowej w Walcach, Gimnazjum w Krapkowicach.

4. Informacje dodatkowe o przeprowadzonej kontroli

Kontrolerzy zasięgnęli informacji w trybie art. 29 pkt 2 lit. f) ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli w 16 j.s.t. prowadzących skontrolowane szkoły mniejszości, z tego w 11 urzędach gmin i 5 starostach powiatowych. Informacje te dotyczyły spraw związanych z realizacją zadań oświatowych na rzecz mniejszości, m.in.: ogólnej charakterystyki społeczno – ekonomicznej i demograficznej j.s.t., liczby szkół prowadzonych przez j.s.t., w tym liczby szkół mniejszości i uczniów należących do mniejszości oraz wysokości uzyskanej subwencji oświatowej z tytułu prowadzenia tych szkół.

Ponadto w trybie art. 29 pkt 2 lit f) ustawy o NIK zasięgnięto informacji w:

- 1) 10 kuratoriach oświaty (dolnośląskim, lubuskim, małopolskim, opolskim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, śląskim, warmińsko – mazurskim i zachodniopomorskim), na terenie których działają szkoły (oddziały) z językiem nauczania mniejszości, dotyczących zakresu nauczania w szkołach języka mniejszości oraz sposobu i efektów sprawowanego nad nimi nadzoru pedagogicznego,
- 2) Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji w zakresie: realizowanych programów na rzecz mniejszości zawierających zadania edukacyjne, efektów merytorycznych tych programów oraz wydatkowanych na ten cel kwot ze środków publicznych,
- 3) Ministerstwie Spraw Zagranicznych w sprawie obowiązujących regulacji prawnych i sposobu finansowania edukacji mniejszości na Litwie, Niemczech, Ukrainie, Białorusi i w Czechach,
- 4) Głównym Urzędzie Statystycznym dotyczących zakresu nauczania języków mniejszości,
- 5) Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich oraz w Biurze Rzecznika Praw Dziecka w sprawie liczby oraz treści skarg i wniosków, jakie wniosły do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka w latach 2001-2004 (do 30 czerwca) osoby fizyczne i organizacje mniejszości, wskazujących na utrudnianie dostępności nauczania w językach mniejszości i jej kultury, ze względu na przynależność do danej mniejszości.

Żaden z kierowników skontrolowanych jednostek nie zgłosił zastrzeżeń do ustaleń opisanych w protokołach kontroli. W 2 jednostkach objętych kontrolą zorganizowano narady pokontrolne, podczas których omówione zostały nieprawidłowości i wnioski wynikające z ustaleń kontroli.

Wyniki kontroli zostały przedstawione w 17 wystąpieniach pokontrolnych skierowanych do kierowników zbadanych jednostek. Ponadto w 4 przypadkach skierowano wystąpienia do organów prowadzących szkoły, w związku ze stwierdzonymi w nich nieprawidłowościami. Czterech adresatów: Minister Edukacji Narodowej i Sportu, burmistrz Gminy Kartuzy, dyrektor Szkoły Podstawowej nr 2 w Kartuzach oraz dyrektor Gimnazjum w Dobrodzieniu zgłosili zastrzeżenia do ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniu. Z łącznej liczby 14 zastrzeżeń do wystąpień pokontrolnych 10 zostało oddalonych, 3 zostały przyjęte w całości a jedno częściowo.

W wystąpieniu pokontrolnym do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu wnioskowano o:

- 1) rozważenie opracowania, w ramach kształtowania polityki oświatowej wobec mniejszości narodowych i etnicznych, strategii rozwoju oświaty mniejszości, w tym określenie priorytetów i planów działania,

- 2) udzielenie większego wsparcia w zakresie opracowywania i wydawania programów nauczania i podręczników szkolnych z przedmiotów służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej i etnicznej,
- 3) rozważenie wprowadzenia właściwej procedury finansowania wydania i dystrybucji podręczników szkolnych przeznaczonych dla mniejszości oraz oceny efektywności ich wykorzystywania,
- 4) usprawnienie trybu weryfikacji danych o liczbie uczniów szkół mniejszości,
- 5) wzmocnienie nadzoru nad kuratorami oświaty w zakresie sprawowania przez nich nadzoru pedagogicznego nad szkołami mniejszości.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu zgłosił do wystąpienia pokontrolnego 4 zastrzeżenia, z których jedno przyjęto w całości, jedno uwzględniono częściowo a 2 oddalono. Zastrzeżenia dotyczyły następujących ocen i uwag zawartych w wystąpieniu pokontrolnym:

- 1) ogólnej oceny kontrolowanej działalności (ocena pozytywna, mimo wystąpienia istotnych nieprawidłowości); zastrzeżenie uwzględniono w części i zmieniono ocenę na pozytywną z uchybieniami;
- 2) uwagi w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników szkolnych dla mniejszości, mimo braku dopuszczonych programów nauczania (zastrzeżenie uwzględniono w całości i skreślono uwagę);
- 3) uwagi o niedostatecznej weryfikacji przez Ministerstwo danych w zakresie liczby uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych wykazywanych w sprawozdaniach GUS S-15 (zastrzeżenie oddalono, uwzględniając jedynie w części dotyczącej kwoty zawyżonej subwencji przekazanej gminie Olesno w 2001 r.),
- 4) oceny w sprawie niewystarczającego wsparcia udzielanego przez Ministerstwo szkół mniejszości narodowych i etnicznych w zakresie opracowywania i wydawania programów nauczania oraz podręczników szkolnych (zastrzeżenie oddalono w całości).

W odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne Minister Edukacji Narodowej i Sportu poinformował NIK, że:

- 1) podjęto działania związane z opracowaniem strategii rozwoju szkolnictwa poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych z uwzględnieniem ich specyfiki wraz z określeniem priorytetów, które wynikają z rzeczywistych potrzeb każdej z tych społeczności; od 2001 r. realizowana jest *Strategia rozwoju oświaty litewskiej* (opracowano także projekt *Strategii rozwoju oświaty niemieckiej*);
- 2) dokonany zostanie w bieżącym roku szkolnym przez kuratorów oświaty, wspólnie z doradcami metodycznymi z zakresu języków poszczególnych mniejszości, przegląd programów autorskich, z których najlepsze zostaną poddane procedurze dopuszczenia do użytku szkolnego, a ich druk i dystrybucja sfinansowana zostanie ze środków budżetowych resortu;
- 3) opracowano zasady finansowania wydania i dystrybucji podręczników szkolnych przeznaczonych dla mniejszości, natomiast w zakresie oceny efektywności ich wykorzystania planowane jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych zapisów w umowach z wydawcami oraz zobowiązanie kuratorów oświaty do monitorowania dystrybucji podręczników w ramach nadzoru pedagogicznego sprawowanego nad szkołami mniejszości;
- 4) prowadzone są prace nad wdrożeniem systemu informacji oświatowej (SIO), opartego na ustawie z dnia 19 lutego 2004 r. o systemie informacji oświatowej,

która wejdzie w życie z dniem 1 stycznia 2005 r.; system ten ma zintegrować badania w obszarze oświaty i wychowania, uporządkować system ich prowadzenia, zwiększyć możliwość aktualizowania danych oraz ułatwić zarządzanie oświatą; w projekcie rozporządzenia MENiS w sprawie szczegółowego zakresu danych w bazach danych oświatowych, zakresu danych identyfikujących podmioty prowadzące bazy danych oświatowych, terminów przekazywania danych między bazami danych oświatowych oraz wzorów wydruków zestawień zbiorczych, przewidziano zbieranie danych dotyczących funkcjonowania szkół mniejszości oraz zawarto szczegółowe regulacje dotyczące weryfikacji danych statystycznych;

- 5) podjęte zostaną dwuetapowe działania w zakresie nadzoru nad kuratorami oświaty w zakresie sprawowania przez nich nadzoru pedagogicznego nad szkołami mniejszości: w pierwszym etapie udzielona zostanie pomoc merytoryczna wizytatorom sprawującym nadzór nad szkołami mniejszości, opracowane zostaną ramowe wskaźniki oceny jakości pracy szkół mniejszości oraz przeprowadzona zostanie przez kuratorów oświaty kontrola realizacji przez szkoły zadań na rzecz uczniów należących do mniejszości; w drugim etapie, w roku szkolnym 2005/2006, do planu nadzoru resortu włączony zostanie priorytet dotyczący wykonywania przez szkoły mniejszości zadań w zakresie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej etnicznej i językowej.

W wystąpieniach pokontrolnych do dyrektorów szkół wnioskowano przede wszystkim o:

- 1) dostosowanie statutów tych szkół do obowiązujących przepisów prawa w zakresie określenia celów i zadań szkoły związanych z podtrzymywaniem poczucia tożsamości narodowej i etnicznej oraz organizacji nauczania języków mniejszości,
- 2) organizowanie nauczania języka mniejszości na podstawie dobrowolnych pisemnych wniosków rodziców lub prawnych opiekunów dzieci w sprawie nauczania języka danej mniejszości,
- 3) stosowanie w szkole programów nauczania z języka mniejszości oraz geografii i historii kraju pochodzenia mniejszości narodowej dopuszczonych do użytku szkolnego,
- 4) rzetelne sporządzanie sprawozdań statystycznych GUS S – 15,
- 5) realizowanie liczby godzin języka mniejszości zgodnie z przyjętą formą organizacji nauczania danego języka,
- 6) opracowanie w ramach systemu zapewnienia jakości pracy szkoły wskaźników jakości jej pracy w zakresie wypełniania przez nią zadań na rzecz mniejszości oraz zaplanowanie i przeprowadzenie mierzenia jakości w tym zakresie,
- 7) sporządzanie wniosków do organu prowadzącego o dofinansowanie dokształcania nauczycieli, w tym nauczycieli prowadzących zajęcia z uczniami mniejszości,
- 8) podjęcie działań w celu zapewnienia uczniom należącym do mniejszości podręczników szkolnych do nauki języka mniejszości.

Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 2 w Kartuzach zgłosiła do wystąpienia pokontrolnego dwa zastrzeżenia, z których jedno zostało przyjęte w części, natomiast drugie w całości oddalono. Zastrzeżenia dotyczyły następujących ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniu pokontrolnym:

- 1) negatywnej ogólnej oceny działalności szkoły w zakresie niewypełniania przez nią zadań określonych w art. 13 ust. 1 i 2 ustawy o systemie oświaty (zastrzeżenie

uwzględniono w części i zmieniono treść oceny na pozytywną, mimo stwierdzonych nieprawidłowości),

- 2) oceny szczegółowej dotyczącej nieuprawnionego sporządzania sprawozdania S-15, w sytuacji niespełnienia przez szkołę obowiązujących wymogów prawa właściwych dla szkoły mniejszości (zastrzeżenie oddalono).

Dyrektor Gimnazjum w Dobrodzieniu zgłosił do wystąpienia pokontrolnego 6 zastrzeżeń, które zostały oddalone w całości. Zastrzeżenia dotyczyły następujących ocen i uwag zawartych w wystąpieniu pokontrolnym:

- 1) oceny, że w szkole nie realizowano zadań związanych z umożliwieniem uczniom narodowości niemieckiej podtrzymywania ich poczucia tożsamości narodowej,
- 2) oceny, że w gimnazjum nie umożliwiono uczniom należącym do niemieckiej mniejszości narodowej, wykazywanym w sprawozdaniach GUS S-15, poznania historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości,
- 3) oceny o wykorzystywaniu do nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej programów i podręczników opartych o podstawę programową właściwą dla języków obcych, a nie podstawę programową języka mniejszości narodowej,
- 4) oceny dotyczącej sprawowania przez dyrektora gimnazjum niedostatecznego nadzoru pedagogicznego w zakresie zadań szkoły związanych z podtrzymywaniem poczucia tożsamości narodowej uczniów narodowości niemieckiej,
- 5) oceny, że w realizowanym przez szkołę programie wychowawczym nie uwzględniono w dostatecznym stopniu celów i działań związanych z potrzebą wzmacniania poczucia tożsamości uczniów, wynikającej z przynależności do niemieckiej mniejszości narodowej,
- 6) uwagi o nieopracowaniu przez dyrektora szkoły wieloletniego planu doskonalenia zawodowego nauczycieli.

W odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne dyrektorzy szkół mniejszości poinformowali NIK, że:

- 1) dostosowali statuty szkół do obowiązujących przepisów lub trwają prace w tym zakresie,
- 2) podjęli działania związane z uzyskaniem pisemnych wniosków od rodziców lub prawnych opiekunów uczniów należących do mniejszości w sprawie prowadzenia nauki języka oraz historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości,
- 3) będą stosowali w procesie kształcenia programy nauczania i podręczniki z przedmiotów służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej dopuszczonych do użytku szkolnego,
- 4) wystąpili, w przypadku braku ogólnodostępnych programów nauczania, do kuratorów oświaty, organizacji mniejszości i MENiS w sprawie uzyskania pomocy w zakresie ich opracowania,
- 5) wystąpili do kuratorów oświaty, wydawnictw i MENiS w celu zapewnienia uczniom należącym do mniejszości podręczników szkolnych i książek pomocniczych dopuszczonych do użytku szkolnego,
- 6) sprawozdania statystyczne GUS S – 15 zostaną sporządzone w sposób rzetelny, z uwzględnieniem właściwego trybu nauczania oraz z podaniem liczby uczniów opartej o wnioski rodziców,
- 7) ujęli w szkolnym planie nauczania liczbę godzin języka mniejszości zgodnie z przyjętą formą organizacji nauczania tych języków,

- 8) zapoczątkowali prace związane z opracowaniem w ramach standardów oceny jakości pracy szkoły wskaźników jakości jej pracy, w zakresie wypełniania zadań na rzecz uczniów mniejszości, i zaplanowali mierzenie jakości pracy w tym zakresie,
- 9) przekażą do organu prowadzącego wnioski o dofinansowanie doskonalenia zawodowego i doksztalcania nauczycieli, w tym nauczycieli prowadzących zajęcia edukacyjne z uczniami mniejszości.

W wystąpieniach pokontrolnych do j.s.t. prowadzących skontrolowane szkoły mniejszości wnioskowano, przede wszystkim o:

- 1) zwrot do budżetu państwa kwoty nienależnie naliczonej części oświatowej subwencji ogólnej w latach 2001-2004 w związku z prowadzeniem szkoły mniejszości, po uprzednim wystąpieniu do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o ponowne naliczenie wysokości części oświatowej subwencji ogólnej otrzymanej z powyższego tytułu,
- 2) wzmocnienie nadzoru nad działalnością szkół mniejszości.

Burmistrz Gminy Kartuzy zgłosił do wystąpienia pokontrolnego 2 zastrzeżenia, z których jedno zostało przyjęte w całości, natomiast drugie w całości oddalono. Zastrzeżenia dotyczyły następujących ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniu pokontrolnym:

- 1) negatywnej ogólnej oceny działalności szkoły w powodu niewypełniania przez nią zadań określonych w art. 13 ust. 1 i 2 ustawy o systemie oświaty (zastrzeżenie uwzględniono w całości i skreślono odnośny akapit)
- 2) wniosku w sprawie zwrotu nienależnie zwiększonej kwoty części oświatowej subwencji ogólnej z tytułu prowadzenia szkoły mniejszości etnicznej, ze względu na niespełnianie przez nią wymogów określonych dla tego rodzaju szkoły (zastrzeżenie oddalono).

W odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne organy prowadzące skontrolowane szkoły mniejszości poinformowały NIK, że:

- 1) wystąpiły do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o ponowne naliczenie otrzymanej części oświatowej subwencji ogólnej z tytułu prowadzenia szkół mniejszości,
- 2) zostaną przeprowadzone w szkołach kontrole przestrzegania przepisów związanych z organizacją nauczania języka mniejszości oraz historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości,
- 3) odbyły się (lub zaplanowano) spotkania z przedstawicielami kuratorium oświaty i przedstawicielami organizacji mniejszości zmierzające do zrealizowania sformułowanych przez NIK wniosków oraz usunięcia wskazanych nieprawidłowości i uchybień.

W wystąpieniach pokontrolnych zawarto ogółem 76 wniosków pokontrolnych, w tym 72 wnioski pokontrolne do jednostek kontrolowanych w ramach kontroli planowej i 4 wnioski pokontrolne skierowane do Zespołu Szkół w Bielsku Podlaskim w ramach przeprowadzonej kontroli sprawdzającej. Adresaci wystąpień pokontrolnych poinformowali NIK (według stanu na 27 października 2004 r.) o zrealizowaniu 30 wniosków i podjęciu działań zmierzających do realizacji dalszych 6 wniosków; do realizacji pozostało 40 wniosków.

Wykaz skontrolowanych jednostek

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK	Skontrolowane jednostki	Organ prowadzący
1.	Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego	Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu 1. Szkoła Podstawowa nr 2 im. Mikołaja Kopernika w Kartuzach 2. Gimnazjum w Uściu Gorlickim 3. Zespół Szkół im. Bohaterów Westerplatte w Jabłonce 4. Zespół Szkół z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Bielsku Podlaskim (kontrola sprawdzająca)	Gmina Kartuzy Gmina Uście Gorlickie Powiat Nowy Targ Miasto i Gmina Bielsk Podlaski
2.	Delegatura NIK w Białymstoku	1. Zespół Szkół Ogólnokształcących z Litewskim Językiem Nauczania w Puńsku 2. Zespół Szkół z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Hajnówce	Powiat Sejny Powiat Hajnówka
3.	Delegatura NIK w Gdańsku	1. Zespół Szkół w Parchowie 2. Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach	Gmina Parchowo Powiat Chojnice
4.	Delegatura NIK w Olsztynie	1. Zespół Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania w Bartoszycach 2. Zespół Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania w Górowie Iławieckim	Miasto i Gmina Bartoszyce Powiat Bartoszyce
5.	Delegatura NIK w Opolu	1. Publiczne Gimnazjum w Dobrodzieniu 2. Publiczne Gimnazjum nr 2 im. Powstańców Śląskich w Krapkowicach 3. Szkoła Podstawowa w Walcach 4. Publiczne Liceum Ogólnokształcące nr II z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Marii Konopnickiej w Opolu	Miasto i Gmina Dobrodzień Miasto i Gmina Krapkowice Gmina Walce Miasto Opole
6.	Delegatura NIK w Rzeszowie	1. Zespół Szkół w Komańczy 2. Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 im. Mariana Szaszkiewicza w Przemyślu	Gmina Komańcza Miasto Przemyśl
Razem		17	

Wykaz ważniejszych aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zm. - ost. zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1808).
2. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. - Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112; ost. zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 179, poz. 1845).
3. Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego w latach 1999-2003 (Dz. U. Nr 150, poz. 983 ze zm. - ost. zm. Dz. U. z 2003 r. Nr 177, poz. 1725; obowiązująca do dnia 31 grudnia 2003 r.).
4. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 203, poz. 1966).
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych (Dz. U. Nr 34, poz. 150; uchylone z dniem 1 stycznia 2003 r.).
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych (Dz. U. Nr 220, poz. 1853).
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142 ze zm. - ost. zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 43, poz. 393).
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych (Dz. U. Nr 69, poz. 635).
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia (Dz. U. Nr 25, poz. 220).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624 ze zm. – ost. zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 66, poz. 606).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 – zm. Dz. U. z 2003 r. Nr 210, poz. 2041).
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 września 2000 r. w sprawie rodzajów, zasad tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz zasad działania placówek doskonalenia nauczycieli, obowiązujące do dnia 22 października 2002 r. (Dz. U. Nr 85, poz. 956 - zm. z 2001 r. Nr 96, poz. 1048).
13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2003 r. w sprawie warunków i trybu tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizacji i sposobu działania placówek doskonalenia nauczycieli, w tym zakresu ich działalności obowiązkowej oraz zadań doradców metodycznych, warunków i trybu powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego (Dz. U. Nr 84, poz. 779), obowiązujące od dnia 23 maja 2003 r.

14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz (Dz. U. Nr 67, poz. 759), obowiązujące do dnia 31 sierpnia 2004 r.)
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz (Dz. U. Nr 89, poz. 845).
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 marca 2002 r. w sprawie sposobu podziału środków na wspieranie doskonalenia zawodowego nauczycieli pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów, form doskonalenia zawodowego dofinansowywanych ze środków wyodrębnionych w budżetach organów prowadzących szkoły, wojewodów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz szczegółowych kryteriów i trybu przyznawania tych środków (Dz. U. Nr 46, poz. 430).
17. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 155, poz. 1288 – zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 122, poz. 1290).
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 stycznia 2000 r. w sprawie zasad wydawania oraz wzorów świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych, sposobu dokonywania ich sprostowań i wydawania duplikatów, a także zasad legalizacji dokumentów przeznaczonych do obrotu prawnego z zagranicą oraz zasad odpłatności za wykonywanie tych czynności (Dz. U. Nr 6, poz. 73 ze zm. - ost. zm. z 2004 r. Nr 115, poz. 1198).
19. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 marca 2001 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 29, poz. 323 ze zm. - ost. zm. z 2003 r. Nr 26, poz. 225).
20. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w 2002 r. (Dz. U. Nr 156, poz. 1822).
21. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 grudnia 2002 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w 2003 r. (Dz. U. Nr 234, poz. 1966).
22. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w 2004 r. (Dz. U. Nr 225, poz. 2231).

Szczegółowe omówienie przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania szkół mniejszości narodowych i etnicznych

1. Określenie w statucie szkoły celów i zadań związanych z rozwijaniem i podtrzymywaniem poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości oraz warunków organizacji nauczania języka mniejszości

1.1. Statut szkoły mniejszości narodowej i etnicznej, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, określa cele i zadania szkoły (tu: dotyczące uczniów należących do danej mniejszości)⁷². Dokument ten ma również uwzględniać regulacje przyjęte w uchwalonym przez radę pedagogiczną, po zasięgnięciu opinii rady rodziców i samorządu uczniowskiego, w programie wychowawczym szkoły, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania szkoły o charakterze wychowawczym i ma być realizowany przez wszystkich nauczycieli.

Cele i zadania szkoły w zakresie związanym z tematyką kontroli wynikają z treści art. 13 ust. 1, 2 i 4 ustawy o systemie oświaty oraz wydanym na podstawie delegacji art. 13 ust. 3 przywołanej ustawy rozporządzeniu z 2002 r. w sprawie podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej. W szczególności określa je § 1 rozporządzenia z 2002 r., który stanowi, że szkoły i placówki publiczne stwarzają uczniom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych możliwość podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej oraz własnej historii i kultury poprzez: naukę języka mniejszości narodowej i etnicznej, naukę historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości narodowej oraz prowadzenie zajęć artystycznych lub innych dodatkowych zajęć.

Cele z przedmiotowego zakresu ujęte są również w katalogach ogólnych celów i zadań szkoły na poszczególnych etapach edukacji (w załącznikach do rozporządzenia z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁷³ i z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w profilach kształcenia ogólnozawodowego⁷⁴). Ponadto cele i zadania szkoły odnoszące się do podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej zawarto na poszczególnych poziomach kształcenia w związku z realizacją podstawy programowej przedmiotu *Język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej*.

Organy prowadzące szkoły i placówki oraz dyrektorzy szkół i placówek współdziałają, w myśl § 10 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej w wykonywaniu zadań, o których mowa w § 1 powołanego rozporządzenia z 2002 r., z organizacjami mniejszości narodowych lub etnicznych⁷⁵.

⁷² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie ramowych statutów” (Dz. U. Nr 61, poz. 624 ze zm.). Przedmiotowe przepisy ujęto w załącznikach odnoszących się do poszczególnych typów szkół § 2 ust. 1, pkt 1 (szkoła podstawowa - załącznik nr 2; gimnazjum - załącznik nr 3; liceum ogólnokształcące - załącznik nr 4)

⁷³ Dz. U. Nr 51, poz. 458 ze zm. Uprzednio obowiązywało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz kształcenia w profilach w liceach profilowanych, ujmujące opisywane zagadnienie w podobny sposób (Dz. U. Nr 61, poz. 625).

⁷⁴ Dz. U. Nr 50, poz. 451 ze zm.

⁷⁵ W § 16 rozporządzenia z dnia 24 marca 1992 r. przedmiotowa kwestia została ujęta podobnie (dotyczyło to współdziałania z terenowymi ogniwami organizacji społeczno-kulturalnych mniejszości).

W myśl przepisów rozporządzenia w sprawie ramowych statutów szkół nazwa publicznych szkół dla dzieci i młodzieży zawiera także ewentualne określenie innego niż polski języka nauczania w szkołach z językiem nauczania mniejszości narodowych lub etnicznych oraz w szkołach dwujęzycznych dla mniejszości. Szkoły z językiem nauczania mniejszości, oprócz nazwy w języku polskim, mogą używać nazwy w języku danej mniejszości narodowej lub etnicznej⁷⁶.

1.2. Statut, w myśl przywołanego rozporządzenia, określa również warunki organizacji nauczania języka mniejszości narodowej i etnicznej, jeżeli szkoła takie oddziały lub nauczanie prowadzi⁷⁷. Sposób i warunki organizacji nauczania języka mniejszości narodowej i etnicznej opisane są w kilku rozporządzeniach regulujących działalność szkoły.

I tak, zgodnie z § 3 ust. 1 i 2, obowiązującego do 31 grudnia 2002 r., rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej nauka języka ojczystego mniejszości oraz inne zajęcia organizowane były na zasadzie dobrowolności. Do ich organizacji zobowiązany był dyrektor szkoły na podstawie pisemnego wniosku rodziców lub prawnych opiekunów dzieci, składanego dyrektorowi przy zapisie dziecka do szkoły lub w okresie przygotowania organizacji roku szkolnego. Zgłoszenie było ważne do czasu zakończenia szkoły, przy czym należało określić w nim formę nauczania.

Powyższe wymogi zawarte zostały również w obowiązującym od 1 stycznia 2003 r., rozporządzeniu z 2002 r. w sprawie podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej. Zmiany polegały na sprecyzowaniu, że nauka dotyczy języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej oraz nauczania historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości (§ 2 ust. 1). Ponadto zgodnie z § 2 ust. 2 przywołanego wyżej rozporządzenia umożliwiono uczniom, którzy ukończyli 16 lat samodzielne składanie wniosku o kontynuowanie zajęć (w uprzednio obowiązującym rozporządzeniu z 1992 r. postanowiono, że deklarację wyrażającą wolę korzystania z nauki składali uczniowie szkół ponadpodstawowych - § 3 ust. 1). Zrezygnowano natomiast z wymogu oznaczenia we wnioskach rodziców formy nauczania określonego języka mniejszości.

Nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej, zgodnie z § 3 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej, może być zorganizowane w szkołach lub oddziałach z językiem nauczania mniejszości narodowej lub etnicznej, w szkołach lub oddziałach dwujęzycznych, w szkołach lub oddziałach z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz międzyszkolnych zespołach nauczania języka mniejszości narodowej lub etnicznej. W § 4 ust. 1 rozporządzenia z 1992 r. przedmiotowe zagadnienie ujęto podobnie, przy czym używano zwrotu „język ojczysty mniejszości”.

Oddziały, o których mowa w § 3 rozporządzenia z 2002 r., są organizowane wówczas, gdy na naukę języka mniejszości narodowej lub etnicznej na poziomie danej klasy zgłosi się co najmniej 7 uczniów w szkole podstawowej i gimnazjum oraz 14 uczniów w szkole ponadgimnazjalnej (§ 5). W przypadku, gdy liczba zgłoszonych uczniów jest mniejsza niż ustalona w § 5, nauczanie języka (w języku) mniejszości narodowej lub etnicznej organizuje się w grupach międzyoddziałowych lub międzyklasowych (§ 6).

⁷⁶ Szkoła podstawowa - załącznik nr 2 - § 1 ust. 1 pkt 5 i ust. 6; gimnazjum - załącznik nr 3 - § 1 ust. 1 pkt 5 i ust. 4; liceum ogólnokształcące - załącznik nr 4 - § 1, ust. 1 pkt 6 i ust. 5.

⁷⁷ Przepis § 2 ust. 1 pkt 5 w załącznikach dla poszczególnych typów szkół.

Jeśli w szkole nie ma możliwości zorganizowania nauczania języka mniejszości narodowej lub etnicznej z powodu zbyt małej liczby zgłoszonych uczniów lub z braku nauczyciela, dyrektor szkoły, stosownie do wymogu wynikającego z § 7 ust. 1, przekazuje listę uczniów zgłoszonych na naukę tego języka organowi prowadzącemu szkołę publiczną, który uwzględniając możliwości komunikacyjne, organizuje międzyszkolne zespoły nauczania. Liczba uczniów w zespole międzyszkolnym nie może być mniejsza niż 3 i większa niż 20, a wymiar godzin przeznaczonych na naukę języka mniejszości narodowej lub etnicznej na zajęciach wynosi 3 godziny tygodniowo (§ 7 ust. 2 i 3)⁷⁸.

1.3. W szkolnych planach nauczania w szkołach (oddziałach) dla mniejszości narodowych i etnicznych, według § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych⁷⁹, należy dodatkowo uwzględnić godziny na naukę języka tych mniejszości.

Wymiar tych zajęć, określony w § 4 ust. 1 pkt 1, 2 i 3, jest zależny od etapu edukacji, jej typu i przyjętej formy organizacji nauczania. I tak, w szkole (oddziale) z językiem nauczania mniejszości narodowej lub etnicznej odbywa się:

- a) w klasach I-III szkoły podstawowej - 14 godzin łącznie,
- b) w klasach IV-VI szkoły podstawowej i w gimnazjum - 12 godzin łącznie,
- c) w liceum ogólnokształcącym - 16 godzin łącznie,
- d) w trzyletnim liceum ogólnokształcącym, trzyletnim liceum profilowanym i czteroletnim technikum -12 godzin łącznie,
- e) w zasadniczych szkołach zawodowych, szkołach zasadniczych i szkołach średnich zawodowych oraz w oddziałach tych szkół - równym wymiarowi godzin zajęć z języka polskiego w danym roku szkolnym.

W szkole dwujęzycznej (oddziale dwujęzycznym) liczba dodatkowych godzin na naukę języka mniejszości narodowej lub etnicznej jest równa tygodniowemu wymiarowi godzin zajęć z języka polskiego odpowiednio we wszystkich klasach szkoły podstawowej, gimnazjum, liceum ogólnokształcącego, trzyletniego liceum ogólnokształcącego, trzyletniego liceum profilowanego i czteroletniego technikum oraz w zasadniczych szkołach zawodowych, szkołach zasadniczych i szkołach średnich zawodowych.

Z kolei w szkole (oddziale) z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej lub etnicznej należy dodatkowo w szkolnym planie nauczania uwzględnić godziny na naukę języka mniejszości w wymiarze:

- a) w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum ogólnokształcącym, trzyletnim liceum ogólnokształcącym, trzyletnim liceum profilowanym i czteroletnim technikum – 3 godziny tygodniowo,
- b) w zasadniczych szkołach zawodowych, szkołach zasadniczych i szkołach średnich zawodowych, w tym w szkołach specjalnych, z wyjątkiem szkół specjalnych

⁷⁸ W rozporządzeniu z 1992 r. sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej wymienione zagadnienia zostały unormowane podobnie (§ 7 ust. 2 i § 8 ust. 2)

⁷⁹ Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie ramowych planów nauczania” (Dz. U. Nr 15, poz. 142 ze zm.). Uprzednio (do dnia 31 sierpnia 2002 r.) obowiązywało w tym zakresie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. o tym samym tytule, które podobnie regulowało omawiane kwestie (Dz. U. Nr 61, poz. 626).

na podbudowie programowej szkoły zasadniczej - równym tygodniowemu wymiarowi godzin zajęć z języka polskiego w danym roku szkolnym.

Powyższego wymiaru zajęć z języka mniejszości narodowej lub etnicznej, zgodnie z treścią § 2 ust. 7, nie wlicza się do tygodniowego wymiaru godzin zajęć edukacyjnych

1.4 Przewidziane w ramowych planach nauczania godziny do dyspozycji dyrektora szkoły mogą być przeznaczone między innymi na realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych, w tym nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej, nie ujętych w ramowym planie nauczania dla danego etapu edukacyjnego, jeżeli wymiar godzin umożliwia realizację podstawy programowej (§ 2 ust. 5 pkt 2). Dodatkowe zajęcia edukacyjne, o których mowa wyżej, dyrektor szkoły może wprowadzić do szkolnego planu nauczania po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców (§ 2 ust. 6), przy czym zajęcia te wlicza się do tygodniowego wymiaru godzin zajęć edukacyjnych (§ 2 ust. 7).

W szkole, stosownie do posiadanych środków finansowych, mogą być organizowane nadobowiązkowe zajęcia pozalekcyjne w wymiarze ustalonym przez dyrektora szkoły (§ 7). Powyższe uregulowania są zbieżne z przepisem § 9 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, zgodnie z którym w szkołach i placówkach publicznych można, w miarę posiadanych środków finansowych, organizować zajęcia artystyczne i inne zajęcia umożliwiające podtrzymywanie tradycji kultury mniejszości narodowych lub etnicznych.

W § 12 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej wprowadzono regulację stanowiącą, że dla uczniów pochodzenia romskiego szkoły mogą – w razie potrzeby - organizować dodatkowe zajęcia, w tym o charakterze wyrównawczym, pomocne w podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej.

1.5. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie ramowych statutów szkół statut zawiera prawa ucznia, z uwzględnieniem w szczególności praw zawartych w *Konwencji praw dziecka* oraz tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw ucznia⁸⁰.

1.6. Stosownie do treści rozporządzenia w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów, język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej stanowi dla uczniów szkół i oddziałów z nauczaniem języka mniejszości narodowej (bez względu na typ szkoły ponadgimnazjalnej) przedmiot obowiązkowy na maturze⁸¹. Absolwenci szkół lub oddziałów z językiem mniejszości narodowej jako językiem wykładowym oraz szkół lub oddziałów dwujęzycznych mogą zdawać na egzaminie maturalnym przedmioty w języku polskim lub – z wyjątkiem języka polskiego – w języku danej mniejszości narodowej. Wyboru języka, w którym będzie zdawany przedmiot, absolwent dokonuje wraz ze złożeniem deklaracji dotyczącej wyboru zdawanego przedmiotu

Sprawdzian po szkole podstawowej oraz egzamin gimnazjalny w języku mniejszości narodowej w szkołach i oddziałach z językiem nauczania mniejszości narodowej, w których zajęcia są prowadzone w tym języku, zgodnie z nowelą przywołanego rozporządzenia przeprowadza się począwszy od 2005 r.⁸²

⁸⁰ Szkoła podstawowa: załącznik nr 2 - § 16b, ust. 1; gimnazjum - załącznik nr 3 - § 18b, ust. 1; liceum ogólnokształcące - załącznik nr 4 - § 19 ust. 1.

⁸¹ W szczególności określały to przepisy §§ 40 - 43, 48, 50, 53-54, 56, 59, 61, 71, 84, 86 przywołanego rozporządzenia.

⁸² Zob. § 28 ust. 2, § 31a i § 119 ust. 2 (Dz. U. Nr 155, poz. 1289). Zmianę wprowadzono realizując zobowiązanie przyjęte wobec mniejszości litewskiej - zob. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej oraz Aneks do Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień*

2. Programy nauczania i podręczniki szkolne do przedmiotów służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej i etnicznej uczniów mniejszości narodowych i etnicznych.

2.1. W rozporządzeniu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁸³ na poszczególnych etapach edukacji określono podstawę programową *Języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej*:

Program nauczania ogólnego i podręcznik szkolny dopuszczał lub środek dydaktyczny zalecał do użytku szkolnego, w myśl odpowiednio § 4 ust. 1 i § 13 ust. 1 rozporządzenia z dnia 24 kwietnia 2002 r. (uchylonego z dniem 2 marca 2004 r.) w sprawie dopuszczania programów nauczania i podręczników, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania⁸⁴, na wniosek osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej⁸⁵.

Programy oraz podręczniki do nauczania języków mniejszości narodowych i etnicznych dopuszczone do użytku szkolnego ujmują „treści nauczania” podstaw programowych z zastrzeżeniem, że w przypadku podręcznika do nauczania historii i geografii przeznaczanego dla mniejszości narodowej lub etnicznej miał on zawierać, obok treści z zakresu nauczania danego przedmiotu, zagadnienia wykraczające poza zakres określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego (§ 2 ust. 1 i 4 i § 3 ust. 1 i 2).

Powyższe kwestie zostały ujęte podobnie w § 2 ust. 2 i 3 oraz § 3 ust. 1 i 2, obowiązującego aktualnie rozporządzenia z 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania. Dodano natomiast przepis, że podręcznik do nauczania historii i geografii mniejszości narodowych uwzględnia ponadto zalecenia dwustronnych komisji podręcznikowych oraz innych komisji i zespołów do spraw podręczników, działających na podstawie międzypaństwowych umów dotyczących współpracy w zakresie edukacji (§ 3 ust. 4).

Wyboru programu nauczania ogólnego dla zajęć edukacyjnych dla danego oddziału ujętych w szkolnym planie nauczania dokonywał nauczyciel w myśl § 8 ust. 1 rozporządzenia z 2002 r., uchylonego z dniem 2 marca 2004 r., w sprawie dopuszczania programów

Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych. MSWiA. Warszawa 2002 r. (http://www.mswia.gov.pl/spr_oby).

⁸³ Załączniki nr 2, 4 i 5 do rozporządzenia z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 ze zm.). Poprzednio obowiązywało w tym zakresie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz kształcenia w profilach w liceach profilowanych, ujmujące opisywane zagadnienie w podobny sposób (Dz. U. Nr 61, poz. 625).

⁸⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych, zwane dalej „rozporządzeniem z 2002 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania” (Dz. U. Nr 69, poz. 635). Upřednio (do dnia 21 czerwca 2002 r.) obowiązywało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych (Dz. U. Nr 14, poz. 139 ze zm.). Aktualnie obowiązuje rozporządzenie MENiS z dnia 5 lutego 2004 r. (Dz. U. Nr 25, poz. 220), w którym przedmiotowe sprawy zostały unormowane podobnie.

⁸⁵ Zgodnie z § 16 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania, podręczniki szkolne i środki dydaktyczne dopuszczone lub zalecone do użytku szkolnego umieszczano w wykazie podręczników szkolnych i książek pomocniczych przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych. W obowiązującym aktualnie rozporządzeniu z 2004 r. wyodrębniono dwa wykazy: podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz podręczników pomocniczych do kształcenia ogólnego dla tych mniejszości (§ 19, ust. 1 pkt 4 i 6).

nauczania, z ograniczeniem wynikającym z treści § 8 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej. Wymóg ten stanowi, że w szkołach mniejszości narodowych i etnicznych, nauczanie języka, historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości lub języka mniejszości etnicznej odbywa się na podstawie programów nauczania oraz podręczników szkolnych dopuszczonych do użytku szkolnego. W rozporządzeniu z 1992 r. w tej samej sprawie wymóg ograniczał się do programów nauczania z wymienionych wyżej przedmiotów w odniesieniu do szkół z ojczystym językiem nauczania (§ 9)⁸⁶.

Szkolny zestaw programów nauczania, w myśl postanowień § 8 ust. 9, dopuszczał do użytku dyrektor szkoły po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady szkoły, a jeżeli nie została ona powołana - opinii rady rodziców. Kuratorzy oświaty oraz publiczne placówki doskonalenia nauczycieli miały obowiązek udzielania szkołom i nauczycielom niezbędnej pomocy metodycznej w sprawach szkolnego zestawu programów (§ 9). W rozporządzeniu z 2004 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania powyższe kwestie uregulowano podobnie (odpowiednio w § 24, ust. 11 i § 25).

3. Nauczanie historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowej oraz dziedzictwa kulturowego mniejszości etnicznej.

3.1. Według przepisów rozporządzenia z 1992 r. w sprawie podtrzymywanie tożsamości narodowej, obowiązującego do dnia 31 grudnia 2002 r., w szkołach z dodatkową nauką języka mniejszości i w szkołach dwujęzycznych należało wprowadzić elementy historii i geografii kraju, z którego wywodzi się dana mniejszość narodowa w ramach obowiązującego czasu przeznaczanego na realizację programu tych przedmiotów. Dobór zagadnień poszerzających treści programowe pozostawiono do decyzji rady pedagogicznej (§ 10).

W § 1 pkt 2 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywanie tożsamości narodowej stwierdzono natomiast, że szkoły umożliwiają uczniom należącym do mniejszości narodowych podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej oraz własnej historii i kultury poprzez naukę historii, geografii i kultury kraju pochodzenia mniejszości narodowej.

W myśl § 2 ust. 5 pkt 5 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania przewidziane w ramowych planach nauczania godziny do dyspozycji dyrektora szkoły mogą być przeznaczone między innymi na nauczanie historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości narodowych i dziedzictwa kulturowego mniejszości etnicznych.

3.2. Integracji działań edukacyjnych ma służyć realizacja przez szkołę ścieżek edukacyjnych zawartych w podstawie programowej (w załącznikach do poszczególnych typów szkół), tzn. zestawu treści i umiejętności o istotnym znaczeniu poznawczym i wychowawczym, realizowanych w ramach nauczania przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć. W szkole podstawowej odnosi się to w szczególności do modułu *Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie* realizowanego w ramach ścieżki *Wychowanie do życia w społeczeństwie*, natomiast w gimnazjum i w liceum ogólnokształcącym do odrębnej ścieżki *Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie*.

⁸⁶ Przed 1 stycznia 2003 r., tj. przed wejściem w życie rozporządzenia z 2002 r. w sprawie podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej nauczyciele szkół dwujęzycznych i szkół z dodatkową nauką języka mniejszości mogli posługiwać się, po spełnieniu wymogów określonych w § 8 ust. 4 i 6 rozporządzenia z 2002 r. w sprawie dopuszczania programów nauczania, własnymi programami nauczania języka mniejszości opartymi o podstawę programową języka mniejszości oraz własnymi programami nauczania historii i geografii kraju mniejszości czy dziedzictwa kulturowego mniejszości etnicznej.

Wśród celów edukacyjnych wymienionej ścieżki m.in. wymienia się rozwijanie szacunku wobec innych wspólnot regionalnych, etnicznych i narodowych, natomiast w osiągnięciach ucznia podkreśla się dostrzeganie wartości kultury narodowej w jej różnorodności regionalnej na tle kultur innych wspólnot narodowych i etnicznych. Dyrektor szkoły zapewnia uwzględnienie problematyki ścieżek w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

4. Kwalifikacje nauczycieli prowadzących zajęcia dla mniejszości narodowych i etnicznych, ich kształcenie i doskonalenie zawodowe oraz doradztwo metodyczne.

4.1. Kwalifikacje do nauczania lub prowadzenia zajęć w grupach, oddziałach, przedszkolach lub szkołach mniejszości narodowej lub etnicznej, zgodnie z § 13 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r.⁸⁷, posiada osoba, która ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły, a ponadto wykazuje się znajomością języka, w którym naucza lub prowadzi zajęcia. Znajomość języka potwierdza się dyplomem (świadectwem) lub stwierdza ją organ zatrudniający w porozumieniu z właściwym stowarzyszeniem (związkiem) mniejszościowym lub etnicznym.

4.2. Zgodnie z § 6 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 marca 2002 r. w sprawie sposobu podziału środków na wspieranie doskonalenia zawodowego nauczycieli (...)⁸⁸, dyrektor szkoły przygotowuje do 30 listopada danego roku wniosek dotyczący dofinansowania form kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli (w tym min. nauczycieli prowadzących zajęcia z dziećmi i młodzieżą mniejszości narodowych i etnicznych) opracowany na podstawie wieloletniego planu doskonalenia zawodowego nauczycieli, uwzględniający m.in. program rozwoju szkoły. Środki te, zgodnie z § 5 przywołanego rozporządzenia, są wydatkowane z uwzględnieniem stanu kwalifikacji nauczycieli i zgłaszanych przez nauczycieli potrzeb w zakresie uzupełniania i podnoszenia kwalifikacji, przydatności dofinansowywanych form doskonalenia w pracy zawodowej nauczyciela oraz priorytetów i zadań związanych z realizacją polityki oświatowej państwa.

4.3. W myśl rozporządzenia z 23 kwietnia 2003 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli⁸⁹ wojewódzka placówka doskonalenia zawodowego nauczycieli - w ramach obowiązkowych zadań - organizuje i prowadzi, stosownie do potrzeb, doradztwo metodyczne dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach z językiem nauczania mniejszości narodowych

⁸⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie kwalifikacji nauczycieli” (Dz. U. Nr 155, poz. 1288 - zm. Dz. U. z 2004 r. Nr 122, poz. 1290).

⁸⁸ Dz. U. Nr 46, poz. 430.

⁸⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 23 kwietnia 2003 r. w sprawie warunków i trybu tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizacji i sposobu działania placówek doskonalenia nauczycieli, w tym z zakresu ich działalności obowiązkowej oraz zadań doradców metodycznych, warunków i trybu powierzania nauczycielom zadań doradcy metodycznego, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie placówek doskonalenia zawodowego nauczycieli” (Dz. U. Nr 84, poz. 779). Zadania z zakresu doradztwa metodycznego, w tym doradztwa dla nauczycieli pracujących z dziećmi i młodzieżą należącą do mniejszości narodowych lub etnicznych, mogą realizować również publiczne placówki doskonalenia nauczycieli prowadzone przez j.s.t., inne niż samorząd województwa, których podstawowa działalność na terenie gminy lub powiatu ukierunkowana jest na lokalne potrzeby nauczycieli.

i etnicznych (§ 13 ust. 2 pkt 7b)⁹⁰. Do zadań doradcy metodycznego należy w szczególności wspomaganie nauczycieli oraz rad pedagogicznych, między innymi w doborze i adaptacji lub tworzeniu programów nauczania i materiałów dydaktycznych (§ 20 ust. 2 pkt 2).

5. Wydawanie uczniom szkół z językiem nauczania mniejszości narodowych i etnicznych świadectw w danym języku oraz zamieszczanie w drukach szkolnych adnotacji o przedmiotach nauczanych dwujęzycznie.

Zgodnie z rozporządzeniem z dnia 24 stycznia 2000 r.⁹¹ świadectwo szkoły z językiem nauczania mniejszości narodowych składa się z dwóch części. Część pierwszą stanowi świadectwo według wzoru określonego dla danego typu szkoły, drukowane i wypełnione w języku polskim, część drugą - świadectwo według tego samego wzoru, drukowane i wypełnione w języku danej mniejszości narodowej. W symbolu świadectwa dodaje się na końcu literę wskazującą język danej mniejszości narodowej, np. L - litewski, U - ukraiński. W świadectwach wydawanych uczniom szkół (klas) dwujęzycznych oraz innych drukach szkolnych obok nazwy przedmiotu nauczanego dwujęzycznie umieszcza się adnotację "nauczany(a) dwujęzycznie" (załącznik Nr 1 pkt 1.6. i 1.7. do ww rozporządzenia).

W szkołach z dodatkową nauką języka mniejszości używa się świadectw właściwych dla poszczególnych typów szkół publicznych, przy czym zajęcia z języka danej mniejszości wpisuje się w części zawierającej obowiązkowe zajęcia edukacyjne, natomiast historię i geografę kraju pochodzenia mniejszości narodowej oraz zajęcia z zakresu dziedzictwa kulturowego mniejszości etnicznej w części odnoszącej się do zajęć dodatkowych.

6. Nadzór pedagogiczny dyrektora w zakresie działalności szkoły związanej z podtrzymywaniem poczucia tożsamości uczniów należących do mniejszości narodowych lub etnicznych

Zakres nadzoru pedagogicznego określa art. 33 ustawy o systemie oświaty, zaś podstawowe zadania wykonywane przez dyrektorów szkół normował § 3 ust. 1 rozporządzenia z 13 sierpnia 1999 r. w sprawie zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego⁹².

Według art. 35 ust. 4 ustawy o systemie oświaty dyrektor szkoły sprawuje nadzór w stosunku do zatrudnionych w tej szkole nauczycieli. Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt 1 i 2 ww rozporządzenia nadzór pedagogiczny sprawowany był w szczególności przez mierzenie jakości pracy szkoły polegające na zorganizowanym i systematycznym analizowaniu i ocenianiu stopnia spełniania przez szkołę wymagań wynikających z jej zadań, z uwzględnieniem opinii uczniów rodziców i nauczycieli oraz wspomaganie nauczycieli i dyrektorów szkół i placówek w spełnianiu przez szkołę lub placówkę wymagań w zakresie jakości pracy szkoły lub placówki.

⁹⁰ Także przepis § 9 ust. 4 rozporządzenia MEN z dnia 21 września 2000 r. w tej samej sprawie umożliwiał zatrudnianie nauczycieli doradców metodycznych języka mniejszości (Dz. U. Nr 85, poz. 956 ze zm.).

⁹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 stycznia 2000 r w sprawie zasad wydawania oraz wzorów świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych, sposobu dokonywania ich sprostowań i wydawania duplikatów, a także zasad legalizacji dokumentów przeznaczonych do obrotu prawnego z zagranicą oraz zasad odpłatności za wykonywanie tych czynności, zwane dalej „rozporządzeniem w sprawie świadectw szkolnych” (Dz. U. Nr 6, poz. 73 ze zm.).

⁹² Dz. U. Nr 67, poz. 759. Rozporządzenie to uchylono z dniem 31 sierpnia 2004 r.

Dyrektor szkoły w myśl zadań wynikających z przepisów § 3 ust. 1 pkt. 1 i 2 powyższego rozporządzenia m.in. opracowywał organizację mierzenia jakości pracy szkoły w zakresie wymienionym w art. 33 ust 1 i 2 ustawy o systemie oświaty z uwzględnieniem lokalnych potrzeb, ustalając sposób jego wykonywania, dokumentowania oraz wykorzystania wyników, planował, organizował i przeprowadzał mierzenie jakości pracy szkoły, opracowywał program rozwoju szkoły, wykorzystując wyniki mierzenia jakości pracy szkoły.

7. Finansowanie szkół mniejszości narodowych i etnicznych (nauczania języka mniejszości)

7.1. Środki niezbędne na realizację zadań oświatowych gmin, powiatów i samorządów województw zagwarantowane są w części oświatowej subwencji ogólnej przekazywanej tym jednostkom z budżetu państwa⁹³.

W kontrolowanym okresie MENiS, uwzględniając zwiększone koszty utrzymania szkół mniejszości narodowych i etnicznych, wprowadził w ramach algorytmu podziału subwencji oświatowej dodatkowe wagi przeliczeniowe. I tak, w obowiązującym w latach 2001 r. - 2004 r. algorytmie podziału subwencji oświatowej zwiększono, w przypadku szkół (oddziałów) dla mniejszości narodowych i grup etnicznych, o 20% kwoty standardowej subwencji przypadającej na jednego ucznia poprzez dodanie wagi P₁₄ w 2001 r. (w 2002 r. i 2003 r. oznaczono ją symbolem P₁₅, a w 2004 r. P₁₁). Od 2003 r. wagą P₁₅ objęto uczniów pochodzenia romskiego, dla których organizuje się dodatkowe zajęcia edukacyjne.

W 2002 r. wyodrębniono nową wagę P₁₆ (0,50). Zwiększono w ten sposób kwotę standardowej subwencji przypadającej na 1 ucznia o 50% - dla uczniów klas/ szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych, dla których podstawowym językiem nauczania jest język mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, a liczba uczniów w szkole nie przekracza 42. W 2003 r. wprowadzono zmianę w omawianej wadze polegającą na objęciu nią wszystkich małych szkół bez względu na formę organizacji nauczania języka mniejszości narodowej lub etnicznej, a nie wyłącznie tych szkół (oddziałów), w których język ten jest podstawowym językiem nauczania. Wskazano także, że waga P₁₆ dotyczy także uczniów pochodzenia romskiego, dla których organizuje się dodatkowe zajęcia edukacyjne. W rozporządzeniu MENiS z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w 2004 r., waga, o której mowa wyżej, została oznaczona symbolem P₁₂.

7.2. Do wypełniania druku statystycznego GUS S-15 pn. *Sprawozdanie o nauczaniu języka ojczystego w przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży mniejszości narodowych i grup etnicznych*, w kontekście sposobu finansowania szkół mniejszości upoważniona jest szkoła, która spełnia obowiązujące wymagania właściwe dla szkoły mniejszości narodowej lub etnicznej. Sporządzenie sprawozdania S-15 stanowi podstawę do naliczania przez MENiS (z uwzględnieniem ww wag) zwiększonej subwencji oświatowej dla organu

⁹³ Od 2001 r. część oświatową subwencji ogólnej, po odliczeniu 1% rezerwy, rozdziela się pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego według zasad określonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania po zasięgnięciu opinii jednostek samorządu terytorialnego (art. 35 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego w latach 1999-2003 – Dz. U. Nr 150, poz. 983 ze zm.). Zgodnie z przepisem art. 28 ust. 1 obowiązującej od dnia 1 stycznia 2004 r. ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 203, poz. 1966) kwotę przeznaczoną na część oświatową subwencji ogólnej dla wszystkich jednostek samorządu terytorialnego ustala się w wysokości łącznej kwoty części oświatowej subwencji ogólnej nie mniejszej niż przyjęta w ustawie budżetowej w roku bazowym, skorygowanej o kwotę innych wydatków z tytułu zmiany realizowanych zadań oświatowych. Od powyższej kwoty od 1 stycznia 2005 r. będzie odliczać się 0,6% na rezerwę części oświatowej subwencji ogólnej (art. 28 ust. 2 przywołanej ustawy).

prowadzącego szkołę w oparciu o liczbę uczniów należących do danej mniejszości, dla których zorganizowano nauczanie tego języka.

Zgodnie z treścią wzmiankowanych wag uzupełniających, pomoc ze środków publicznych, w formie zwiększenia przekazywanej samorządom części oświatowej subwencji ogólnej, dotyczy uczniów należących do mniejszości narodowej lub etnicznej. Potwierdzeniem tej przynależności jest pisemny wniosek składany – na zasadzie dobrowolności - przez rodziców lub prawnych opiekunów dziecka, bądź samych uczniów jeżeli ukończyli 16 lat, zgodnie z § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia z 2002 w sprawie podtrzymywania tożsamości narodowej. Na podstawie zgłoszonych wniosków dyrektor szkoły zobowiązany jest zorganizować nauczanie języka określonej mniejszości.

Liczba godzin z tego przedmiotu, ustalona w § 4 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, nie jest wliczana do tygodniowego wymiaru godzin zajęć określonego w § 2 ust. 7 przywołanego rozporządzenia. Oznacza to, że w przypadku organizowania nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej ustalone w nim tygodniowe limity godzin zostają przekroczone. Stanowi to m.in. uzasadnienie zwiększenia części oświatowej subwencji ogólnej gminom i powiatom prowadzącym szkoły mniejszości narodowych lub etnicznych. Uzasadnieniem tym są wyższe koszty prowadzenia tych szkół w związku z realizacją dodatkowo ujętych w szkolnym planie nauczania zajęć języka tych mniejszości.

Bibliografia (wybrane publikacje)

1. Biuletyny Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP IV kadencji (orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf)
2. *Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych.* MSWiA, Warszawa 2002 i Aneks (www.mswia.gov.pl/spr_oby)
3. *Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce.* Międzyresortowy Zespół ds. Mniejszości Narodowych, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa, grudzień 2001 (www.mswia.gov.pl/spr_oby)
4. *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce.* Warszawa, sierpień 2003 (www.mswia.gov.pl/spr_oby)
5. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003.* Red. L. M. Nijakowski i Sł. Łodziński, Wyd. Sejmowe, Wyd. II. Warszawa 2003
6. *Prawo do nauki. Raport z monitoringu.* Red. meryt. E. Czyż, J. Ciechanowski, E. Szewczyk, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2002
7. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole.* Pod red. S. Bednarka, Wyd. Silesia. Wrocław 1999
8. Janusz G., *Prawa mniejszości narodowych, etnicznych i językowych,* [w:] Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Szkoła Praw Człowieka. Teksty wykładów. Zeszyt 5/1998 Warszawa
9. Ambrosiewicz-Jacobs J., *Tolerancja. Jak uczyć siebie i innych.* Biblioteka Willi Decjusza, Kraków 2003
10. *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym.* Red. J. Nikitorowicz, M. Sobiecki, Białystok 1999
11. Browarek T., Chałupczak H., *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995.* Wyd. UMCS, Lublin 1998
12. *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego.* Red. M. Kempny, A. Kapciak, Sł. Łodziński, Warszawa 1997
13. *Nauczanie języka ojczystego mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce w roku szkolnym 2002/2003. Raport.* Oprac. A. Awramiuk, Wyd. CODN Warszawa 2003
14. *Języki Obce w Szkole. Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych.* Numer specjalny 6/2001. Wyd. CODN, Warszawa 2001
15. *Edukacja międzykulturowa. Poradnik dla nauczyciela.* Red. A. Klimowicz, Wyd. CODN Warszawa 2004
16. *Edukacja regionalna. Poradnik dla nauczyciela.* Red. J. Gospodarczyk, Wyd. CODN, Warszawa 2001
17. Kunaszyk R., Sielatycki M., Wesołowska H., Zaufal K., *Sąsiedzi. Polacy i Ukraińcy w nowej Europie. Scenariusze lekcji.* Wyd. CODN, Warszawa 2000
18. Kowalski J., Sielatycki M., Kozłowska W. E., *Partnerzy. Polacy i Niemcy w nowej Europie. Scenariusze lekcji.* Wyd. CODN, Warszawa 1999
19. Różycka M., *Mniejszości narodowe w Polsce.* Zeszyt Problematyki nr 4 (26)2001, ZG Towarzystwa Wiedzy Obronnej w Warszawie

Słowniczek ważniejszych pojęć⁹⁴

Edukacja międzykulturowa – dowolna forma edukacji promująca różnorodność w społeczeństwach pluralistycznych, rozwijająca postawy szacunku wobec odmiennych wartości, zasad i norm moralnych, kształtująca umiejętności komunikacji z przedstawicielami innych kultur. Edukacja międzykulturowa kładzie nacisk na uznanie wspólnego dorobku kulturowego ludzkości. Jej celem jest zarówno poznawanie historii, tradycji i obyczajów, jak i pomaganie uczniom w odkrywaniu podobieństw, różnorodności i współzależności występujących między poszczególnymi grupami kulturowymi.

Edukacja tego typu, poprzez formowanie otwartych postaw wobec odmiennych kulturowo jednostek i grup, przy uwzględnieniu istniejących różnic, ma skłaniać do wzajemnego poznania i współpracy. Podkreślając poszanowanie praw człowieka oraz zwracając uwagę na źródła i funkcje stereotypów i uprzedzeń etnicznych, religijnych i kulturowych, przeciwdziała ona rasizmowi, ksenofobii oraz dyskryminacji. Służy także wzmacnianiu poczucia tożsamości oraz wartości dziedzictwa kulturowego własnego kraju (regionu).

Treści edukacji międzyprzedmiotowej powiązane są z zadaniami szkoły na poszczególnych etapach edukacji i podstawami programowymi ścieżki regionalnej i europejskiej. Ponadto łączy się ona programowo z takimi przedmiotami, jak: wiedza o społeczeństwie, historia, język polski, język mniejszości, geografia czy religia.

(Oprac. J. Ambrosewicz-Jacobs; zob. J. Ambrosewicz-Jacobs, *Tolerancja. Jak uczyć siebie i innych*, Stowarzyszenie Willa Decjusza, Kraków 2003; *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*. Red. J. Nikitorowicz, Wyd. Trans Humana, Białystok 1995; termin *międzykulturowość* używany jest często zamiennie z pojęciem *wielokulturowość*)

Mierzenie jakości pracy szkoły/placówki (1) – sposób sprawowania **nadzoru pedagogicznego**, „polegający na zorganizowanym i systematycznym analizowaniu i ocenianiu stopnia spełniania przez szkołę lub placówkę wymagań wynikających z jej zadań, z uwzględnieniem opinii (...) nauczycieli”.

(§ 1 ust. 2 pkt 1 z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz – Dz. U. Nr 67, poz. 759; rozporządzenie obowiązywało do 31 sierpnia 2004 r.)

Mierzenie jakości pracy szkoły/placówki (2) - zespół zorganizowanych i systematycznych działań organów sprawujących **nadzór pedagogiczny**, służących ocenie stanu, warunków i efektów pracy dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek, a także ocenie postępu w tym zakresie.

Mierzenie jakości pracy szkół i placówek jest prowadzone z uwzględnieniem opinii uczniów, nauczycieli i rodziców, w szczególności przez:

- 1) kontrolowanie realizacji przez szkołę lub placówkę wymagań określonych w przepisach prawa;
- 2) diagnozowanie i ocenianie stopnia spełniania przez szkoły i placówki standardów oceny, o których mowa w ust. 1, z uwzględnieniem ust. 2 ww rozporządzenia,

⁹⁴ Definicje pojęć są zgodne z normami obowiązującymi w okresie objętym kontrolą. W przypadku nadzoru pedagogicznego podano również, w celu porównawczym, niektóre pojęcia w brzmieniu obowiązującym od 1 września 2004 r.

- 3) diagnozowanie osiągnięć edukacyjnych uczniów z uwzględnieniem wyników uzyskiwanych przez nich na poszczególnych poziomach kształcenia, a także na podstawie porównywania tych wyników z wynikami uzyskiwanymi przez uczniów na sprawdzianach i egzaminach,
- 4) monitorowanie podejmowanych przez szkołę lub placówkę oraz nauczycieli działań zmierzających do doskonalenia jakości pracy szkoły lub placówki we wszystkich zakresach jej działalności,
- 5) prowadzenie hospitacji, w tym hospitacji diagnozującej,
- 6) dokonywanie ewaluacji.

(§ 1, pkt 4 i § 3, ust. 3 rozporządzenia z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego ... – Dz. U. Nr 89, poz. 845).

Nadzór pedagogiczny – “system regulacyjny oparty na **mierzeniu jakości pracy** szkoły/placówki i wspomaganie jej w osiągnięciu najwyższej jakości, służący realizacji polityki oświatowej państwa”

(Cyt. za: *Ministerstwo Edukacji Narodowej o nadzorze pedagogicznym*, cz. I [w:] Biblioteczka Reformy, z. 28, MEN 2000 r., s. 13).

“Nadzór pedagogiczny polega na:

- 1) ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, szkół, placówek i nauczycieli,
- 2) analizowaniu i ocenianiu efektów działalności dydaktycznej , (...) oraz innej działalności statutowej szkół i placówek,
- 3) udzielaniu pomocy (...) nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych (...),
- 4) inspirowaniu nauczycieli do innowacji pedagogicznych, metodycznych i organizacyjnych” (art. 33 ust. 1 ustawy o systemie oświaty).

Nadzór pedagogiczny jest sprawowany w szczególności przez:

- 1) **mierzenie jakości pracy szkoły** (...),
- 2) wspomaganie nauczycieli szkół i placówek w spełnianiu przez szkołę lub placówkę wymagań w zakresie jakości pracy szkoły lub placówki”.

(§ 1 ust. 2 rozporządzenia z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Organizacja mierzenia jakości pracy szkoły/placówki – dokument (pisemna procedura) opracowany przez dyrektora szkoły/placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi w niej stanowiska kierownicze, regulujący system **mierzenia jakości pracy** jednostki w zakresie określonym w art. 33 ust. 1 i 2 ustawy o systemie oświaty, z uwzględnieniem lokalnych potrzeb, ustalający sposób jego wykonywania, dokumentowania oraz wykorzystywania wyników.

(§ 3 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Podstawa programowa - obowiązkowe, na danym etapie kształcenia, zestawy celów i treści nauczania oraz umiejętności, a także zadania wychowawcze szkoły, które są uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego i programach nauczania oraz umożliwiają ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.

(art. 3 pkt 13 ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz.329; zob. także rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół - Dz. U. Nr 51, poz. 458 - zm. Dz. U. Nr 210, poz. 2041)

Podręcznik (szkolny) do kształcenia ogólnego – książka, która zawiera systematyczną prezentację wybranych treści nauczania, ujętych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, opisanych w szczególności jako kształcenie zintegrowane, przedmiot, ścieżka edukacyjna, blok przedmiotowy lub moduł. Podręcznik jest przeznaczony dla danego etapu edukacyjnego, z tym że w przypadku szkoły podstawowej obejmuje co najmniej jeden rok szkolny, a w przypadku gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, co najmniej jeden okres (semestr).

(§ 3 ust 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia - Dz. U. Nr 25, poz. 220; w uprzednio obowiązującym rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych przedmiotową sprawę ujęto podobnie - Dz. U. Nr 69, poz. 635)

Program rozwoju szkoły/placówki (1) – dokument, do którego opracowania zobowiązany jest, w ramach zadań związanych ze sprawowanym **nadzorem pedagogicznym**, dyrektor szkoły/placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze w szkole lub placówce; program opracowuje się, wykorzystując wyniki **mierzenia jakości pracy** szkoły lub placówki.

(§ 3 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia z dnia 13 sierpnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Program rozwoju szkoły/placówki (2) – dokument, do którego opracowania zobowiązany jest, w ramach zadań wynikających ze sprawowanego **nadzoru pedagogicznego**, dyrektor szkoły/placówki we współpracy z nauczycielami zajmującymi inne stanowiska kierownicze w szkole lub placówce; określa on zadania służące doskonaleniu jakości pracy szkoły lub placówki i terminy ich realizacji, obejmując: 5 lat szkolnych, a w przypadku placówki doskonalenia nauczycieli - 5 lat kalendarzowych oraz rok szkolny, a w przypadku placówki doskonalenia nauczycieli - rok kalendarzowy, z uwzględnieniem zadań wskazanych przez kuratora oświaty oraz wyników mierzenia jakości pracy szkoły lub placówki przeprowadzonego w poprzednim roku szkolnym.

(§ 5, ust. 1, pkt. 4 rozporządzenia z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Program nauczania – dokument przeznaczony dla zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, stanowi opis sposobu realizacji zadań edukacyjnych ustalonych w **podstawie programowej** kształcenia ogólnego. Program nauczania ogólnego obejmuje co najmniej jeden etap edukacyjny i dotyczy kształcenia zintegrowanego, przedmiotu, **ścieżki edukacyjnej**, bloku przedmiotowego lub ich części. Program nauczania ogólnego zawiera:

- 1) szczegółowe cele edukacyjne - kształcenia i wychowania,
- 2) materiał nauczania związany ze szczegółowymi celami edukacyjnymi, uwzględniający treści nauczania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego,
- 3) procedury osiągania szczegółowych celów edukacyjnych,
- 4) opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny, z uwzględnieniem standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, określonych w odrębnych przepisach,
- 5) omówienie założeń dydaktycznych i wychowawczych, na jakich została oparta koncepcja programu, relacji do zakresu podstawy programowej kształcenia

ogólnego, a także ewentualnych specjalnych warunków dotyczących realizacji programu,

6) w przypadku publikacji programu - nazwiska rzeczoznawców, którzy opiniowali program.

(§ 2 ust. 3 i 4 rozporządzenia z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia; w uprzednio obowiązującym rozporządzeniu z dnia z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych, przedmiotowa sprawa uregulowana była podobnie)

Program wychowawczy szkoły – dokument określający działalność edukacyjną szkoły, opisujący w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym; jest realizowany przez wszystkich nauczycieli.

(Załącznik Nr 2 i 3 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół)

Standardy jakości pracy szkoły – “przyjęte i akceptowane przez społeczność szkolną oczekiwania względem różnych aspektów pracy szkoły, istotnych w szczególności z punktu widzenia rozwoju ucznia i nauczyciela”.

(cyt. za: publikacją *Ministerstwo Edukacji Narodowej o nadzorze pedagogicznym*, cz. I [w:] Biblioteczka Reformy, z. 28, MEN 2000 r., s. 18-19, 38)

„Organy sprawujące **nadzór pedagogiczny** prowadzą **mierzenie jakości pracy szkół i placówek**, uwzględniając **standardy oceny jakości pracy szkół i placówek** określone w załączniku do rozporządzenia” z zastrzeżeniem ust. 2, 6 i 7” (§ 3).

(§ 3, ust. 1 rozporządzenia z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Szkolny plan nauczania – ustalony przez dyrektora szkoły dokument opracowany na podstawie ramowego planu nauczania, w którym określono dla poszczególnych klas i oddziałów na danym etapie edukacyjnym tygodniowy wymiar godzin.

(§ 3, ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych – Dz. U. Nr 15, poz. 142, ze zm.)

Szkolny zestaw programów nauczania (kształcenia ogólnego) – ustalony przez nauczycieli prowadzących zajęcia w danym oddziale zestaw programów nauczania realizowanych w tym oddziale, złożony z programów nauczania ogólnego dla poszczególnych zajęć edukacyjnych; szkolny zestaw programów uwzględnia całość podstawy programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego.

(§ 24 ust. 7 i 8 rozporządzenia z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia; w uprzednio obowiązującym rozporządzeniu z dnia z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych, przedmiotowa sprawa uregulowana była podobnie - za wyjątkiem dodanego ust. 8)

Ścieżka edukacyjna – zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu poznawczym i wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć; służący integracji wiedzy nauczanej w szkole na różnych etapach kształcenia.

(Załącznik nr 2 i 3 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół)

Tożsamość (narodowa, etniczna, językowa) – świadomość wspólnych cech wynikająca m.in. z pochodzenia, historii i kultury oraz związane z nią poczucie jedności i przynależności. Tożsamość społeczna dotyczy poczucia przynależności do konkretnych grup, natomiast tożsamość osobista odnosi się do samookreślenia danej jednostki związanej z bliskimi relacjami między poszczególnymi ludźmi. Kultura symboliczna, wartości, mity, wspólna pamięć członków danej społeczności oraz tradycja odgrywają istotną rolę w procesie wpływu na postawy i definiowanie tożsamości. W powyższym kontekście sformułowanie *poczucie tożsamości* dotyczy zdolności do autoidentyfikacji jednostki z narodem, grupą etniczną czy też językową w oparciu o własne przekonania i wyobrażenia. Tożsamość nie jest stałą własnością charakteryzującą człowieka lub grupę i jest zawsze konstruowana przez odniesienie do innych.

(Oprac. J. Ambrosewicz-Jacobs; zob. A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*. PWN, Warszawa 1995)

Treść nauczania – zespół czynności uczniów wykonywanych w procesie nauczania-uczenia się, określonych pod względem celów kształcenia, materiału nauczania i wymagań programowych i ujętych w **programie nauczania**. Treść nauczania jest ukierunkowana na ucznia (ma charakter podmiotowy).

(Por.: B. Niemierko: *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Wyd. II. Warszawa 1997; Załącznik Nr 2 i 3 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół)

Wewnątrzszkolny system zapewniania jakości - do opracowania i wdrażania systemu zobowiązany jest, w ramach zadań związanych ze sprawowanym **nadzorem pedagogicznym**, dyrektor szkoły/placówki we współpracy z nauczycielami zajmującymi inne stanowiska kierownicze w szkole lub placówce oraz we współdziałaniu z radą pedagogiczną; określa on zespół zorganizowanych, powiązanych ze sobą i spójnych działań podejmowanych przez dyrektora szkoły lub placówki, inne organy szkoły lub placówki oraz nauczycieli, niezbędnych do zapewnienia wysokiej jakości pracy szkoły lub placówki, w szczególności działań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych.

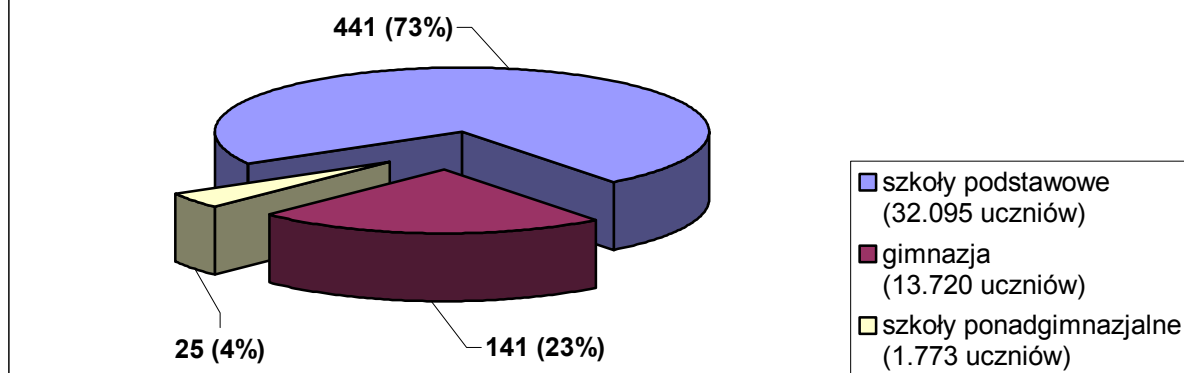
(§ 1, pkt 11 i § 5, ust. 1, pkt. 9 z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego)

Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych w roku szkolnym 2003/2004

1. W okresie II Rzeczypospolitej mniejszości narodowe stanowiły około jednej trzeciej ludności. W wyniku radykalnych zmian demograficznych spowodowanych drugą wojną światową, Holocaustem oraz wysiedleniami i przesiedleniami Polska przekształciła się z kraju o zróżnicowanej strukturze narodowościowej w państwo niemal jednolite pod tym względem. Według danych zebranych przez GUS w 2002 r. w trakcie narodowego spisu powszechnego osoby deklarujące przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych stanowią w Polsce 1,2 % obywateli (443.804 osób)⁹⁵. Najliczniejsze z nich to kolejno: Niemcy (147.094), Białorusini (47.640), Ukraińcy (27.172), Romowie (12.731), Łemkowie (5.850), Litwini (5.639), Kaszubi (5.053), Rosjanie (3.244), Słowacy (1.710), Żydzi (1.055) oraz Ormianie (262)⁹⁶.

2. Po zmianach politycznych w Polsce w 1989 r. mniejszości narodowe i etniczne podjęły próby odzyskania swojej tożsamości, m.in. wyrazem tych działań był silny rozwój szkolnictwa tych mniejszości. O ile w roku szkolnym 1990/1991 do 127 szkół podstawowych i ponadpodstawowych, w których prowadzono nauczanie języka mniejszości uczęszczało łącznie 6.233⁹⁷ dzieci i młodzieży, to w roku szkolnym 2003/2004 objęto kształceniem łącznie 48.797 uczniów⁹⁸ mniejszości w 607 szkołach podstawowych, gimnazjach, ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych (łącznie 47.558 osób - zob. wykres nr 1). Ponadto nauka języka mniejszości odbywała się w 43 zespołach międzyszkolnych a w 56 szkołach zorganizowano dodatkowe zajęcia dla uczniów romskich (zob. też tabela nr 1 i 2 w niniejszym załączniku).

Wykres nr 1 *Nauczanie języka mniejszości narodowych i etnicznych w roku szkolnym 2003/2004 (według typów szkół)*

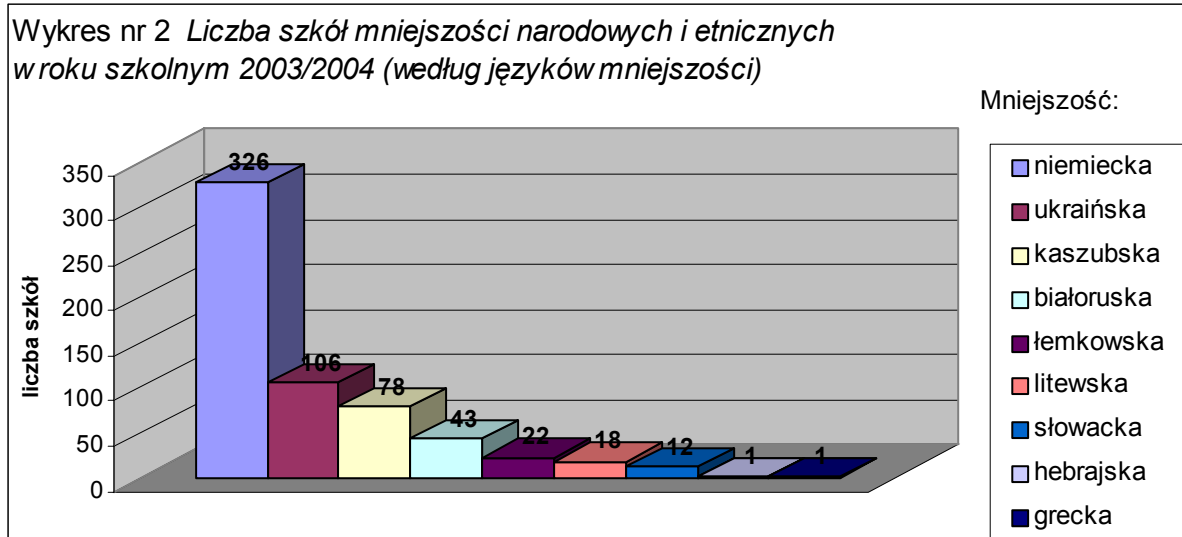
⁹⁵ Ponadto narodowość śląską zadeklarowało 172,7 tys. osób posiadających obywatelstwo polskie - zob. *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna 2002*. GUS. Warszawa 2003 r., s. 218 (tab. 33: *Ludność według deklaracji narodowościowej oraz posiadania obywatelstwa polskiego w 2002 r.*) Spisy powszechnie ludności w okresie międzywojennym przeprowadzono w roku 1921 i 1931.

⁹⁶ W sprawie mniejszości narodowych, etnicznych i językowych w Polsce zob. m.in. T. Browarek, H. Chałupczak, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995*. Wyd. UMCS, Lublin 1998 oraz J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*. Editions Spotkania, Warszawa 1991.

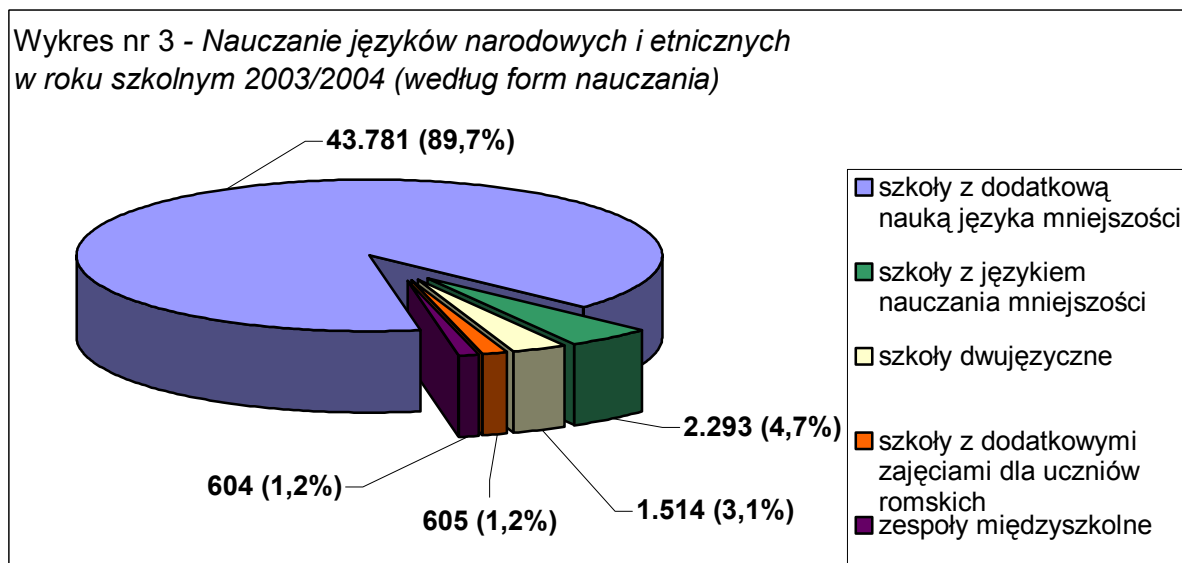
⁹⁷ Dane pochodzą z publikacji: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2002/2003*. GUS, Warszawa 2003, s. XXXVII i L-LII. Ponadto w roku szkolnym 2003/2004 do 35 przedszkoli i oddziałów przedszkolnych uczęszczało (według danych GUS) 851 dzieci.

⁹⁸ Liczba uczniów po przeprowadzonej przez MENiS weryfikacji danych statystycznych, zawartych w sprawozdaniu S-15, była większa o 373 osoby i wynosiła 49.170 uczniów.

3. W roku szkolnym 2003/2004 wśród 607 szkół, w których prowadzono nauczanie języków mniejszości na pierwszym miejscu, pod względem liczebności, plasowały się szkoły mniejszości niemieckiej - 326, a następnie szkoły mniejszości ukraińskiej -106 i kaszubskiej – 78. Najmniej licznie reprezentowane są szkoły mniejszości litewskiej (18) i słowackiej (12) oraz szkoły (po jednej) mniejszości hebrajskiej i greckiej⁹⁹ (wykres nr 2).

4. Po względem formy nauczania języka mniejszości w roku szkolnym 2003/2004 najczęściej uczniów, tj. 43.781 spośród ogółem 48.797, uczęszczało do 554 szkół z dodatkową nauką języka mniejszości. Z kolei do 36 szkół z językiem nauczania mniejszości uczęszczało 2.293 uczniów a do 17 szkół dwujęzycznych 1.514 osób. Ponadto w 43 zespołach międzyszkolnych (mniejszości narodowej ukraińskiej i litewskiej oraz łemkowskiej mniejszości etnicznej) prowadzono zajęcia dla 604 osób a w 56 szkołach odbywały się dodatkowe zajęcia dla 605 uczniów romskich.

⁹⁹ Grecy nie zostali wymienieni w projekcie ustawy o mniejszościach jako mniejszość narodowa, ponieważ nie spełniają wymogu tradycyjnego zamieszkiwania na terytorium Polski. W sprawie rozmiaru nauczania języków mniejszości w Polsce - zob. także załącznik nr 5.6. do informacji.

5. W ostatnich latach zauważalny jest dynamiczny rozwój nauczania języka niemieckiego oraz języka kaszubskiego (wykres nr 4). I tak, do roku szkolnego 1991/1992 w ogóle nie nauczano języka niemieckiego jako języka mniejszości. W roku szkolnym 1992/93 naukę języka niemieckiego wprowadzono w 10 szkołach podstawowych dla 1.307 uczniów. Ponad dekadę później, w roku szkolnym 2003/2004, w szkołach podstawowych i gimnazjach z nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości korzystało już łącznie 35.685 uczniów w 326 szkołach. Liczba szkół podstawowych i gimnazjów tej mniejszości stanowiła odpowiednio 57,8% i 49,6 % ogólnej liczby szkół tego typu, natomiast liczba uczniów odpowiednio 75,6 % oraz 82,1% ogólnej liczby uczniów mniejszości narodowych i etnicznych (bez uczniów zespołów międzyszkolnych i szkół z dodatkowymi zajęciami dla uczniów romskich).

Nauczanie języka kaszubskiego rozpoczęto w roku szkolnym 1993/1994 w jednej szkole podstawowej, do której uczęszczało 20 uczniów. W roku szkolnym 2003/2004 do 78 szkół (na wszystkich etapach kształcenia) uczęszczało łącznie 4.744 uczniów. Stawiało to tę społeczność pod względem liczby uczniów na drugim miejscu po mniejszości niemieckiej.

W roku szkolnym 2002/2003 pojawiły się w 4 szkołach podstawowych oddziały mniejszości romskiej, do których uczęszczało łącznie 117 uczniów, natomiast w roku szkolnym 2003/2004 w 56 szkołach zorganizowano dodatkowe zajęcia edukacyjne dla 605 uczniów romskich.

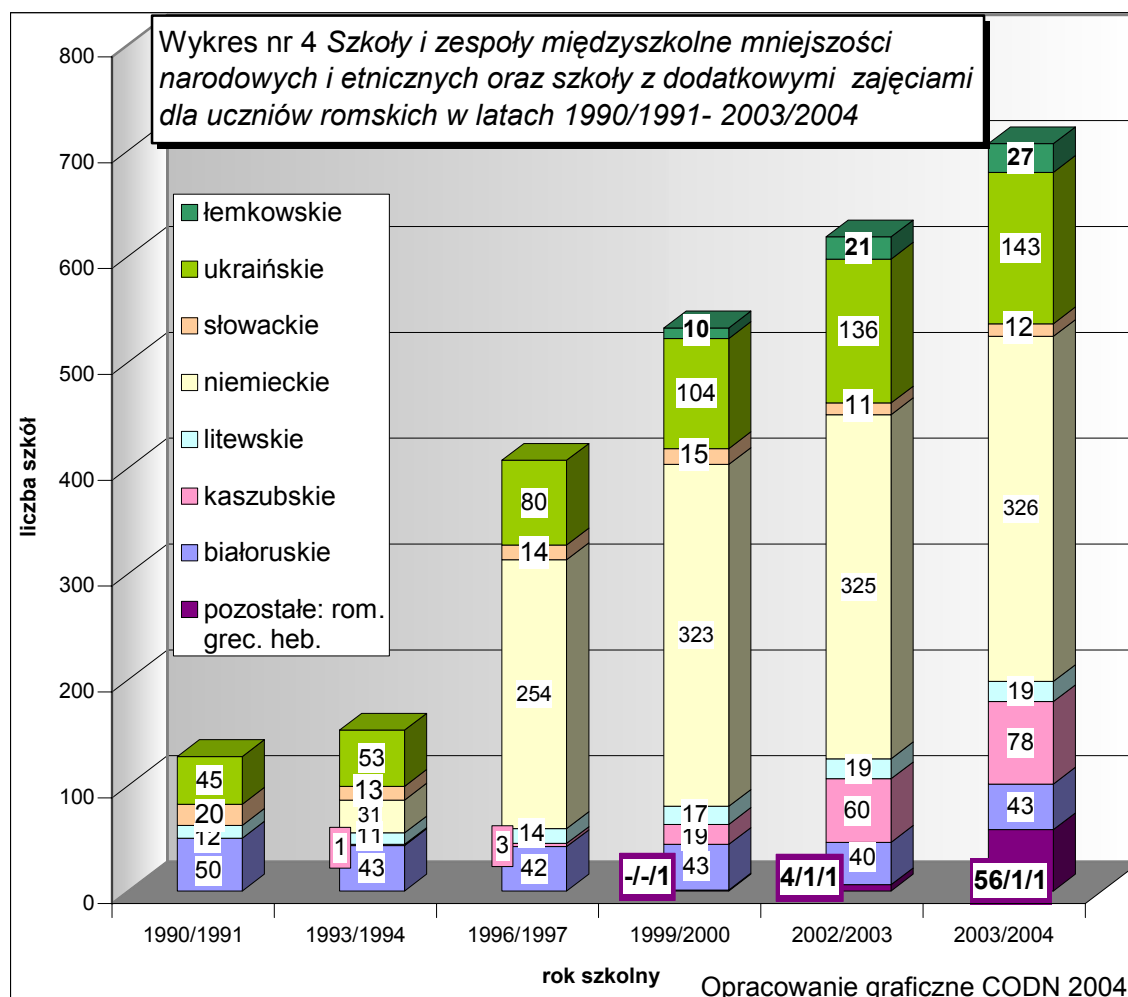

Tabela nr 1. Szkoły i uczniowie mniejszości narodowych i etnicznych w roku szkolnym 2003/2004 ogółem - kraj (według GUS - stan na 30 września 2003 r.)¹⁰⁰

Język nauczania	Szkoła podstawowa		Zespoły międzyszkolne szk. podstawowa		Gimnazjum		Zespoły międzyszkolne gimnazjum		Szkoły ponadgimn.		Zespoły międzyszkolne ponadgimnazjalne		Razem	
	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń
języki razem														
1.	19	1.254	5	139	9	597	5	55	8	442	1	27	47	2.514
2.	8	876	0	0	6	478	0	0	3	160	0	0	17	1.514
3.	414	29.965	16	239	126	12.645	11	115	14	1.171	5	29	586	44.164
4.	42	548	0	0	11	51	0	0	3	6	0	0	56	605
język białoruski 3.	25	1.804	0	0	14	997	0	0	4	831	0	0	*43	3.632
język kaszubski 3.	64	3.928	0	0	10	544	0	0	4	272	0	0	78	4.744
język litewski 1.	5	279	0	0	1	151	0	0	3	126	0	0	9	556
2.	2	49	0	0	1	27	0	0	0	0	0	0	3	76
3.	5	67	0	0	1	18	1	10	0	0	0	0	7	95
język niemiecki 1.	9	802	0	0	2	239	0	0	0	0	0	0	11	1.041
2.	4	694	0	0	4	383	0	0	1	99	0	0	9	1.176
3.	242	22.821	0	0	64	10.647	0	0	0	0	0	0	*306	33.468
język słowacki 2.	1	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32
3.	5	167	0	0	4	84	0	0	2	32	0	0	11	283
język ukraiński 1.	5	173	5	139	6	207	5	55	5	316	1	27	27	917
2.	1	101	0	0	1	68	0	0	2	61	0	0	4	230
3.	57	940	14	214	26	309	9	94	3	23	3	12	112	1.592
język hebrajski 3.	1	65	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	65
język łemkowski 3.	14	155	2	25	7	46	1	11	1	13	2	17	27	267
język romski 4.	42	548	0	0	11	51	0	0	3	6	0	0	56	605
język grecki 3.	1	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	18

Liczba przedszkoli/liczba uczniów: 35/ 851

1. szkoły/ oddziały z nauczaniem w języku mniejszości
2. szkoły/ oddziały dwujęzyczne
3. szkoły/ oddziały z dodatkową nauką języka mniejszości
4. szkoły z dodatkowymi zajęciami dla uczniów romskich

¹⁰⁰ Dane GUS skorygowano o jedną szkołę białoruską z dodatkową nauką języka (ze 117 uczniami), którą zaliczono do szkół niemieckich.

Tabela nr 2. Szkoły i uczniowie mniejszości narodowych i etnicznych według województw w roku szkolnym 2003/2004¹⁰¹

Województwo	Język nauczania	Szkoła podstawowa		Zespoły międzyszkolne		Gimnazjum		Zespoły międzyszkolne		Szkoły ponadgimn.		Zespoły międzyszkolne ponadgimn		Razem	
		szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń	szkoła	uczeń
dolnośląskie	języki - razem														
	1.	0	0	1	51	1	37	1	3	1	34	0	0	4	125
	3.	4	123	2	40	1	7	2	17	1	12	2	10	12	209
	4.	3	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	32
	język ukraiński														
	1.	0	0	1	51	1	37	1	3	1	34	0	0	4	125
	3.	0	0	1	19	0	0	1	6	1	12	1	1	4	38
	4.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
język hebrajski															
3.	1	65	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	65	
język łemkowski															
3.	2	40	1	21	1	7	1	11	0	0	1	9	6	88	
język romski															
4.	3	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	32	
język grecki															
3.	1	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	18	
lubuskie	języki - razem														
	3.	2	18	5	33	2	14	2	9	0	0	2	12	13	86
	język ukraiński														
3.	0	0	4	29	1	7	2	9	0	0	1	4	8	49	
język łemkowski															
3.	2	18	1	4	1	7	0	0	0	0	1	8	5	37	
małopolskie	języki - razem														
	2.	1	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32
	3.	21	324	0	0	12	130	0	0	5	56	1	7	39	517
	4.	25	305	0	0	9	49	0	0	3	6	0	0	37	360
	język słowacki														
	2.	1	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32
	3.	5	167	0	0	4	84	0	0	2	32	0	0	11	283
	4.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
język ukraiński															
3.	6	60	0	0	3	14	0	0	2	11	1	7	12	92	
język łemkowski															
3.	10	97	0	0	5	32	0	0	1	13	0	0	16	142	
język romski															
4.	25	305	0	0	9	49	0	0	3	6	0	0	37	360	
opolskie	języki - razem														
	2.	3	588	0	0	3	282	0	0	0	0	0	0	6	870
	3.	185	17.422	0	0	48	8.134	0	0	0	0	0	0	233	25.556
	4.	2	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9
	język niemiecki														
	2.	3	588	0	0	3	282	0	0	0	0	0	0	6	870
3.	185	17.422	0	0	48	8.134	0	0	0	0	0	0	233	25.556	
język romski															
4.	2	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9	
podkarpackie	języki - razem														
	1.	0	0	1	30	0	0	0	0	0	0	0	0	1	30
	2.	1	101	0	0	1	68	0	0	2	61	0	0	4	230
	3.	7	98	2	30	4	32	1	7	0	0	0	0	14	167
	4.	1	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	39
	język ukraiński														
	1.	0	0	1	30	0	0	0	0	0	0	0	0	1	30
	2.	1	101	0	0	1	68	0	0	2	61	0	0	4	230
3.	7	98	2	30	4	32	1	7	0	0	0	0	14	167	
język romski															
4.	1	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	39	

¹⁰¹ Opracowanie - Centrum Obliczeniowe MENiS na podstawie bazy danych GUS

podlaskie	języki - razem																
	1.	5	279	0	0	1	151	0	0	3	126	0	0	9	556		
	2.	2	49	0	0	1	27	0	0	0	0	0	0	3	76		
	3.	34	1.956	0	0	16	1.039	1	10	4	831	0	0	55	3.836		
	4.	1	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32		
	język białoruski																
	3.	25	1.804	0	0	14	997	0	0	4	831	0	0	43	3.632		
	język litewski																
	1.	5	279	0	0	1	151	0	0	3	126	0	0	9	556		
	2.	2	49	0	0	1	27	0	0	0	0	0	0	3	76		
	3.	5	67	0	0	1	18	1	10	0	0	0	0	7	95		
	język ukraiński																
	3.	4	85	0	0	1	24	0	0	0	0	0	0	5	109		
język romski																	
4.	1	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32		
pomorskie	języki - razem																
	3.	71	4.008	2	34	13	566	2	23	4	272	0	0	92	4.903		
	4.	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		
	język kaszubski																
	3.	64	3.928	0	0	10	544	0	0	4	272	0	0	78	4.744		
język ukraiński																	
3.	7	80	2	34	3	22	2	23	0	0	0	0	14	159			
język romski																	
4.	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		
śląskie	języki - razem																
	1.	9	802	0	0	2	239	0	0	0	0	0	0	11	1.041		
	2.	1	106	0	0	1	101	0	0	1	99	0	0	3	306		
	3.	57	5.399	0	0	16	2.513	0	0	0	0	0	0	73	7.912		
	4.	8	80	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	10	82		
	język niemiecki																
	1.	9	802	0	0	2	239	0	0	0	0	0	0	11	1.041		
	2.	1	106	0	0	1	101	0	0	1	99	0	0	3	306		
3.	57	5.399	0	0	16	2.513	0	0	0	0	0	0	73	7.912			
język romski																	
4.	8	80	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	10	82			
warmińsko-mazurskie	języki - razem																
	1.	4	134	0	0	4	133	1	23	3	223	0	0	12	513		
	3.	30	590	3	70	13	206	1	34	0	0	0	0	47	900		
	4.	1	49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	49		
	język ukraiński																
1.	4	134	0	0	4	133	1	23	3	223	0	0	12	513			
3.	30	590	3	70	13	206	1	34	0	0	0	0	47	900			
język romski																	
4.	1	49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	49			
zachodnio-pomorskie	języki - razem																
	1.	1	39	3	58	1	37	3	29	1	59	1	27	10	249		
	3.	3	27	2	32	1	4	2	15	0	0	0	0	8	78		
	język ukraiński																
1.	1	39	3	58	1	37	3	29	1	59	1	27	10	249			
3.	3	27	2	32	1	4	2	15	0	0	0	0	8	78			

1. szkoły/ oddziały z nauczaniem języka mniejszości
2. szkoły/ oddziały dwujęzyczne
3. szkoły/ oddziały z dodatkową nauką języka mniejszości
4. szkoły z dodatkowymi zajęciami edukacyjnymi dla uczniów romskich

Załącznik nr 5.7.

Informacja na temat organizacji nauczania i sposobu finansowania edukacji mniejszości narodowych i etnicznych na Białorusi, Czechach, Litwie, Niemczech Słowacji i w Ukrainie

Państwo Aspekt	Białoruś	Czechy	Litwa	Niemcy	Słowacja	Ukraina
1	2	3	4	5	6	7
1. Podmioty inicjujące nauczanie języków mniejszości	Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych w tych krajach organizowane jest najczęściej z inicjatywy osób należących do tych mniejszości, organizacji mniejszościowych, wspólnot religijnych, instytucji kulturalnych oraz władz miejscowych.					
2. Formy organizacji nauczania języków mniejszości	Język mniejszości nauczany jest następujących formach: - jęz. mniejszości jako wykładowy – w wymiarze 4-5 godz. tygodniowo; - jako przedmiot obowiązkowy 2-3 godz. tygodniowo; - zajęcia fakultatywne lub kółka zainteresowań - 1-2 godz. tygodniowo.	Nauczanie w jęz. mniejszości narodowych odbywa się: - w przedszkolach; - w szkołach podstawowych; - w szkołach średnich. W ww. szkołach wszystkie przedmioty są nauczane w jęz. ojczystym.	Funkcjonuje system nauczania w językach mniejszości (przedszkola, szkoły początkowe, podstawowe, średnie, gimnazja). W szkołach mniejszości narodowych wszystkie przedmioty, z wyjątkiem jęz. państwowego, wykładane są w jęz. mniejszości.	Języki mniejszościowe w rozumieniu prawa niemieckiego to: duński, górnołużycki, dolnołużycki, północnofryzyjski, saterfryzyjski, romanes. Przykładowo – jęz. łużycki jest nauczany jako tzw. "drugi język" w wymiarze 1 - 5 godz. tygodniowo w zależności od rocznika (najmłodszy 1, najstarszy 5), lub jako jęz. obcy zgodnie z ogólnokrajowymi regulacjami w sprawie nauczania jęz. obcych. Grupa polska nie ma w RFN statusu mniejszości narodowej.	Edukacja mniejszości narodowych jest realizowana: - w szkołach z wykładowym jęz. mniejszości narodowych; wszystkie przedmioty są nauczane w jęz. ojczystym; jęz. słowacki jako przedmiot obowiązkowy; - w szkołach z nauczaniem jęz. mniejszości; w tym języku jest wykładana literatura i język danej mniejszości oraz niekiedy wych. fizyczne i muzyczne; pozostałe przedmioty w jęz. słowackim; - w szkołach z wykładowym jęz. słowackim, jęz. mniejszości nauczany jest jako przedmiot obowiązkowy.	Język mniejszości nauczany jest w następujących formach: - w 10-letnich szkołach państwowych z jęz. wykładowym mniejszości, w których kilka przedmiotów (w zależności od możliwości kadrowych) jest wykładanych w jęz. danej mniejszości; poza tym obowiązuje 2-5 godzin zajęć z jęz. mniejszości; w jęz. ukraińskim są wykładane: literatura i historia Ukrainy oraz obowiązkowy jęz. ukraiński (dokumentacja szkół prowadzona jest w obu językach); - w klasach z jęz. wykładowym mniejszości (zakres podobnie jak wyżej); - jęz. mniejszości jako jęz. obcy; - zajęcia fakultatywne: 2 razy w tygodniu po 2 godz. Działają również szkoły sobotnio-niedzielne.
3. Kryterium liczebności uczniów w oddziałach (grupach)	Kryteria liczebności uczniów ustalają lokalne władze, które utrzymują daną klasę lub grupę przedszkolną. Przeciętnie grupa przedszkolna może być tworzona, gdy zbierze się 20-22 dzieci,	Według obowiązującego ustawodawstwa próg liczebności uczniów w klasie z wykładowym jęz. mniejszości	Zasady tworzenia klas są wspólne dla wszystkich typów szkół na Litwie. Wyjątkiem jest sytuacja jedynej szkoły w mieście, bądź na obszarze samorządu. W ta-	Nauczanie jęz. mniejszości odbywa się w grupach, które muszą liczyć co najmniej 5 osób.	Minimalna liczba uczniów potrzebna do utworzenia klasy z jęz. mniejszości wynosi 12 osób, zaś w grupach nieobowiązkowego	Utworzenie klasy z obowiązkowym jęz. mniejszości wymaga 25 uczniów, grupy fakultatywnej - minimum 8 uczniów.

	klasa z językiem nauczania mniejszości - 15-20 uczniów (jest to też uzależnione od wielkości pomieszczeń szkolnych). Liczebność grup między-klasowych i międzyszkolnych zależy od liczby chętnych, a także od możliwości finansowych i lokalowych organizatora nauczania.	wynosi 17. W nowej ustawie o szkolnictwie, która znajduje się w końcowej fazie procesu legislacyjnego, limity liczebności uczniów w klasach mniejszości zostały obniżone i będą wynosić: 8 dzieci w grupie przedszkolnej, 10 w klasie w szkołach podstawowych i 12 w szkołach średnich.	kim przypadku może być obniżona minimalna liczba uczniów potrzebna do utworzenia lub zachowania klasy. Brakuje przepisów dających przywileje w tej sferze szkołom mniejszości narodowych.		nauczania języka ojczystego, 10 osób. Szkołę czteroklasową można założyć dla co najmniej 20 uczniów.	
4. Pomoc metodyczna udzielana nauczycielom prowadzącym nauczanie w językach mniejszości	Administracja Republiki Białoruskiej wspomaga doskonalenie zawodowe nauczycieli jęz. mniejszości także przy współpracy z ministerstwami innych państw.	Ministerstwo Szkolnictwa w Republice Czeskiej finansuje działalność Centrum Pedagogicznego, które w ramach obowiązujących programów narodowych udziela pomocy metodycznej nauczycielom szkół mniejszości.	Możliwości doskonalenia zawodowego i pomoc metodyczna udostępniana jest przez instytucje państwowe w równym stopniu nauczycielom wszystkich szkół państwowych, w tym szkół z językiem nauczania mniejszości narodowych.	Nauczyciele prowadzący nauczanie języków mniejszości narodowych mają zapewnioną przez władze szkolne możliwość nauki języka, kultury i historii danej mniejszości, zgodnie z opracowywanymi corocznie planami kształcenia zawodowego.	Programy nauczania w językach mniejszości są zatwierdzane i rozpowszechniane przez Ministerstwo Szkolnictwa Republiki Słowacji	Miejscowe władze oświatowe opracowują programy nauczania oraz podręczniki do języka ojczystego dla poszczególnych mniejszości narodowych. Podręczniki są udostępniane uczniom nieodpłatnie.
5. Finansowanie organów prowadzących szkoły mniejszości	Władze białoruskie częściowo finansują nauczanie jęz. mniejszości, m.in. pokrywają pensje dla nauczycieli w szkołach państwowych oraz część opłat eksploatacyjnych pomieszczeń szkolnych. Ministerstwo Edukacji RB wydaje podręczniki do nauki jęz. mniejszości oraz do nauki innych przedmiotów w szkołach mniejszości.	Szkolnictwo mniejszościowe jest finansowane ze środków państwowych za pośrednictwem władz wojewódzkich i gmin.	Podobnie jak cały system szkolny - szkoły mniejszości, np. z polskim jęz. wykładowym, są finansowane przez samorządy. W szkołach mniejszości współczynnikiem z jakiego obliczany jest tzw. „koszyk ucznia” podwyższony jest w mieście o 5%, a w szkołach wiejskich o 10%. Przedstawiciele mniejszości domagają się podwyższenia współczynnika finansowania oświaty, tym bardziej, że np. koszty podręczników (droższych od podręczników dla szkół litewskich) są wliczane	Finansowanie szkół z nauczaniem jęz. mniejszości narodowych leży w gestii krajów związkowych.	Sposób finansowania szkół dla mniejszości narodowych nie odbiega od systemu finansowania szkolnictwa w języku państwowym.	Szkoły z językiem wykładowym mniejszości są finansowane podobnie jak inne państwowe szkoły ukraińskie. Państwo ukraińskie dofinansowuje podręczniki dla szkół średnich mniejszości narodowych. Podręczniki zamawiane są przez szkoły oraz wydziały oświaty.

<p>6. Liczba szkół z nauczaniem języka polskiego jako języka mniejszości narodowej oraz liczba uczniów objętych nauką języka polskiego w roku szk. 2003/2004.</p>	<p>Na Białorusi funkcjonują dwie pełne szkoły z polskim jęz. nauczania. Ponadto jęz. polski wykłada się w 306 punktach nauczania (wg Związku Polaków na Białorusi - w 370 punktach). W różnych formach nauczania jęz. polskiego uczestniczyło, w zależności od źródeł, od 17.402 osób (wg Polskiej Macierzy Szkolnej) do 20.357 osób (wg ZPB). Jęz. polskiego uczyło się odpowiednio: jako jęz. wykładowego w szkołach i klasach polskich 708 osób (769), jako przedmiotu i drugiego języka - 3.278 (4.239), w kółkach i zajęciach fakultatywnych - 10.472 (10.078) w szkołach społecznych - 2.669 (3.453). Ponad połowa uczących się w jęz. polskim lub jęz. polskiego pobiera naukę w obwodzie grodzieńskim. Ponadto jęz. polski na Białorusi nauczany jest w klubach i domach pracy twórczej, np. w Klubie Młodej Polonii i w Klubie Polskim w Brześciu oraz w podobnych instytucjach w Mińsku, Iwieńcu, Mohylewie, Brasławiu, Borysowie (z tej formy nauki korzysta ok. 1.150 osób.</p>	<p>Funkcjonuje 67 placówek oświatowych z polskim jęz. nauczania: 35 przedszkoli, 14 szkół z klasami 1-5, 12 szkół z klasami 1-9 i 6 szkół na poziomie licealnym. Języka polskiego jako jęz. mniejszości uczy się ok. 3830 osób.</p>	<p>w „koszyk ucznia”. Na Litwie działają 123 szkoły (początkowe, podstawowe i średnie, w tym jedno gimnazjum), w których są klasy z polskim jęz. nauczania. Uczęszcza do nich 21.230 dzieci. W ponad 50 przedszkolach do grup polskich uczęszcza ok. 3 tys. dzieci. Ponadto w rejonach Litwy, gdzie nie ma szkół z polskim jęz. wykładowym, działają szkoły sobotnio-niedzielne jęz. polskiego. Obecnie jest ich 13, z czego 12 na terenach tzw. Litwy etnicznej. Naukę pobiera w nich 145 osób (dzieci, młodzież i dorośli).</p>	<p>Język polski nie jest nauczany w Niemczech jako jęz. mniejszości narodowej, lecz jako jęz. obcy w szkołach publicznych lub jako zajęcia popołudniowe poza niemieckim systemem oświaty.</p>	<p>W szkołach słowackich nie jest prowadzone nauczanie jęz. polskiego jako jęz. mniejszości narodowej.</p>	<p>Na Ukrainie funkcjonuje 5 pełnych szkół z polskim językiem nauczania - w sumie 54 klasy z 1.100 uczniami. Naukę języka polskiego pobiera ponadto ok. 15.750 osób w 189 punktach nauczania.</p>
--	---	---	---	---	--	---

Opracowano na podstawie informacji zasięgniętej w trybie art. 29 pkt 2 lit f) ustawy o NIK w Biurze Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent RP
2. Marszałek Sejmu
3. Marszałek Senatu
4. Prezes Rady Ministrów
5. Wiceprezesi Rady Ministrów (3)
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Rzecznik Praw Dziecka
8. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
9. Minister Edukacji Narodowej i Sportu
10. Minister Spraw Zagranicznych
11. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji
12. Minister Finansów
13. Minister Sprawiedliwości
14. Przewodniczący Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP
15. Przewodniczący Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP
16. Przewodniczący Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych Sejmu RP
17. Przewodniczący Komisji do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu RP
18. Przewodniczący Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej Sejmu RP
19. Przewodniczący Komisji Łączności z Polakami za Granicą Sejmu RP
20. Przewodniczący Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej Sejmu RP
21. Przewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RP
22. Przewodniczący Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP
23. Przewodniczący Komisji Edukacji, Nauki i Sportu Senatu RP Sejmu RP

Osoby odpowiedzialne za kontrolowaną działalność

W okresie objętym kontrolą funkcję Ministra Edukacji Narodowej i Sportu pełnili:

1. Pan dr Mirosław Sawicki od dnia 2 maja 2004 r.
2. Pani dr Krystyna Łybacka od dnia 19 października 2001 r.
do dnia 2 maja 2004 r.
3. Pan prof. dr hab. inż. Edmund Handke od dnia 20 lipca 2000 r.
do dnia 19 października 2001 r.